

SOIHTU

MARXILAISTA YHTEISKUNTAKRITIIKKIÄ VUODESTA 1931 44.VUOSIKERTA

Marxilaista uskontokritiikkiä

E. Westermarck ateistina

Kehitysmaiden perspektiivit

Kommentti Saariselle

Perifeeristä 'uusfilosofiaa'

2/1980

SOIHTU

Perustettu 1931

JULKAISIJA

SOSIALISTINEN OPISKELIJALIITTO

TOIMITUS

Pertti Rovamo (vastaava), Kimmo Sarje, Kimmo Henriksson (toimitussihteerit). Paikallistoimittajat: Ulf Forsman (Turku), Heikki Mäki-Kulmala (Tampere), Jussi Silvonen (Kajaani).

TOIMITUSNEUVOSTO

Erik Arnkil, Mervi Gustafsson, Lauri Hokkanen, Alpo Halonen, Tapani Hietaniemi, Timo Kallinen, Reijo Kalmakurki, Antti Karvonen, Markku Kivinen, Jussi Kotkavirta, Jorma Laurila, Juhani Lehto, Jorma Lindfors, Jukka Mallinen, Harri Manner, Reijo Miettinen, Pertti Multanen, Pentti Määttänen, Juha Partanen, Juhani Ruotsalo, Aino Saarinen, Christoffer Tigerstedt, Kaarlo Tuori

LEVIKKI

Mervi Rajala

TOIMITUS JA KONTTORI

3 linja 7 b 37 00530 Helsinki 53 puh. (90) 736 112

TILAUSHINNAT

Vuosikerta 1980 (6 numeroa)

- kotimaahan 60:-
- ulkomaille 70:-
- tukitilaus 100:-

Tilaukset ps-tilille 762 69-4, korttiin nimi, osoite ja merkintä "Soidun tilaus".

OSOITTEENMUUTOKSEN

pyydämme lähettämään lehden konttoriin. Se astuu voimaan kahden viikon kuluttua. Emme vastaa väärään osoitteeseen tilatun lehden jälleenlähettämisestä.

ULKOASU IRRAH RENNAM
Kirjapaino Sanan Tie, Tampere
ISSN 0356-6056 Soihtu

SOIHTU

2/1980

<i>Pääkirjoitus</i>	Vauhtia SKP:n edustajakokouksen valmisteluihin	2
<i>Vesa Oittinen</i>	Tieteellisestä ateismista	5
<i>Matti Luoma</i>	Edvard Westermarck ateistina	13
<i>Pertti Multanen</i>	Miten edetä takapajuisuudesta sosialismiin kapitalismin ohitse -katsaus neuvostoliittolaiseen tieteelliseen keskusteluun	20
<i>N. Jakovlev</i>	"Sota alkaa huhtikuun 1. päivänä" -katsaus USA:n suunnitelmiin maailmanherruudesta	30

KATSAUKSIA

<i>Kimmo Sarje</i>	Itälaisuus-perifeeristä "uusfilosofiaa"	38
--------------------	---	----

KESKUSTELUA

<i>Seppo Iisalo</i>	Järjestäytynyt porvari	44
<i>Juha Olavinen</i>	Sananen vielä	49
<i>Kimmo Sarje</i>	Olaviselle	52
<i>Matti Hyvärinen</i>	SKP:n ristiriitojen ratkaisusta -kommentti Aarne Saariselle	53
<i>Pertti Rovamo</i>		

Vauhtia SKP:n edustajakokouksen valmisteluihin

Suomen Kommunistisen puolueen 19. edustajakokous pidetään ensi keväänä. Nyt on jo jonkin aikaa keskusteltu siitä, kuinka puolueen vaikeudet voidaan voittaa tuossa kokouksessa.

Mielestämme SKP:n edessä oleva ongelma voidaan tiivistää seuraavaan: "Tieteellinen tutkimus osoittaa, että objektiivisesti Suomen yhteiskunnallisten ongelmien ratkaiseminen edellyttää monopolien herruuden lopettamista ja kapitalismin kukistamista ja kun se edelleen osoittaa, että suomalaiset ovat läntisen Euroopan tyytymättömiä suurten yhteiskunnallisten asioiden hoitoon ja vieläpä SKDL:n kannattajien olevan selvästi muita tyytymättömiä, merkitsevät edustajakokouksen tulokset paljolti tunkeeko SKP yhdessä yuhteiskuntasopimukseen ja kapitalismiin integroituneiden puolueiden tavoin "tyytyväisyyttä" myös kaikkein kriittisimpään yhteiskunnalliseen voimaan ja monopolien vastaisen taistelun ydinjoukkoon, omiin kannattajiinsa, vai toimiiko SKP tämän laajan kriittisen potentiaalin kokoajana, edistyksellisen yhteiskunnallisen vaihtoehdon hahmottajana" (Kommentti Aarne Saariselle tässä lehdessä).

Koska katsomme, että järjestäytyneen kapitalismin vastaisen opposition voima ja laajuus sekä efektiivisyys paljolti riippuu SKP:n panoksesta ja myös edustajakokouksen onnistumisesta annamme mielellämme mikäli mahdollista myös oman panoksemme asian hyväksi.

Ehkä Leninin 110-vuotismuiston kunniaksi voimme lainata hänen näkemyksiään lehdistön mahdollisuuksista palvella puolueen rakentamista ja yhtenäisyyden lujittamista. Nähdäksemme hänen sanansa voidaan mutatis mutandis soveltaa myös tämän päivän Suomeen ja ehkä myös tavallaan Soihtuun, vaikka se ei olekaan puolueen lehti. Teksti on Iskan ja Zarjan toimituksen julkilausumaluonnoksesta, joka on kirjoitettu vuonna 1900. Pyydämme anteeksi pitkää lainausta, mutta teksti ei lie-ne kovinkaan tunnettu. Lenin kirjoittaa:

”Jos suunnittelemiemme äänenkannattajien pitää palvella Venäjän kaikkien sosialidemokraattien yhdistämisen tarkoituksiperiä ja heidän liittämistään yhdeksi puolueeksi, niiden on kuvastettava kaikkia eri katsomusvivahteita, kaikkia paikallisia erikoisuuksia, käytännöllisten menetelmien koko moninaisuutta. Miten on sovitettavissa yhteen tämä erilaisten katsantokantojen kokoomus ja äänenkannattajien toimittavuuden eheys?”

”Itse puolestamme...luotamme siihen, että määrättyä suuntaa edustava äänenkannattaja voi olla täysin sopiva sekä erilaisten katsantokantojen heijastamista että työtovereiden välistä toverillista polemiikkia varten.”

”Mutta noudattaessamme kirjallisessa työssämme määrätyn suuntaisia näkökohtia emme lainkaan aio esittää mielipiteidemme kaikkia yksityiskohtia kaikkien Venäjän sosialidemokraattien mielipiteiksi, emme aio suinkaan kieltää olevia erimielisyyksiä, peitellä tai tasoitella niitä. Päinvastoin, haluamme tehdä äänenkannattajamme *keskusteluelimiksi* (kursivointi Leninin), joissa kaikki Venäjän mitä erilaisimpia käsitysvivahteita edustavat sosialidemokraatit pohtisivat kaikkia kysymyksiä. Emme suinkaan torju tovereitten keskeistä polemiikkia äänenkannattajiemme palstoilla, vaan päinvastoin olemme valmiit antamaan sille sangen paljon tilaa. Avoin polemiikki Venäjän kaikkien sosialidemokraattien ja tietösten työläisten edessä on tarpeellista ja toivottavaa, jotta voitaisiin saada selville olemassa olevien erimielisyyksien syvyys, pohtia kaikin puolin kiistakysymyksiä, taistella niitä äärimmäisyyksiä vastaa, joihin eri katsantokantojen edustajat, eri paikkakuntien tai vallankumousliikkeen eri ”ammattialojen” edustajat kiertämättä joutuvat. Pidämme jopa yhtenä nykyisen liikkeen peruspuutteenakin sitä, että puuttuu avointa polemiikkia tunnetusti eriävien mielipiteiden väliltä, että pyritään pitämään salassa erimielisyydet, jotka koskevat sangen oleellisia asioita.”

”Enemminkin: tunnustaen Venäjän työväenluokan ja Venäjän sosialidemokratian demokratian, poliittisen vapauden esitaistelijoiksi pidämme välttämättömänä pyrkiä siihen, että äänenkannattajistamme tehdään *yleisdemokraattisia* äänenkannattajia – ei siinä mielessä, että suostuisimme edes hetkeksikään unohtamaan proletariaatin ja muiden luokkien välisen luokka-antagonismin, ei siinä mielessä, että sallisimme edes vähimmässäkään määrin hämättävän luokkataistelua – ei, vaan siinä mielessä, että toisimme esille ja käsittelisimme *kaikkia* demokratian kysymyksiä rajoittumatta pelkästään proletariaatin kysymyksiin, toisimme esille ja käsittelisimme kaikkia poliittisen sorron tapauksia ja ilmauksia, osoittaisimme työväenliikkeen ja poliittisen taistelun kaikkien muotojen välisen yhteyden, vetäisim-

me kaikki ne, jotka rehellisesti taistelevat itsevaltiutta vastaan, olkoon heidän kat-
santokantansa millainen tahansa ja kuulukoot he mihin luokkaan hyvänsä, vetäi-
simme ne tukemaan työväenluokkaa.”

Tällä Leninin hahmotelmalla on toki paljon yleistäkin ajankohtaisuutta Soihdul-
le marxilaisena lehtenä, mutta ajatellen edustajakokousta aloitamme seuraavassa
numerossamme laajan keskustelun kommunistisesta vaihtoehdosta Suomessa, ehkä
näin saamme sen kesän vireydessä itämään ja versomaan edustajakokousta koske-
viksi positiivisiksi aloitteiksi.

TIEDON- ANTAJA

- ☐ kommunistinen sanomalehti
- ☐ SKP:n puoluejärjestön äänenkannattaja
- ☐ ilmestyy neljä kertaa viikossa
- ☐ välttämätön maailman menoa ja työväenluokan taistelua seuraavalle
- ☐ vuosikerta 150 mk ja opiskelijahintaan 105 mk,
6 kk 84 mk ja 3 kk 51 mk
- ☐ ps-tili 38143-1

Tieteellisestä ateismista

VESA OITTINEN

"Ei ole mitään niin epämääräistä kuin sanan *jumalankieltäjä* merkitys, johon niin usein liitetään jonkinlainen epämääräinen ja epäselvä ajatus ilki-työstä. Tarkoitetaanko jumalankieltäjällä ateistia? Nimitetäänkö näin sitä, jolla on vain epäselviä ideoita jumaluudesta? Tässä tapauksessa kaikki ihmiset ovat ateisteja, koska kukaan ei ole tavoit-
tanut jumaluuden saavuttamattomuutta... Onko ateisteiksi nimitettävä niitä, joilla on toinen käsi-
tys jumalasta kuin katolilaisilla? Silloin on nimi-
tettävä näin myös pakanoita, kerettiläisiä ja uskot-
tomia. Mutta tässä viimeisessä merkityksessä sana *ateisti* ei enää ole pahantekijän synonyymi. Se merkitsee ihmistä, joka tietyissä metaafysiikan ja teologian kysymyksissä ajattelee toisin kuin mun-
kit ja Sorbonne".

Claude-Adrien Helvétius, *De l'Homme...* (1773), luku 20, alaviite.

Sattui niin mukavasti, että juuri Skun istuin kirjoittamaan tätä pu-
heenvuoroani, Helsingin Sanomissa il-
mestyi arvio vuoden vaihteessa ilmesty-
neestä ateismi-kirjastani. Arvostelijani,
S. Albert Kivinen oli tyytymätön esittä-
mäni tieteellisen ateismin määritel-
mään. "Oittisen kirjasta ei saa mitään
vastausta", hän totesi. "Onko 'tieteelli-
nen ateismi' ehkä vain marxilaisen
ateismin nimitys? Jos näin on, millä pe-
rusteella marxilainen ateismi julistetaan
'tieteelliseksi'?"¹

Voin siis lyödä kaksi karpästä yhdellä
iskulla, sekä selostaa näkemyksiäni tie-
teellisestä ateismista että samalla vasta-
ta arvostelijalleni.

Nimityksellä "tieteellinen ateismi"
tarkoitetaan todellakin ennen kaikkea
marxilaista ateismia. Kyseessä on käy-
täntö, joka on vakiintunut ennen kaik-
kea neuvostotutkijoiden parissa. Marx-
ilaisen ja tieteellisen ateismin täydelli-
nen samastaminen on toisaalta kuiten-
kin epätasällista, sillä perustuuhan

kaikki ateismi tarkkaan ottaen enem-
män tai vähemmän tieteellisiin näke-
myksiin, joilla kaivetaan maata uskon-
nollisen maailmanselityksen jalkojen
alta. Esitin jo ateismikirjassani syyn sii-
hen, miksi marxilaista ateismia pide-
tään tästä huolimatta "vielä tieteelli-
sempänä" kuin muuta tieteellistä us-
kontokritiikkiä. Ehkä en ollut korosta-
nut tätä seikkaa tarpeeksi, ainakin se on
jäänyt arvostelijaltani huomaamatta.

Asian ydin on siinä, että vasta mar-
xismissa on ateismiin kyetty yhdistä-
mään johdonmukainen *erehdyksen teo-
ria* eli oppi väärien tietoisuusmuotojen
synnystä. Tämä taas on onnistunut vain
sen ansiosta, että tajunnan ilmiöt on pa-
lautettu niitä determinoiviin materiaa-
lis-yhteiskunnallisiin seikkoihin.

Ennen marxismia ateistit pitivät us-
kontoa yleisesti vain pelkkänä järjen
sairautena. Tämä asenne löi leimansa
vielä Feuerbachin ateismiin. Laatimas-
saan Pierre Bayle-elämäkerrassa hän si-
teeraa katolisen papin, isä Canayen

eräälle marsalkalle lausumia sanoja: "Ei mitään järkeä – kas se on tosi uskontoa, ei mitään järkeä!". Feuerbach tiedosti jo, että uskonnon alkuperän ja olemuksen selittämiseen ei riitä se yksinkertainen kaava, jonka valistusajattelijat antoivat: "uskonto on syntynyt hölmön ja veijarin kohtaamisesta", uskonto on pelkkää petkutusta.² Feuerbach alkoi etsiä uskonnon alkuperää itse ihmisen olemuksesta. Mutta ihmisen olemus oli Feuerbachille samaa kuin ihmisen antropologiset lajioinaisuudet: se oli jotakin pysyvää, johon historian kulku ei vaikuta.

Tässä Feuerbach joutui dilemman eteen. Jos uskonto kerran juontaa juurensa itse ihmisen olemuksesta, ja tämä ihmisolemus taas on pysyvä, niin silloinhan uskonnonkin täytyy olla jotain pysyvää ja kerralla lopullisesti annettua. Feuerbach yritti itse pyristellä tätä omaa johtopäätöstään vastaan – hänhän oli loppujen lopuksi jyrkkä ateisti! – mutta ei päätenyt mihinkään selvään lopputulokseen. Bernard Byhovski kirjoittaa:

"Gnoseologisena juurena sille tosiasialle, ettei Feuerbachin teoriaan sisältyvistä vallankumouksellisista mahdollisuuksista tullut hänelle toiminnan ohjenuoraa, oli hänen ateisminsa *idealisti-*nen rajoittuneisuus. Feuerbach katsoi uskonnon kritiikkinsä olevan psykoterapiaa, tajunnan reformia. Hän tyytyi omistamaan aikansa ja voimansa uskonnollisten harhakuvien rikkomiselle, sen sijaan että olisi siirtänyt toimintansa painopisteen niitä synnyttävien sosiaalisten ehtojen muuttamiseen. Hän keskitti huomionsa ihmisen vapauttamiseen riippuvuuden *tunteesta*, mutta ei itse riippuvuudesta, joka jo pitkiä aikoja oli ollut riippuvuutta ei niinkään luonnosta kuin riistoluonteisesta yhteiskuntajärjestelmästä. Sanalla sanoen, niin tehokasta kuin olikin hänen sairaan yh-

teiskunnallisen *tajunnan* kritiikkinsä, se ei kuitenkaan kasvanut hänellä vaikuttavaksi, vallankumoukselliseksi yhteiskunnallisen *olemisen* kritiiksi. Ei edes tajuntaa hän käsittänyt *yhteiskunnalliseksi* tajunnaksi, vaan yksilölliseksi (tai yksilöiden väliseksi) inhimilliseksi *tajunnaksi*".³

Esimarxilaiset ateistit, Feuerbach mukaanlukien, olivat tietenkin oikeassa siinä, että uskonto on järjen sairautta. Mutta miten saattaa olla mahdollista, että muuten hyvin älykkäät ja harkitsevat ihmiset voivat vakavissaan uskoa aivan tuulesta temmattuuihin juttuihin jumalihmisestä, neitseellisestä synnytyksestä, maailman luomisesta tyhjästä? Miksi ihmiset *antavat* vetää itseään nestä?

Nähdäkseni on selvää, että tähän kysymykseen voi antaa kunnollisen vastauksen vain sellainen "erehdyksen teoria", joka osoittaa ihmisten käyttäytymistä determinoivat tekijät, tässä nimen omaisessa tapauksessa ne sosiaaliset syyt, jotka jollain tapaa estävät ihmistä irtautumasta siitä samasta uskonnosta, jonka hänen järkevampi, ajatteleva puoliskonsa on joka hetki valmis myöntämään humpuukiksi. Vasta kun tämä selitys on annettu, vasta sitten saadaan kehä sulkeutumaan ja ateistinen teoria voi aukottomana työkaluna astua ihmisen emansipaation palvelukseen. On myös selvää, että tällaista ateismia on suurempi syy kutsua tieteelliseksi kuin sitä, joka selittää uskonnon ilmiöistä vain osan. Onko tieteellinen ateismi samaa kuin marxilainen ateismi, on mielestäni tältä kannalta katsoen hieman skolastinen kysymys. Jos ne eivät ole sama, niin ne ovat ainakin toistensa näköisiä kuin kaksi marjaa.

Marxilaisella ateismilla on kuitenkin myös muuan toinen juurihaara kuin tämä vanhan materialistisen filosofian uskontokritiikin traditio. Tarkoitin tie-

tysti sitä käytännöllistä valistustarvetta, joka nousee esiin työväenliikkeen ongelmanasetteluista. Suomeksikin käännettiin vuosisadan alussa melko paljon II Internationaalin ajan teoreetikkojen tekstejä uskonnosta; laajin taisi olla Kautskyn työ kristinuskon alkuperästä. Sen sijaan vielä tänäänkin tunnetaan esimerkiksi Plehanovin tai Leninin tuotanto näiltä osin melko huonosti. Venäläisten marxistien uskontokriittinen kirjallisuus syntyi taistelussa "jumalanrakentajia" vastaan aikana, jolloin yleinen taantumus ja luopumismieliala ilmenivät myös uskonnollisen ajattelun voimistumisena – jopa työväenliikkeen omista riveistä. Juuri aatteellispoliittinen taistelu pakotti marxilaiset arvioimaan uskontoa hieman toiselta kannalta kuin vanhat ateistit. Kyse ei voinut olla pelkästä ihmisten valistamisesta, asioita oli arvioitava myös luokkataistelun kannalta. Marxilainen ateismi sai näin alun alkaen käytännöllisen leiman vastakohtana vanhemman ateismin spekulatiivisuudelle.

Ateismin käsite vaatii kuitenkin tarkastelua. Muodollisen määrittelyn tasolla pysyessä ongelmat eivät ole kovin suuria: "ateismi" tarkoittaa tällöin termin alkuperän mukaisesti (kreik. *a* 'ei' + *theos* 'jumala') näkemystä, joka kiistää yliluonnollisen jumalan tai jumalien olemassaolon. Ateismin käsite olisi silti määriteltävä myös sekä historiallisesti että sisällöllisesti – ennen kaikkea ateismilla pitää kyetä ymmärtämään jotain *positiivista*, jotain ihmismyönteistä. Se ei siis ole pelkkää jumalankieltämistä. Ja tällöin syntyy ongelmia. Näitä on viimeksi pohtinut neuvostoliittolainen ateismin tutkija Zujfia Tazurizina juuri ilmestyneessä ateismin kysymyksiä käsittelevässä teoksessaan⁴. Tazurizinin esittämät kannat ovat mielenkiintoisia ja ne pyrkivät ratkaisemaan uudella tavalla monia neuvosto-

liittolaisessa keskustelussa esiintyneitä kysymyksiä. Voin vain valittaa, että tämä teos ei vielä silloin ollut käytettävissäni, kun laadin oman ateismikirjani vastaavia lukuja. Yritän kuitenkin ottaa vahingosta hieman takaisin selostamalla tätä teosta.

Kaikki kielteinen suhtautuminen uskontoon ei ilman muuta ole ateismia, eikä uskonnon kritiikki sinänsä vielä käy jonkin katsomusjärjestelmän edistyskäsityksen mittapuusta. Muhametti-laisten tai juutalaisten kristinuskoon kohdistama kritiikki on tietysti "virheellisen jumalankäsityksen" arvostelua, mutta ei sellaisenaan tarjoa positiivista vaihtoehtoa kristinuskolle; samaa voidaan sanoa esimerkiksi sellaisista ilmiöistä kuin idealistiselta tai irrationalistis-mystiseltä kannalta esitetty liian "rationalistisena" pidetyn valtionkirkon oppien kritiikki.

Ateismi liittyy hyvin likeisesti *vapaa-ajatteluun*. Tämän ajatussuunnan nimesi ensi kertaa englantilainen Anthony Collins vuonna 1713 ilmestyneessä kirjassaan *A Discours of Freethinking*, ja hän halusi luonnehtia sillä lähinnä englantilaisessa yhteiskunnassa tuolloin syntyneitä pyrkimystä irroittautua auktoriteettiuskosta ja korostaa järjen ehdoilla tapahtuvan "oman ajattelun" oikeutusta.⁵ Sinänsä ei vapaa-ajattelun siis tarvitsisi johtaa ateismiin, vaikka se toki tarjoaa siihen mahdollisuuden. Siksi monet neuvostoliittolaiset ateismin historioitsijat ovat pitäneet vapaa-ajattelua kehittymättömämpänä uskonosta vapautumisen tasona ateismiin verrattuna. Kuitenkin käsite "vapaa-ajattelijat" sulki myöhemmässä vaiheessa piiriinsä myös runsaasti selväpiirteisiä ateisteja. Vuonna 1925 jopa perustettiin "Proletaaristen vapaa-ajattelijoiden internationaali", joka II kongressissaan Leipzigissa samana vuonna hyväksyi päätöslauselmassaan:

"Proletaaristen vapaa-ajattelijain internationaali on kaikkien niiden vapaa-ajattelijain järjestöjen yhteenliittymä, jotka haluavat voimistaa ja lujittaa valtakumouksellista taistelua työväenluokan taloudelliseksi ja poliittiseksi vapauttamiseksi vapauttamalla ajattelun kirkollis-uskonnollisista ja muista mystisistä käsityksistä sekä ideologioista".⁶

Tästä huolimatta tuntuu silti aiheelliselta pitää termit "vapaa-ajattelijat" ja "ateisti" ainakin jossain määrin toisistaan erillään: vapaa-ajatteluun sisältyy erilaisia "kerrostumia", alkaen deismistä ja panteismista sekä päätyen ateismiin, joka on sen kehittynein taso. Vapaa-ajattelu on yleensä järjen oikeuksien tunnustamista myös uskonnon ilmiöiden tutkimisessa, kun taas ateismi merkitsee spesifimmin tämän tutkimuksen *tulosta* – jumalan ja uskonnon kielätmistä. Ateismi on näin ollen vapaa-ajattelun ydin, se on totuus kaikesta vapaa-ajattelusta. Uskonnon kritiikki etenee historiansa aikana dialektisessa liikkeessä kasvattaen yhä enemmän rationaalisen tekijän osuutta, kunnes lopputuloksena on puhdas ateismi.

Toinen suuntaus, jonka määrittely on tärkeää ateismin käsitteen täsmentämiseksi, on virtaus, jota voisi nimittää *uskontonihilismiksi*. Dostojevski lausui kerran: "Jos jumalaa ei ole, niin kaikki on sallittua". Ihminen, joka kiistää jumalan ja pitää siksi kaikkea itselleen sallittuna, on juuri tällainen "uskonnollinen nihilisti". Tämän asenteen takana piilee kyyninen suhtautuminen maailmaan, moraaliiin ja kanssaihmiisiin. Sen takana ei ole mitään selvää eikä jäsenyntyä maailmankatsomusta, ei mitään *myönteistä vaihtoehtoa* uskonnolle, uskonnolliselle moraalille tai maailmankatsomukselle. Juuri tämän takia – koska se on puhtaasti kielteinen asenne – sitä sopii nimittää nihilismiksi. Jo 1700-luvun valistusfilosofi Paul Thiry

d'Holbach pani merkille tällaisen jumalankieltäjien ryhmän olemassaolon todetessaan: "Ihminen, joka viettää irstailtavaa elämäntapaa, nauraa uskonnon moraaliopeuksille; mainetta himoitseva ei ota huomioon uskontoa tämän asettaessa esteitä hänen halunsa tielle; saituri ei kuuntele uskontoa, kun se kehoittaa häntä armeliaisuuteen; hovimies ivailee uskonnon naiiviutta silloin kun se kehoittaa häntä suoraluontoisuuteen ja vilpittömyyteen".

Tällaista asennetta on nimitetty "käytännölliseksi ateismiksi". Kuitenkin tuo sama "käytännön" ateisti saattaa olla mitä hurskain tapakristitty, ja – mikä varsinkin kannattaa panna merkille – olla sitä mieltä, että uskonto on "välttämätöntä kansalle".

Uskontonihilismistä puuttuu muuan hyvin tärkeä ateismille ominainen tunto-merkki, nimittäin pyrkimys ihmisen myöntämiseen, so. ateistinen humanismi. Jos erotamme uskontonihilismin ja ateismin eri käsitteiksi, niin silloin ensinmainitun piiriin lankeavat sellaiset ajattelijat kuin Nietzsche, Max Stirner, Bakunin jne. Tazurizina esittääkin arvioonaa, että

"... uskontonihilismi kytkeytyy hallitsevien luokkien mielialoihin sosiaalisten kriisien aikakausina sekä luokastaan sortuneiden aineiden maailmantuntoon. Historiallisen perspektiivin katoaminen vie yksittäiset näiden ryhmien edustajat pessimistiseen näkemykseen yleisinhimillisistä arvoista. Sen lisäksi... uskonnollinen nihilismi liittyy mitä kiinteimmin uskonnollis-idealisiin, mystisiin aatteisiin".⁷

Uskontonihilismi on eräänlaista voluntaristista "kapinaa jumalaa vastaan", johon usein liittyy aristokraattisen tietoisuusteorian sanelema halveksunta jumalaan uskovia "tyhmiä kansanjoukkoja" kohtaan. Sen edustajia löytyi jo 1700-luvun ranskalaisen aristokratian

parista, ja siksi Robespierre saattoikin väittää, rinnastaen tämän näkemyksen ateismiin, että "ateismi on aristokraattista"; sitä edustaa myös Nietzsche ajatusmaailma, jossa uskonto ja moraalit ensin samaistettiin ja sitten kummatkin hyljättiin.

Papit ovat aina väittäneet, että uskonto (jumalan antamat säädökset ja lait) on välttämätön, jotta moraalit voisi olla mahdollista. Uskontonihilismi hyväksyy tämän moraalin ja uskonnon yhteen kytkemisen eikä kykene selviytymään koko jutusta muuten kuin hylkäämällä kertaheitolla kummatkin. Sen sijaan tieteellinen ateismi pohjautuu vakavalle, yksityiskohtaiselle uskontokritiikille, jonka kuluessa moraalit pyritään vapauttamaan uskonnon otteesta ja perustelemaan ei-uskonnollisen moraalin mahdollisuus.

On syytä panna merkille, että varhaisempina aikoina ateismi samaistettiin uskontonihilismiin. Näin tapahtuu tietysti meidänkin päivinä, mutta ei enää samassa mitassa. Tämä samastaminen selittää, miksi monet entisajan materialistifilosofit kielsivät jyrkästi olevansa "ateisteja". Vasta aivan 1600-luvun viimeisinä vuosina tapahtui käänne "ateismin" ja ateistien myönteisemmän arvion suuntaan, kiitos Pierre Baylen. Hän totesi ironisesti:

"Se tosin on se, että pahimmat heitit eivät ole olleet ateisteja; ja että useimmat ateisteista, joiden nimi on säilynyt meidän päiviimme, ovat olleet maalliselta kannalta katsoen yleviä ihmisiä, puhuu jumalan äärettömästä viisautesta ja panee ihaillemaan hänen kaitselustaan".⁸

Edistyksellisen ateismin pääasiallisena sisältönä on juuri se, mikä erottaa sen uskontonihilismistä: pyrkimys inhimillisen kulttuurin positiivisten aineiden haltuunottoon, tieteelliseen humanismiin ja materialistisesti perusteltuun

etiikkaan. Jos katsomme, että ateismin tulee ilmaista jotain positiivista, niin silloin uskontonihilismi ja ateismi kuuluvat täysin eri luokkiin huolimatta niiden välillä vallitsevasta muodollisesta yhtäläisyydestä, uskonnon kieltämisestä.

En halua tällä kertaa ja tässä ratkaista, pitäisikö tieteellistä ateismia luonnehtia myös "dialektiseksi ateismiksi". On kyllä aihetta hyväksyä tämäkin kantha. Marxisin klassikoille ominainen dialektinen suhtautuminen tuli esille myös heidän uskontoa koskeissa arvioinneissaan. Niinpä Engels arvosteli jyrkästi Dühringin intoa "kieltää" uskonto poliisivoimin ja dekreetein. Hän totesi, että tällaiset toimenpiteet johtaisivat käytännössä vain uskovaisten fanatismiin lisääntymiseen; uskonnon kieltäminen sanan dialektisessa mielessä on mahdollista vain kieltämällä se aineellinen perusta, ne sosiaaliset suhteet, jotka tuottavat nurinkurista tajuntaa. Ja dialektinen äly on silloin terävimmillään, kun uskovaiset itse saadaan suurin joukoin taistelemaan uskontoa tuottavia olosuhteita vastaan. Juuri tälle ajatuksellehan perustuu Leninin tunnettu teesi kommunistien ja uskovaisten taisteluyhteydestä käytännön poliittisella tasolla. Se lähtee siitä hyvin tunnetusta tosi-seikasta, että mitä laajemmat kansanjoukot osallistuvat poliittiseen ja luokkataisteluun, sitä nopeammin ja syvälekkävyämmin myös muuttuu yhteiskunnallisen tajunnan luonne. Prosessin alussa tähän taisteluun osallistuvat ihmiset saattavat olla vielä uskovaisia, mutta eivät välttämättä enää prosessin lopussa. Ja mikä tärkeintä: ihmisiä ei ole saatu luopumaan uskonnosta ylhäältä päin tarjottujen vakuuttelujen tai opetusten ansiosta, vaan he ovat itse tehneet itsestään ateisteja.

Miten tämä on mahdollista? Siten, että ateismi liittyy asioiden näkemiseen

sellaisena kuin ne todellisuudessa ovat. Se merkitsee illuusioista vapautumista. Tämä ei tietenkään ole kivuton prosessi. Sanoohan jo Saarnaaja: "Joka tietoa lisää, se tuskaa lisää". Tieto puolestaan, kipuakin tuottavana, lisääntyy toiminnan, omakohtaisen kokemisen ansiosta.

Ateismi ei näin ollen ole vain loogista jumaltodistusten kritiikkiä. Se ei myöskään ole vain tiedettä uskonnosta, sen synnystä ja historiasta. Se on ennen kaikkea kokonaisvaltainen maailmankatsomuksellinen ja sivistyksellinen asenne, jonka ytimenä on materialistinen humanismi. Ateismi on edistyksellisen yleisinhimillisen kulttuurin tärkeä osatekijä. Tämä luonnehtii varsinkin sosialistista ja marxilaista ateismia.

On tärkeää painottaa ateismin maailmankatsomuksellista luonnetta, koska tosiasia on, että esimerkiksi luonnontieteilijän tosiasioille perustuva "spontaanii" ateismi ei sellaisenaan vielä riitä. Luonnontieteilijä voi esittää runsaasti tosiasioita kumotakseen uskonnolliset selitykset luonnonilmiöistä. Hän ei kuitenkaan pelkii tosiasioita luettelemalla koskaan pääse maailmanjärjestyksen loppuun saakka. Itse asiassa tosiasiat eivät *sinänsä* lainkaan käy todistuskappaleista uskonnon puolesta tai sitä vastaan. Kyse on aina niiden *tulkinnasta*, siitä, annetaanko niille idealistinen vai materialistinen, uskonnollinen vai tieteellinen tulkinta.

Sitäpaitsi tieto "tieteellisistä tosiasioista" ei välttämättä muuta ihmisen käyttäytymistä. Tiede on osoittanut, että alkoholi tuhoaa maksan ja terveyden, mutta alkoholisti jatkaa juomistaan, vaikka tietääkin tämän. Aivan vastaavasti uskovainen käyttäytyy edelleenkin uskonnollisesti, vaikka hän tietäisikin, että tiede ei tähän mennessä ole löytänyt maailmasta mitään muuta kuin luonnonlakien mukaan liikkuvaa materiaa.

Porvarillisen yhteiskunnan perustamisvaiheen ideologit, esimerkiksi Ranskan vallankumouksen johtomiehet, halusivat toteuttaa ikuisen oikeudenmukaisuuden järjestelmän, jossa muuttumattomat, alati samoina pysyvät ihmis-oikeudet säätelisivät ihmisten välistä kanssakäymistä. Porvarillinen todellisuus osoittautui kuitenkin toiseksi: se oli täynnä antagonismeja. Kun ihmisten teoriassa piti rakastaa lähimmäisiään, niin käytännössä heidän kuitenkin piti puijata ja riistää toisiaan; ja joka ei ulvo susien mukana, kärsii seuraukset omassa nahassaan. Yhteiskunta ei palkitse "hyvettä". Porvarillinen ihminen on todellisuudessa egoistinen ihminen, yksityisomistajan oikeuksilla varustettu atomistinen yksilö, joka astuu muita ihmisiä vastaan, joka ei ole koskaan antamassa, vaan aina ottamassa.⁹ Siksi porvarillinen yhteiskunta ei kykene takamaan kaikkien jäsentensä onnellisuutta, vaikka se sitä lupaakin. Porvarillisen yhteiskunnan moraalista järjestystä ei yksinkertaisesti voida perustella viittamalla yksinomaan ihmiseen, koska hän kerran osoittautuu (porvarillisena yksityisomistajana) "raadolliseksi". Tämän vuoksi inhimilliset kanssakäymisen säännöt (moraaliperiaatteet) vaativat yli-inhimillistä perustelua. Koska niiden humanistinen sisältö ei voi toteutua tässä maailmassa, ne siirretään tuonpuoleiseen, ne "transsendoidaan". Ihmistä itseään koskevat kysymykset siirretään tuonpuoleiseen, jossa niille annetaan illusorinen ratkaisu, koska todellisen ratkaisu ei ole mahdollinen. Juuri siksi Voltaire saattoi tokaista: "Jos jumalaa ei ole, hänet olisi keksittävä". Yleisinhimillisen, kaikkiin pätevän moraalisen perustelun antaminen porvarilliselle yhteiskunnalle tuskin olisikaan muuten ollut mahdollista. Jos jumalaa ei ole, niin silloinhan ihmiset raatelisivat toisensa susien lailla; – näin ajatel-

laan, mutta samalla porvarillisen puoluekantaisesti ei lainkaan kysellä niiden olosuhteiden perään, jotka tekevät ihmisistä tällaisia.

Marxilaisen ateismin spesifiikka, sen ero aikaisempiin ja samanaikaisiin ateismin muotoihin nähden, piilee sen luokkaluonteessa – siinä, että se on proletaarista ateismia. Väittäisin, että juuri sen luokkaluonne tekee mahdolliseksi aikaisempaa adekvaatimman ”erehdyksen teorian” rakentamisen. Tämä perustuu sille marxismin klassikkojen havainnolle, että työväenluokan emansipaatio toimii ladun aukaisijana koko ihmiskunnan emansipaatiolle. Toisin sanakääntein ilmaisten tämä merkitsee sitä, ettei työväenluokalla, sen jälkeen kun se on voittanut porvariston, enää ole mitään erityisiä, ihmiskunnan kokonaisuudesta poikkeavia luokkaetuja vaalittavanaan. Tässä puolestaan on objektiivinen pohja sille, että työväenluokka kykenee niin sanoakseni tulemaan toimeen ilman illuusioita. Siksi teorialla, joka kuvastaa työväenluokan intressejä, on mahdollisuus olla porvarillisia teorioita adekvaatimpi.

Enemmänkin. Käy niin paradoksaalisesti, että tiedemies, joka yrittää nousta kaiken luokkakantaisuuden yläpuolelle, huomaa yllätyksekseen – jos hän vain on johdonmukainen – olevansa kaikesta huolimatta ainakin yleislinjoissaan samalla puolella barrikadia työväenluokan kanssa. Meidän tämänhetkisen teemamme kannalta sanottu merkitsee sitä, että jos tiedemies on uskontokriitikissään ”liian” johdonmukainen, porvaristo tulee melko varmasti kiinnittämään häneen epäsuotuisaa huomiota. Voimme sanoa, että kaikki tieteellisyteen pyrkivä ateismi lähestyy vääjäämättä marxilaista ateismia. Tätä tarkoitin sanoessani aiemmin, että nämä kaksi ateismin muotoa muistuttavat toisiinsa kuin kaksi marjaa. Toinen ehkä

vain punertuu hitaammin.

Marxismin kannalta ratkaisevaa on se, että uskonto toimii *esteenä*, salpana ihmisen emansipaatiolle. Se tarjoaa ”sovituspillaa” illusorisen ratkaisun ihmiskunnan antagonistisen jakautuneisuuden voittamiseksi. Se ei myönnä, että ihmiskunnan yhtenäisyys on työn ja taistelun asia, vaan se luulee voivansa saada tämän aikaan hurskaalla rukoilemisella ja yhdistämällä kaikki ihmiset kuvitteellisen ”jumalan” alamaisiksi. Tietenkään uskonto ei kestä tieteellistä kritiikkiä ja tietenkin tämän kestämatömyyden osoittaminen on tärkeää. Mutta aivan yhtä tärkeää – tai pikemminkin ensisijaista – on asian käytännöllinen puoli, jonka Marx puki lauseeseen: ”Kansan illusorisen onnen kumoaminen on sen todellisen onnen vaatimista”.

Kysymys ei siis ole vain siitä, että vielä kerran toistettaisiin ne uskontoa vastaan esitetyt argumentit, joita esimarxilainen ateismi oli kehittänyt, vaan siitä, että uskonnon kieltäminen muutetaan teoreettisesta kritiikistä käytännön teoksi. Uskonnon teoreettinen kritiikki oli itse asiassa jo 1600–1700-lukujen valankumouksellisen porvariston historiallisena tehtävänä; mitä marxismi tähän lisäsi, liittyi ennen muuta uskonnon sosiaalisten syiden ja funktioiden tiedostamiseen. Se selittää uskonnon aseman historiallisen materialismin teorialla.

Marxilainen ateismi, tieteellinen ateismi haluaa ymmärtää itsensä koko ihmiskunnan ateistisen ajattelun tämänhetkisen kehityksen tulokseksi ja yhteenvedoksi. Se voi nähdä edeltäjiään kauemmaksi vain sen ansiosta, että se seisoo niiden olkapäillä. Uskonnollista antropomorfismia kritikoivat jo antiikin ateistit, kreationismia keskiajan materialistit, jumaltodistuksia ja uskonnollisten dogmien epäjohdonmukaisuuksia uuden ajan ajattelijat. Kaiken tämän

marxismi haluaa säilyttää. Tieteellisyys ei marxilaiselle ateismille voi esiintyä tyhjänä fraasina, vaan teoreettisena haasteena.

Eräs helsinkiläinen yliopistonopettaja esitti vähän aikaa sitten varsin osuvan arvion, jonka mukaan "puhdas marxismi" on mahdottomuus, se on ghetto. Sama pätee varmasti marxilaiseen ateismiinkin, ja siksi sen on jo oman etunsa vuoksi pyrittävä (kriittiseen) yhteistyöhön ei-marxilaisen ateismin eri muotojen kanssa.

VIITTEET

1. S. Albert Kivinen, Marxilaista uskonnonfilosofiaa, HeSa 11. 2. 1980.
2. Marxismikaan ei tyydy tähän kaavaan. Mutta se ei silti heitä lasta pesuveiden mukana. Esimerkiksi Engels panee kristinuskon arvioissaan petkutusteorian oikeisiin yhteyksiinsä: "Sen sijaan perustetut uskonnot eivät, kaiken rehellisen haa-

veilun ohella, voi tulla toimeen ilman jo niiden perustamisen yhteydessä tapahtuvaa petkutusta ja historian väärentämistä. Myös kristinuskolla on tässä suhteessa jo aivan alkuvaiheessaan näytettävään kaikenmoisia saavutuksia, kuten Bauer on osoittanut" (Engels, *kristinuskon alkuperä*, Helsinki 1979, s. 14) Koska uskonto kerran on väärää, nurinkurista tietoisuutta, petkutuksella täytyy olla siinä tietty osuutensa; sitä ei kuitenkaan voi pitää ratkaisevana tekijänä uskontojen synnyssä, kuten esimarxilaiset ateistit ajattelivat.

3. B. Byhovski, *Ludwig Feuerbach*, Kansankulttuuri. Teos ilmestyy suomeksi tämän kevään kuluessa. Olen poiminut lainauksen pöydälläni juuri nyt olevista oikovedoksista.

4. Z. A. Tazurizina, *Aktual'nyje voprosy istorii ateizma*, Moskva 1979.

5. Ks. esim. G. V. Lechler, *Der englische Deismus*, Stuttgart – Tübingen 1841, s. 456 ja ed.

6. Tazurizina, mt., s. 23.

7. Tazurizina, mt., s. 77.

8. Lähde: V. Oittinen, marxilainen uskontokriitikki, Helsinki-Pori 1979, s. 176.

9. Erinomaisen kuvan tällaisesta ihmisestä ja hänen psykologistaan löytää jo siitä kokoomuspuolueen ohjelman kohdasta (nyt ehkä jo poistettu), jossa sanotaan ihmisen olevan *parhaimmillaan* hoitaessaan *omaa* omakotitaloaan, *omaa* autoaan, *omaa* liikeyritystään jne.

kulttuurivihkot

Kritiikkinumero 4/80

Kesäkuun alussa ilmestynyt Kulttuurivihkot 4/80 on suuri kritiikkinumero. 30 taiteilijaa ja kriitikkoa sanoo suorat tai välttelevät sanat saamastaan ja tekemästään kritiikistä:

Peter von Bagh, Jorma Hautala, Eero Hämeenniemi, Kaisa Korhonen, Leena Krohn, Rauni Liukko, Pekka Milonoff, Erkki Mäkinen, Aulikki Oksanen, Erno Paasilinna, Kari Peitsamo, Matti Rossi, Hannu Salama, Pirkko Saisio, Ilpo Tuomarila, Reijo Viljanen, Hilikka Eklund, Jukka Kajava, Pekka Kantonen, Vesa Karonen, Hannu-Pekka Lappalainen, Pertti Lumirae, Simo Mannila, Juhani Salokannel, Ilpo Saunio, Maija Savutie, Anssi Sinnemäki, Pekka Suhonen, Pekka Tarkka, Arto Virtanen.

KESÄTARJOUS, Kulttuurivihkot 5–8/80 38 markkaa.

Tilaukset ps-tili 51885-1 tai Kulttuurivihkot, Korkeavuorenkatu 45 c 15, 00130 Helsinki 13, puh. 174 944.

Irtonumeroita R-kioskeista ja lehden toimistosta.

Edvard Westermarck ateistina

MATTI LUOMA

”Ylioppilaana minä en ainoastaan kadottanut kristillistä uskoani, vaan tulin agnostikoksi jona olen pysynyt siit’edes. Ei Kant eikä kukaan muukaan voinut esittää minulle mitään hyväksyttävää todistetta persoonallisen jumalan olemassaolon puolesta.” Näillä selkeillä painokkailla sanoilla ilmaisee Edvard Westermarck muistelmissaan (Minnen ur mitt liv 1927) keskitetyimmin suhteensa kristinuskoon ja uskontoon yleensä.

Edvard Westermarck (1862–1939) on Suomen tähänastisen tieteen historian ehkä tunnetuin ja ainakin kansainvälisesti arvostetuin edustaja. Tätä ilmentää jo se, että hänen tieteellisen elämäntyönsä kolme suurta pääkohdetta olivat: avioliitto, moraali ja kristinuskko. Kaikista niistä hän kirjoitti pysyvästi tieteen historiaan jäävää tekstiä. Hänen tutkijanotteensa oli vahvasti kokemusperäinen ja opinalansa antropologiaa ja etnologiaa, vaikka hän hoiti nimenomaan sosiologian ja filosofian professureja eläessään.

Westermarckin kohtalona on kuitenkin ollut jäädä kuolemansa jälkeen kotimaassaan Suomessa lähes täysin unohduksiin. Hyvällä syyllä voi myös puhua ”mykkyiden salaliitosta”. Vaikka hä-

nen nimensä kelpuutettiin suomalaisten sosiologien yhdistykseen (The Westermarck society), tämä on käytännössä merkinnyt sitä, että hänet on ikäänkuin ”pyhimyksenä” nostettu kipsissä kaapiin päälle, kunnioittamalla vaiettu.

Avioliitto ja moraali

Vaikenemiseen on osittain asialliset syyt siinä, että hänen merkittävimmät tieteelliset tuotteensa ovat aikanaan olleet vahvastikin, vuosikymmeniä esillä aihepiiriensä merkittävänä aikaansaannoksina, mutta nopea tieteellinen kehitys on ne vähitellen jättänyt taakseen, vaikka uusimmatkin avioliiton ja moraalin tutkijat usein yhä viittaavat Westermarckin uraa uurtaviin tutkimuksiin ja näkemyksiin.

Harva tiedemies on niin kokonaan omistanut elämänsä tieteelle kuin Westermarck, löytänyt niin itselleen sopivat suuret tutkimuskohteet ja valaissut niitä niin perusteellisesti kuin hän. Ensimmäiseen pääkohteeseensa avioliittoon Westermarck, joka koko ikänsä pysyi poikamiehenä, syventyi heti kandidaattitutkintonsa valmistuttua, vain 24 vuotiaana ja viisi vuotta myöhemmin esikuvallinen ”The History of Human Marriage” oli valmis.

Avioliitto oli Westermarckin mielenkiinnon kohteena halki hänen elämänsä, sillä hän puuttui siihen useissa teoksissaan myöhemminkin. Osassa näitä on kysymys hänen paikan päällä tutkimensa marokkolaisten avioliittomenoista, osassa taas länsimaisen avioliiton nykytilasta ja tulevaisuudesta, mihin kuuluu myös poleeminen teos seksuaalisuudesta ja avioliitosta jossa hän hyökkäsi Freudin käsityksiä vastaan.

"Avioliitosta selvittyään" Westermarck 30 vuotiaana syventyi elämänsä suurimpaan tieteelliseen urakkaan: yksinkertaisesti selvittämään miten ihmisen moraali on saanut alkunsa ja kehittyneet nykyiselleen. Tämä urakka veikin eräin keskeytyksin häneltä lähes kaksikymmentä vuotta, mutta tuloksena oli monumentaalinen ja yhä lajissaan ylittämätön "The Origin and Development of the Moral Ideas I-II" (1906-1908) n. 1500 sivuineen. Tätä hänen pääteostaan täydensi myöhemmin filosofisempi "Ethical Relativity" (1932).

Westermarck oli siten keskeisesti koko elämänsä ihmisen elämän perusilmiöiden tieteellinen suuripiirteinen (mutta pikkutarkka) tutkija ja ajattelija. Tiedemiehen ohessa häntä voi myös pitää huomattavana filosofina ja julistajana, mitä oireellisesti enteili jo hänen opiskelijavuosiensa laudatur-tutkielman tunnetun Rousseau'n taistelukirjoituksen mieleen tuova aihe "Tekeekö kulttuuri ihmisluvun onnellisemmaksi?"

Irtautuminen kristinuskosta

Lapsuudessaan Edvard Westermarck sai porvarillisessa kulttuurikodissaan kristinuskoon myönteisesti vaikka avarasti suhtautuvan kasvatuksen. "Äitini kävi joskus kirkossa, mutta vain harvoin hän otti jonkun meistä lapsista mukaansa", kertoo Westermarck muistelmissaan ja

jatkaa: "Itse kyllä luin iltarukoukseni ja kävin ehtoollisella ylioppilasvuosiin saakka."

Westermarckin lapsuus ja nuoruus sattuivat kuitenkin aatehistoriallisesti keskelle sitä suurta murrosta, jossa perinteinen suomalainen kristillinen yhteiskulttuuri lopullisesti ja aika nopeasti hajosi. Maahamme Euroopasta tunkeutuneet uudet ja nimenomaan kirkkokristinuskaisuudelle vieraat ja vihamieliset aatteet tavoittivat tuolloin ennen muuta ruotsinkielisen yläluokan ja eritoten sen älyllisesti valppaimmat edustajat.

Mikko Juvan tätä murrosta kuvaavan teossarjan keskeisin eli 1880-luvun syntyä koskevan teoksen otsikko on osuvasti "Rajuilman alla". Sekularisatio tavoitti maamme tämän ensimmäisen eli lähinnä valistusperäisen humanismin ja naturalismin aallon myötä. Toista sekularisation suurta aaltoa edusti parikymmentä vuotta myöhemmin tapahtunut "Sosialismin tulo Suomeen", kuten Hannu Soikkasen tätä kuvaavan teoksen otsikko kuuluu.

Westermarck perehtyi opiskelijana ennen muuta Darwiniin ja kehitysoppiin liittyviin ajatuksiin ja niiden vaikutuksesta hän koki alussa mainitun ja pysyväksi jääneen "vastakäntymyksen" irti perinnäisestä kristinuskaisuudesta. Tämä periaatteellinen, ideologinen herääminen tuotti sen perusnäkökulman joka sävyttää syvimältä kaikkia hänen myöhempiä tieteellisiä ja muita ratkaisujaan.

Uskonnonvapauden esitaistelija

Selvitettyään varhaiskypsänä varsin nopeasti uuden henkisen näkökulmansa filosofiset premissit, Westermarck liittyi myös käytännössä julkisesti siihen sivistyneistömme eturivin rintamaan, joka

vuosisadan vaihteessa ryhtyi taisteluun uskonnonvapaudesta maassamme. Pääosaa tässä näytteli ns. Prometheus-seura jonka itseoikeutettuna puheenjohtajana Westermarck oli koko sen toiminta-ajan eli vuodet 1905–1914.

Tämän yhdistyksen toiminnan aikana luotiin pohja sille uskonnonvapaudelle, joka myöhemmin johti niihin konkreettisiin toimenpiteisiin, jota ilmentää mm. maamme uskonnonvapauslaki vuodelta 1922. Tässä käytännön toiminnassa lähestyivät myös maamme työväenliikkeen edustajat Prometheus-seuran valistushumanistisia porvaris-edustajia. Niinpä Eino J. Murtorinne toteaaakin teoksessaan "Taistelu uskonnonvapaudesta" (1967) että "yhdistys oli loppuun saakka vireä ja kallellaan vasemmalle".

Monipuolisen tieteellisen tutkimus- ja opetustyönsä sivussa, vuorotellen Englannissa, Suomessa ja Marokossa, Westermarck oli lähinnä kunnioitettuna auktoriteettina tukemassa em. käytännöllistä työtä uskonnonvapauden hyväksi. Hänen pääantinsa tässä on lähinnä teoreettista laadultaan ja sisältyy hänen kristinuskoa koskeviin käsialoihin- sa hänen tuotannossaan, monet niistä perustuen eri yhteyksissä pidettyihin esitelmiin, alustuksiin ja puheenvuoroihin usean vuosikymmenen ajalta.

Westermarckin avioliittoteoksessa ei esiinny kristinuskon kritiikkiä tai uskonnonvapautta koskevia aineksia kuin ohimennen. Avioliiton historian noustua pian kansainväliseksi merkitteokseksi sitä päinvastoin kiiteltiin jopa kristillistä avioliitonäkemyistä tukevaksi teokseksi. Sen sijaan löytyy suuri osa Westermarckin kristinuskoa koskevia näkemyksiä jo hänen monumentaalisesta moraalia koskevasta pääteoksestaan.

On merkittävää että Westermarck palasi elämänsä lopulla, pitkälle yli 70 ikävuotensa, uudelleen kristinuskon

problematiikan pariin ja nyt perusteellisen tieteellisen tutkimuksen muodossa, joka jäi hänen viimeisekseen ja ilmestyi painosta vain vähän ennen hänen kuolemaansa syksyllä 1939: yli 400-sivuinen teos "Christianity and Morals". Tämän teoksen ydinajatuksot hän oli kyllä julkaissut jo vuonna 1907 Prometheus-seuran 30-sivuisessa kirjassa nimeltä "Moral och kristendom".

Uskontokritiikin lähtökohta

Westermarckin tuotantoon sisältyviä kristinuskoa koskevia käsialoja voi perustellusti pitää uskontokritiikkinä, jolle löytyy selvä parallelli esim. Ludvig Feuerbachin aikaisemmissa vastaavansisältöisissä käsialoissa tai Sigmund Freudin teoksissa "Totem und Tabu" (1912) ja "Die Zukunft einer Illusion" (1927), jotka paitsi sävyiltään, ajallisestikin ovat Westermarckin vastaavia tuotteita lähellä. Ja kaikki nämä edustavat myös selvästi ei-marxilaista uskontokritiikkiä, Feuerbach tietysti jo esi-marxilaista.

Kaikessa uskontokritiikissään Westermarck on samalla tavalla empiristi kuin mitä hän on avioliittoa ja moraalia koskevissa käsialoissaan. Anglosaksinen filosofinen käsiteanalyysi oli hänelle yhtä vierasta kuin saksalaistyyppinen filosofinen spekulatio. Tämän vuoksi hänen teoksiaan saa turhaa etsiä esim. puhtaasti uskonnonfilosofista pohdiske- lua, johon mm. kuuluu kysymys jumalan olemassaolosta. Westermarck tunsikin kyllä oleellisen tästä problematiikasta ja oli vakuuttunut teismäi puoltavien argumenttien heikkoudesta, mutta samalla hän loogisen johdonmukaisesti kutsuu omaa asennettaan agnostismiksi, eikä ateismiksi, eikä tämä käsiteerottelu häntä sinänsä kiinnostanut.

Se mitä Westermarck esittää varhai-

sena uskontokritiikkinä ja valtaosalta juuri kristinuskosta ei sisällä oleellisesti mitään uutta ja omaperäistä. Lähinnä hän tässä kritiikissään yhtyy siihen laajaan ja perusteelliseen kriittiseen perinteeseen, jonka tärkeimmät argumentit ja todistelut tuotiin esiin osittain jo valistusfilosofien toimesta, osittain 1900-luvun aatetaistelun yhteydessä varsinkin darwinismiin liittyvän keskustelun aikana.

Yhtä perustellusti kuin Westermarckin voi katsoa edustavan sellaisia opinaloja kuin antropologia, etnologia ja sosiologia hänen voi katsoa myös edustavan viime vuosisadan lopulla syntyneitä uskontotiedettä, tarkemmin ilmaistuna monikossa; uskontotieteitä. Nämä tieteet taas syntyivät mm. Max Müllerin, Langin, Tylorin, Marretin ym. uranuurtajiensa toimesta nimenomaan kristinuskolle kriittisessä ja filosofisesti ottaen agnostisessa hengessä. Myöhemmin uskontotieteet ovat kehittyneet asteittain uskonnolle yleensä ja myös kristinuskolle myönteisempään suuntaan niin Suomessa kuin kansainvälisestikin.

Nimitys Westermarck ateistina ei siten tarkkaan ottaen ole aivan osuva, tarkempi olisi jo Westermarck agnostikkona ja vielä parempia tällaisia yleisotsikkoja hänen kohdallaan olisivat: Westermarck uskontokritiikkona tai niin kuin itse kutsun häntä aihepiiriä koskevassa teoksessani "Kristinuskon moraalikritiikki Edvard Westermarckin elämässä ja ajattelussa 1967" – Westermarck kristinuskon moraalikritiikkona.

Uskonto ja moraal

Westermarck arvostelee siis kristinuskoa, agnostikkona ja uskontokritiikkona, nimenomaan moraalisesta näkökulmasta. Tämä on tietyllä tavalla paradoksaalinen lähtökohta sikäli, että Wes-

termarckin moraaliteorian mukaan kaikki ihmisten moraalit on suhteellista, relatiivista. Miten relatiivisen moraalin mittapuulla voi mielekkäästi arvostella esim. kristinuskoa?

Paradoksi on kuitenkin näennäinen. Moraali on relatiivista lähinnä siinä että se on toisaalta riippuvainen aikahistoriallisista ja toisaalta yksilökohtaisista tekijöistä. Moraalin historiassa tapahtuu muutosta ja kehitystä ja tuossa prosessissa voi tietysti perustein löytää jopa moraalin "edistystä" aikakaudesta toiseen. Yksityisen ihmisen kohdalla moraalit on taas ankkuroitunut nimenomaan ihmisen tunteisiin, moraalisen hyväksymisen ja paheksumisen tunteisiin, jotka silti tunteina samassa ihmisessä ovat varsin vakiot koko aikuisiän.

Uskonnon Westermarck ymmärtää nimenomaan empiirisenä ilmiönä, jonka perusaineokset ovat toisaalta eri uskonopeissa esiintyvät ns. viralliset uskonkäsitykset (teologia) ja toisaalta kaikki uskontoon pohjaava ihmisten käyttäytyminen puhtaasta uskonharjoituksesta (jumalanpalvelukset ym.) ihmisten arkiseen käyttäytymiseen jonka premissit ovat em. uskonopeissa.

Näin Westermarck on uskontokritiikissään johdonmukainen tutkimustyönsä periaatteille. Uskonto kuten moraalitkin ovat hänen mukaansa empiirisiä tai niitä voidaan mielekkäästi tarkastella vain sikäli ja niiltä osin kuin ne ovat tämän aistien havaittavan ja ihmisjärjellä tajuttavan reaalisen maailman piiriin kuuluvaa. Kaikki mikä ylittää em. piirin eli ns. yliaistilliset tai metafysiset asiat eivät ole sen enempää verifioitavissa kuin falsifioitavissakaan ja siksi niistä ei ole tarpeen edes puhua. "Mistä ei voi puhua, siitä on vaiettava", huomauttaa Wittgenstein eräänlaisena yleis-agnostikkona.

Näin Westermarck valitsee kritiikkinsä toiseksi pääkohteeksi kristillisissä

lähteissä, ns. pyhissä kirjoissa ja niiden selitys- ja tulkintakirjallisuudessa löytyvät ainekset ja ryhtyy tutkimaan niitä valitsemallaan modernin länsimaisen ihmisen moraalitajun mittapuilla. Tältä osin hänen kritiikkinsä kohteita ovat nimienomaan Jeesuksen ja Paavalin Uudessa testamentissa esiintyvät moraaliopeutukset, lisäksi mm. Augustinuksen, Tuomas Akvinolaisen ja Lutherin vastaavanlaiset moraalialueita koskevat näkemykset.

Kritiikkinsä toiseksi pääkohteeksi Westermarck valitsee "kristillisen käytännön" eli sen millä tavalla kristinoppi on halki vuosisatojen ilmennyt kristityiksi itseään kutsuvien ihmisten arkielämässä ja miten kristillinen moraaliopeutus on vaikuttanut länsimaiden moraaliseen ajatteluun ja elämään yleensä.

Kristillinen moraaliooppi

Julkaisemassaan ns. "pienessä kritiikissä" vuodelta 1907 Westermarck tuo selvästi esiin tarkastelunsa käytännöllisen, voi sanoa poliittisen tavoitteen. Vuosisadan vaihteessa näet väitettiin kristilliseltä taholta yhä yleisemmin, että uudet naturalistiset ym. radikaalit aatteet olivat muka selvästi "vaaraksi", että "lisääntyvä vallattomuus ja rikollisuus maassamme ovat seurausta enentyvästä epäuskosta; että kristinuskko ja erittäinkin lutherilainen valtiokirkko muodostavat ainoan vahvan pohjan yhteiskuntajärjestyksen säilymiselle."

Elämänsä viimeisen pääteoksen eli ns. "suuren kritiikin" alkuosassa Westermarck lähtee em. "pienstä kritiikistä" laajemmin ja systemaattisesti, tiedemiehen pikkutarkkuudella kumoamaan näitä väitteitä. Askel askeleelta hän rakentaa todistelua, joka ei lopulta jätä juuri mitään jäljelle "vastustajien" näkemystä kristillisestä valtiokirkosta muka ainoana kestävästä yhteiskunta-

järjestyksen perustana. Ja Westermarck alkaa hyökkäyksensä vastapuolen "kaikkein pyhimpään", Raamattuun ja tässä mielessä hänen teostaan "Christianity and Morals" voi kutsua vaikka "suomalaisen ateismin raamatuksi".

Evankeliumeissa esiintyvälle Jeesuksen moraaliopeutukselle Westermarck tekee kyllä tietyn myönnytyksen ja antaa siitä melko hyvän arvosanan. Mutta Jeesuksen opetus onkin sitten ainoa jolle vastapuolen auktoriteeteista tämä myönnytys annetaan. Lisäksi todistellaan heti, varsin perustellusti, ettei Jeesuksen etiikka sisällä mitään oleellisesti uutta ja omaperäistä, koska vastaavanlaisen etiikan perusajatuksia on esitetty lukuisia kertoja aikaisemmin eri puolilla maailmaa löydettävissä ns. humanistisen etiikan peruslähteissä.

Ja Jeesuksen etiikka ajetaan vielä ahtaammalle kahden lisäargumentin voimalla. Ensin sen seikan aivan oikealla korostamisella, että Jeesuksen etiikka on oleellisesti, ei maanpäälliseen elämään keskittyvää rakkaudenoppia vaan tuonpuoleiseen tähtäävää "valmista" pelastusoppia. Ihmisen on tehtävä parannus ja tämä merkitsee tietyn valmiin näkemyksen – evankeliumin – ilman ehtoja tapahtuvaa omaksumista, muuten pelastus on mahdoton. Mutta lisäksi tulee kärjistyä että vuorisaarna on kaikkea muuta kuin ylevä oppi sen vuoksi, että se ilmentää "egoistista hedonismia". Ellet omaksu em. evankeliumia, joudut helvettiin: *oma etusi* vaatii sen hyväksymistä. "Palkkion ja rangaistuksen periaate läpäisee kaikkea Jeesuksen moraalista opetusta."

Tämän tuhoisammin kritiikkiä ei kristinuskon peruslähteitä kohtaan liene esitetty missään vastaavanlaisessa yrityksessä. Ja sen pahempi: myöhempi kristillinen apologetiikka ei helposti löydä kelvollisia vastaargumentteja samalla keskustelun tasolla, kuten esim.

arkkipiispa Nathan Söderblom aikaan tällä kohtaa on myöntänyt. Ja Westermarck lisää tähän ydinkritiikkinsä vielä, voi sanoa mutkan kautta, "viimeiset naulat ruumisarkkuun", ainakin omasta mielestään. Tämä koskee hänen Jeesuksen ja Paavalin oppeihin kohdistamaansa vertailua.

Ensin Westermarck tuo esiin sen kiistattoman seikan, että nämä kaksi oppia poikkeavat moraaliselta tasoltaan, valitulla mittapuulla selvästi toisistaan ja – Paavalin tappioksi. Mutta virallinen kristinusko omaksui teologisen etiikan perusaineksen Paavalilta, eikä Jeesukselta korottaessaan ns. Kristuksen sovintokuoleman eli lunastusopin kristillisen etiikan pääopinkappaleeksi. Ja niin Westermarck kohdistaa lopullisen armoniskunsa tämän ns. pakanallisiin verihriippeihin liittyvän lunastusetiikan tuomitsemiseen.

Se mitä Westermarck sanoo Augustinuksen, Akvinolaisen, Lutherin ym. "pienempien profeettojen" kohdalla on lähinnä toisen luokan tavaraa em. peruskritiikkiin verrattuna. Ja koska näistä myöhemmistä löytyy osittain vain epäonnistunutta paavalilaisen lunastusteologian puolustelua, osittain vielä sen kehnontamista perisynti- ja ennaltamääräämisoppeineen voi kansanomaisesti sanoen todeta, että "mitta alkaa olla täysi". Ei ihme että Westermarckin viimeinen teos herätti ilmestyessään, eikä vain Suomessa, vaan kautta tieteilisen maailman, paheksumisen myrskyn joka hautautui toisen maailmansodan vielä karmeampiin ääniin.

Kristillinen käytäntö

Tarkastellessaan teoksensa toisessa osassa "kristinuskon vaikutusta konkreettisisa yksityistapauksissa erilaisiin moraalien alaan luettaviin seikkoihin" Westermarck valitsee systemaattisesti ja pe-

rusteellisesti koko sarjan arkaluontoisia tarkastelun kohteita: ihmisen surmaaminen eli sota ja itsemurha, lapsen ja vanhuksen elämän arvo, omistusoikeus ja taloudelliset kysymykset, orjuus, totuus ja valhe, avioliitto ja avioero, muut sukupuolisuhteet ja suhtautuminen eläimiin.

Kaikkien näiden kohteiden valaisemiseksi Westermarck tunnontarkkana empiiristinä vyöryttää esille mahtavan aineiston eurooppalaista historiaa, mikä ei totisesti ole imartelevaa näin yhteen katsaukseen koottuna viralliselle kristinuskolle. Ja kaiken aikaa on kysymys mitä luotettavimmista historiallisista lähteistä, jotka Westermarck vain tuo esiin todistelunsa tueksi. Voi vain lisätä ettei myöhempi historiantutkimus ole tätä aineistoa päässyt oikomaan kuin eräissä yksityiskohdissa ja että se on pikemminkin lisännyt Westermarckin todistelua tukevaa aineistoa uusimmissa löydöissään mm. naisen asemaa koskevan epäinhimillisyyden kohdalla halki kristillisten vuosisatojen jopa nimenomaan kristillisin tunnuksin.

Kristillisten oppien ja auktoriteettien suhtautumista sotaan pitää Westermarck etenkin "sinä kalliona jota vastaan kristilliset periaatteet... ovat kärsineet surkeimmat haaksirikkonsa... Kristinusko oli astunut sotapolulle jo ennenkuin se joutui kosketuksiin muhamettalaisuuden kanssa. "Kirkko muuttui varhain valtopoliittiseksi tekijäksi ja sen auktoriteeteista esim. Augustinuksen "puolustussodalle" annettu teologinen perustelu on monin eri vivahtein antanut teologiset aseet mitä pöyryttävimpään vuorisaarnan lähimmäisenrakkauten etiikan vastaisiin tekoihin Kristuksen nimessä.

Lähes yhtä jyrkästi jylisee Westermarck totuuden ja totuudellisuuden kohdalla kirkkoja ja kristillistä käytäntöä vastaan. "Korkeinta totuudellisuut-

ta ei ole totuuden omistaminen, vaan sen etsiminen. Tässä suhteessa ovat kristilliset kirkot olleet mitä surkeimmin puutteellisia." Ja Westermarck yltää tässä tyyllillisestikin loisteliaaseen moiteryöppyyn, päättäen sen toteamukseen: "Sanalla sanoen ei varmaankaan ole yhtään abstraktisen totuuden rakkauteen liittyvää piirrettä eikä yhtään järjen tämän totuuden tavoittelemista varten sanelemaa sääntöä, joita teologit eivät olisi vuosisatojen ajan leimanneet loukkaukseksi Kaikkivaltiasta vastaan."

Westermarckin muista kritiikkinsä kohteista esittämät historialliset tosiasiat ovat yhtä ilmeisiä, asiantuntijoille yleisesti tunnettuja, mutta yleensä – valettuja seikkoja. Ja kun eräänä argumenttina Westermarckin kritiikkiä vastaan aikanaan esitettiin että mainitulla kristinuskon heikkouksilla ei ole mitään tekemistä kristinuskon aidon "puhtaan" ytimen kanssa, tässä on kyseessä tyypillinen harhautusväite "besides the point". Westermarckin kritiikin kohteena ei ole lainkaan kristinuskon teologinen, metafyyminen tms. ydin, vaan sen empiirisesti havaittava ilmiö – oppeja ja käytäntöä. Ja tästä ilmiöstä hän esittää paljon painavaa tekstiä.

Westermarckin "vastauskonto"

Ainakaan suomalaisista tiedemiehistä ei helposti etsimälläkään löydä toista, jonka elämäntyössä liittyisivät yhtä elimellisesti yhteen "ajatus ja julistus" eli var-

sinaiset tieteelliset näkemykset niiden perustana olevien avoimesti tiedostettujen moraalisten ym. arvopremissien kanssa. Tässä suhteessa Westermarck oli sekä elämässään että ajattelussaan mitä ehein ja johdonmukaisin. Tämä yhtenäisyys puolestaan nostaa kysymyksen sen takana vaikuttavista "perimmäisistä syistä".

Tähän kysymykseen löytyykin suhteellisen helposti mielekäs vastaus. Sitä voi valaista esim. Edvin A. Burtin teoksessaan uskonnonfilosofian päätyypeistä (1951) esittämä jaottelu länsimaaisen ajattelun kahdenlaisiin uskonnonfilosofioihin. Näistä neljä on hänen mukaansa kristinuskoon ankkuroitunutta ja neljä lähinnä valistuksen aikana ja sen jälkeen kehiteltyä joita hän kutsuu nimillä: tieteen uskonto, agnostismi, eettillinen idealismi ja humanismi.

Näissä viimemainituissa on siis kysymys uskontoa koskevista filosofisista perusnäkemyksistä, joiden premissit ovat empiirisiä ja rationaalisia eli sekulaareja. Westermarck on mitä tyypillisimmin näitä kaikkia neljää sekulaaria ajattelua edustava uskonnon-filosofi. Näin Westermarck on sekä tiedemiehenä että eetikona ja julistajana sen valistusperäisen hengen perillinen, joka em. "ensimmäisenä aaltona" 100 vuotta sitten Suomessa mursi kristillisen yhtenäiskulttuurin ja jonka toista aaltoa edustaa maamme työväenliike ja marxilainen ajattelu.

Miten edetä takapajuisuudesta sosialismiin kapitalismin ohitse – katsaus neuvostoliittolaiseen tieteelliseen keskusteluun

PERTTI MULTANEN

Alikehittyneiden maiden tulevan kehityssuunnan merkityksen maailman vallankumoukselliselle liikkeelle kietytti Marx vuonna 1858 kirjeessään Engelsille kysymällä: "Seuraava ongelma on meille vaikea: vallankumous on mannermaalla välttämätön ja se tulee myös heti saamaan sosialistisen luonteeseen. Eikö se tule vääjäämättä muserretuksi tässä pienessä nurkkakunnassa, koska porvarillisen yhteiskunnan liike on vielä nousussa paljon suuremmalla alueella?"

Näin siis Marx kysyy sosialismin tulevaisuudesta, samalla tämän päivän maailmaa leimaa se, että kapitalistinen maailmanjärjestelmä on voimakkaasti riippuvainen kehitysmaiden raaka-ainetarannoista, joiden turvin sen kehitys nykyiseen voimaansa on tapahtunut. Taistellessaan olemassaolostaan se tulee tekemään kaikkensa pitääkseen nämä varannot käytössään.

Mongoliassa ja eräissä Neuvostoliiton Keski-Aasian tasavalloissa kapitalismin ohittaminen on ollut mahdollista. Tänä tuollaisen kehitystien mahdollisuus askarruttaa mieltä Aasian ja Afrikan maissa, joissa on ratkaistava kysymys, kuinka takapajuisuus ylipäätään on voitettavissa ja kuinka se voidaan

tehdä parhaiten kansan etuja vastaavalla tavalla.

Kuten alussa esittämästäni lainauksesta ilmenee, alikehittyneiden maiden yhteiskuntakehityksen näköalat askarruttivat jo marxismin klassikkoja. Ja Marx torjui jyrkästi tulkinnat, että hänen teoriansa yhteiskuntataloudellisista muodostumista ymmärrettäisiin yleiseksi laiksi, joka rautaisella voimallaan pakottaisi kaikki kansakunnat käymään läpi koko erilaisten muodostumien ketjun. Otetsvestvennyje zapitski -lehdelle kirjoittamassaan kirjeessä Marx ivasi juuri tällaisesta tulkinnasta arvostelijansa Mihailovskia, joka Marxin sanojen mukaan "muuttaa väen väkisin kapitalismin syntymistä Länsi-Euroopassa koskevan historiallisen hahmotteluni läpikotaisin historianfilosofiseksi teoriaksi yleisestä kehityskulusta, joka on kohdalonomaisesti määrätty kaikille kansoille..."

Marx ja Engels eivät historiallisen aineiston puutteen vuoksi voineet konkreettisemmin tarkastella siirtomaiden mahdollisuuksia ja menetelmiä kapitalismin ohittamiseen, mutta kehittyneemmissä maissa tapahtuneen sosialismiin siirtymisen oloissa he pitivät sitä mahdollisena. Engels toteaa kirjeessään

Kautskylle: "Kun kerran Eurooppa ja Pohjois-Amerikka tulevat uudelleenjärjestetyiksi, ovat ne niin valtavana voimanlähteenä ja sellaisena esikuvana, että puolisivistyneet maat lähtevät itse seuraamaan meitä; siitä ovat takeena jo yksin taloudelliset tarpeet. Mitä yhteiskunnallisia ja poliittisia vaiheita nuo maat joutuvat tuolloin läpäisemään, ennen kuin pääsevät myös sosialistiseen järjestykseen, siitä voisimme mielestäni esittää vain jокseenkin tyhjänäpäiväisiä olettamuksia."³

Kominternin II kongressissa Lenin esitti hyvin täsmällisesti saman ajatuksen: "Voimmeko tunnustaa oikeaksi väitteen, että kansantalouden kehityksen kapitalistinen vaihe on kiertämätön niiden takapajuisten kansojen kehityksessä, jotka nykyisin vapautuvat ja joiden keskuudessa havaitaan nyt, sodan jälkeen, kehitystä edistyksen suuntaan. Vastaisimme tähän kysymykseen kieltävästi. Jos voittanut vallankumouksellinen proletariaatti tulee harjoittamaan niiden keskuudessa järjestelmällisesti propagandaa ja neuvostohallitukset auttamaan niitä kaikin käytettävissään olevin keinoin, niin silloin on väärin olettaa, että kapitalistinen vaihe on kiertämätön takapajuisten kansojen kehityksessä. Meidän on muodostettava kaikissa siirtomaissa taistelijoiden itsenäisiä kantajoukkoja, puoluejärjestöjä, järjestettävä viipymättä propagandaa talonpoikain neuvostojen perustamisen puolesta ja pyrittävä sopeuttamaan niitä esikapitalistisiin oloihin..."⁴ Pohtiessaan edellytyksiä kapitalistisen kehitysvaiheen ohittamiselle Lenin palaa toistuvasti ideologisen tekijän keskeiseen merkitykseen – kommunistien osuuteen kyseisessä prosessissa.

Viitaten Venäjän reuna-alueilla tehdystä työstä saatuaan kokemuksen hän jatkoi: "Venäläisten kommunistien käytännöllisessä työssä siirtomaissa, jotka

kuuluvat ennen tsarismille, sellaisissa takapajuisissa maissa kuin Turkestanissa ym., eteemme nousi kysymys, millä tavalla kommunistista taktiikkaa ja politiikkaa on sovellettava esikapitalistisissa oloissa, sillä näiden maiden luonteenomaisin peruspiirre on se, että niissä ovat vallalla vielä esikapitalistiset suhteet, ja siksi siellä ei voi olla puhuttaakaan puhtaasti proletaarisesta liikkeestä. Noissa maissa ei ole miltei lainkaan teollisuusproletariaattia. Siitä huolimatta olemme esiintyneet ja meidän täytyy esiintyä sielläkin johtajina. Työmme on osoittanut, että näissä maissa joudumme voittamaan erittäin suuria vaikeuksia, mutta työmme käytännölliset tulokset ovat osoittaneet myös sen, että noista vaikeuksista huolimatta joukkojen keskuudessa voidaan herättää pyrkimys itsenäiseen poliittiseen ajatteluun ja itsenäiseen poliittiseen toimintaan sielläkin, missä proletariaattia ei ole miltei lainkaan... Neuvostojärjestelmäate on yksinkertainen, ja sitä voidaan soveltaa paitsi proletaristen myös talonpoikaiston feodaalisten ja puolifeodaalisten suhteiden vallitessa."⁵

Tänään tällaiset olosuhteet ovat todellisuutta afro-aasialaisissa maissa toimiville kommunisteille ja kommunistisille puolueille.

Miten ongelmia on hahmotettu?

Teoriaa kapitalismin ohittavasta kehityksestä on sittemmin kahiteltu eri puolilla, mutta tulen jatkossa seuraamaan lähinnä neuvostoliittolaista keskustelua.

Koko sinä aikana, jona tätä keskustelua on Neuvostoliitossa käyty, on keskeisenä ongelmana ollut seuraava kokonaisuus: Jos teoreettisena lähtökohtana on, että kehittymättömät maat voivat ohittaa kapitalismin ja edetä sosialismin rakentamiseen, niin onko ei-kapitalistinen kehitystie a) sama kuin sosialistinen ke-

hitystie taloudellisesti kehittymättömän maan konkreettisissa oloissa, b) alkuvaiheessaan kehitystä, joka ei ylitä porvarillis-demokraattisen vallankumouksen rajoja ja näin ainoastaan pidemmällä aikavälillä ja onnistuessaan sosialistisen kehityksen avaava tie vai c) erityinen ja itsenäinen yhteiskunnallistaloudellisen kehityksen muoto, joka ei vielä ole sosialistinen, mutta on kuitenkin luonteeltaan jo ei-kapitalistinen. Kaikilla näillä mielipiteillä on kannattajia Neuvostoliitossa. Eikä kysymys ole vain sanallisesta määrittelystä, vaan vastauksesta noihin ongelmiin riippuu pitkälle vallankumouksellisen liikkeen strategia ja taktiikka afro-aasialaisissa maissa.

Näiden ydinkysymysten ohella on tietysti noussut esiin monia muita ongelmia: Miten on mahdollista ei-kapitalistisen kehityksen oloissa kontrolloida yksityiskapitalistisen sektorin kasvu? Mikä on erityyppisten puolueiden osuus ja mahdollisuudet johtaa kyseistä kehitystä? Kuinka keskeinen on ideologinen tekijä? Tässä tietysti vain eräitä.

Keskustelu ja tutkimus käynnistyi 1920-luvulla

1920- ja 1930-luvuilla näiden ongelmien tutkiminen tapahtui ennen muuta Kominternin piirissä. Tästä teemasta tieteellinen keskustelu oli Neuvostoliitossa määrällisesti melko vähäistä, materiaalisia ja henkisiä resursseja puuttui. Jatkuvasti kyllä puheenvuoroissa vaadittiin tämän problematiikan teoreettisen tutkimuksen lisäämistä sekä Neuvostoliiton sisällä saadun kokemuksen yleistämistä. Mielenkiintoista on, että viimeksi mainittu vaatimus esiintyy monissa puheenvuoroissa vielä 60-luvulla, mikä osoittanee teoreettisen yleistämisen edenneen melko hitaasti.⁶

Asian merkitys nähtiin tuon aikaisessa keskustelussa hyvin selvästi, ja vaikka

se hiukan toistaakin esittämään Marxin ajatusta, kannattane esittää seuraava P. Pragerin ajatus: "Kysymys on itse asiassa siitä suunnasta, johon jälkeenjääneet maat lähtevät kehittymään niissä tapahtuvien porvarillis-demokraattisten vallankumousten voiton jälkeen. Lähtevätkö ne imperialistisen orjuuden ja feodalismien lakkauttamisen jälkeen myrskyisälle oman kapitalisminsa kehittämisen tielle, vai liittyvätkö ne tavalla tai toisella mukaan kapitalismille periaatteellisesti vastakkaiseen järjestelmään?"⁷

Prager takaa, että siirtomaissa tapahtuvat porvarillis-demokraattiset vallankumoukset ovat nyt – suuntautuessaan imperialismia vastaan – proletaaristen vallankumouksellisten liittolaisia ja niitä objektiivisesti auttava tekijä, mutta entä tulevaisuudessa? Hän jatkaa: "Kehittyvätkö näiden maiden vallankumoukset niitä seuraavan ei-kapitalistisen kehitystien ja korkeimpaan sosialistiseen vaiheeseen siirtymisen ehdoilla maailmanvallankumouksen *suoranaisiksi perusosaksi* (kurs. – PM) vai kääntyvätkö ne, lähdettyään nopeutuneen kapitalistisen kehityksen tielle, maailman sosialistisia keskuksia vastaan? Eivätkö ne muutu auttavasta voimasta ihmiskunnan sosialistisen uudelleenjärjestämisen suuntaa vastustavaksi vihollisvoimaksi?"⁸ Toteutuessaan ei-kapitalistinen kehitystie luonnollisesti antaa proletariselle liikkeelle merkittävän voimanlisän ja kaventaa kapitalismin liikuma-alaa. Juuri tässä on kapitalistisen kehitysvaiheen ohittamisen maailman vallankumousprosessia kiihdyttävä merkitys.

1930-luvun alkupuolen puheenvuoroissa yleensä nähtiin ei-kapitalistinen kehitystie nimenomaan sosialistisen kehitystien muunnoksena taloudellisesti alikehittyneissä maissa.⁹ Berro tuo artikkelissaan tämän esiin käyttämällä termejä ei-kapitalistinen ja sosialistinen

suoraan synonyymeinä ("Taistelu ei-kapitalistisen, so. sosialistisen kehitystien puolesta..."), Pragerilla sama tulee esiin epäsuorasti, mutta täysin yksiselitteisesti, kun hän mm. asettaa ei-kapitalististen kehitystien toteutumisen ehdoksi sen, että poliittisen vallan muutona ei-kapitalistista tietä etenevässä valtiossa täytyy olla proletariaatin diktatuuri sovellettuna paikallisiin oloihin.

Kannattanee nostaa näistä artikkeleista joitakin muitakin kysymyksiä, jotka mielestäni ovat merkittäviä myöhempää keskustelua ajatellen. Tuolloin mm. huomautettiin, että *mahdollisuus* ei-kapitalistisen siirtymän kautta edetä sosialismin rakennustyöhön ei merkitse, että tämä *toteutuu* yleisenä ilmiönä siirtomaakeestä vapautuvien maiden historiassa.¹⁰ Ja määriteltäessä tämän tai tuon valtion kehityksen suuntaa on merkitystä heidän toteamuksellaan, että esim. maan, pankkien tai teollisuuslaitosten kansallistaminen on ilmiö, jota sinänsä ei voida luokitella sen enempää sosialistiseksi kuin kapitalistiseksi. Tällaisen toimenpiteen luonne riippuu tilanteesta ja viime kädessä siitä, mikä on toimenpiteet suorittavan valtion luokaluonne.¹¹

Keskustelu ei-kapitalistisesta kehitystiestä lamaantui 1930-luvun jälkeen varsin pitkäksi ajaksi. Pääsyynä pitkään katkoon oli ennen muuta sota, joka pakotti suuntaamaan voimavarat aivan muuanne. Ja kun keskustelu uudelleen virisi, kansainvälispoliittinen oli suuresti muuttunut.

Keskustelun uusi nousu 1950-luvun lopulla

1950-luvun lopulla keskustelu alikehitysteiden maiden tulevasta kehityksestä käynnistyi uudelleen ja voimistui nopeasti. Ja hyvin suuren painon se sai 1960-luvulla. Lienee oikein sanoa, että

1960-luvulla ilmestyneestä neuvostoliittolaisesta kehityskaikakirjasta käsitteellisesti kirjallisuudesta tuskin löytyy työtä, jossa ei suoraan tai välillisesti puututtu ei-kapitalistisen kehityksen problematiikkaan.

Keskustelun laajeneminen oli luonnollisesti välittömässä yhteydessä Aasian ja Afrikan mantereilla nousseen voimakkaaseen imperialisminvaltaiseen liikehdintään, joka käynnisti siirtomaiden nopean vapautumisprosessin. Vapautuneiden maiden ratkaistavaksi asetutti tulevan kehitystien suunnan valinta.

Tutkimuksen määrän nopeaan kasvuun liittyi vaikeuksia, joita N. A. Simonija on kuvannut. Hänen mielestään, kun tutkimusta nopeasti lisättiin ja se liittyi laadullisesti uusiin ja ennen tuntemattomiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin, jäi tuloksia yleistävä teoreettinen työ jälkeen ja tapahtui selvää tieteellisen tason laskua.¹² Tämä on hyvä todeta taustaksi sille mielipiteiden kirjavuudelle, joka ei-kapitalistisen kehityksen kysymyksistä vallitsee ja jossa keskustelu saa paikoin hyvinkin kovia sävyjä.

1960-luvun keskustelun vedenjakajiksi nousivat jo mainitsemani kolme tapaa ymmärtää ei-kapitalistinen kehitys: ei-kapitalistinen = sosialistinen kehitys; ei-kapitalistinen kehitys avaa perspektiivin tulevalle sosialistiselle kehitykselle; ei kapitalistinen kehitystie on itsenäinen kehitystie – ei vielä sosialistinen, muttei enää kapitalistinen. Tietenkin nämä perussuunnat harvoin esiintyvät puhtaina, mutta ehkä ne auttavat hahmottamaan ongelmaa.

1. näkemysryhmä: ei-kapitalistinen kehitystie – ei kapitalismia, eikä sosialismia

Lainaamme Neuvostoliiton taideakate-

mian Afrikka-instituutissa työskentelevää G. B. Starushenkoa. Vuonna 1967 julkaistussa kirjassa *Kansa ja valtio vapautuvissa maissa* hän toteaa: "Mitä itse asiassa ovat kansallisen demokratian valtiot, tai – mikä on sama asia – ei-kapitalististen kehityksen valtiot? Mihin tyyppiin ne kuuluvat? Starushenko vastaa: "Kansallisen demokratian valtiot eivät ole sosialistisia, koska ne eivät aseta lähimmäksi päämääräkseen riistävien luokkien täydellistä hävittämistä tai lopullista sosialismin rakentamista. Niitä ei saa lukea myöskään kuuluviksi kapitalististen valtioiden joukkoon, sillä – päinvastoin kuin viimeksi mainitut – ne taistelevat imperialistista muiden valtioiden alistamisen politiikkaa vastaan, käyttävät sellaisia talouden järjestämisen keinoja, jotka eivät ole ominaisia kapitalismille jne. Marxilais-leniniläinen tiede valtiosta lähtee siitä, että kutakin yhteiskunnallis-taloudellista muodostumaa vastaa oma valtiotyyppinsä. Tämän mukaisesti erotetaan valtiotyypit: orjanomistusvaltio, feodaalinen, kapitalistinen ja sosialistinen valtio. On ilmeistä, että kansallisen demokratian valtio ei kuulu mihinkään yllä luetelluista tyypeistä."¹³

Käytännössä esitetty käsitys vie hyvin lähelle väitettä, että nykyisessä historiallisessa tilanteessa on siis jokin kolmas tie sosialismiin. Se vie myös vaikeuksiin määriteltäessä poliittisia voimia, jotka kykenevät johtamaan ei-kapitalistista kehitystietä. Johtavaksi voimaksi näet tällöin määritellään "kansallinen rintama", joka koostuu työväenluokasta (missä sellainen on), talonpoikaistosta, anti-imperialistisesta porvaristosta ja demokraattisesta älymystöstä. Tieteellistä sosialismia tai siihen nojautuvaa puoluetta ei siis mainita. Mutta miten mainittu rintama kykenee luotsaamaan ei-kapitalistiselle kehitystielle, jonka perimmäinen sisältö on siirtymä

kohti sosialismia kapitalistinen vaihe si-
vuuttaen?

Vaikeuksiin joudutaan myös määriteltäessä kansallisen demokratian valtion luokkaluonnetta. "Valtion luonteen määrittelyssä auttaa seuraava kysymys: mitkä luokat taistelevat sen luomisen puolesta, puolustavat sen toimintaa, kenen etuja vastaa valtion toiminta. Vastattaessa näihin kysymyksiin tarkastelemassamme ryhmässä maita, joudutaan tekemään johtopäätös, että niissä maissa esiintyvät valtiot ovat enenemässä tai vähemmässä määrin syntyneet ja toimivat kaikkien yhteiskunnan pääluokkien taistelun tuloksena."¹⁴

Starushenko puolustaa voimakkaasti näkemystään myös vuonna 1977 julkaisemassaan kirjassa *Sosialistinen orientaatio kehitysmaissa*. Hän nimenomaan asettuu vastustamaan niitä tiedemiehiä, jotka joko näkevät ei-kapitalistisen kehitystien sosialistisen kehitystien muotona, jota sovelletaan kehittymättömässä maassa tai vasta sosialistisen kehityksen edellytyksiä muovaavana prosessina. Ensinmainitun käsityksen Starushenko torjuu lähinnä väitteellä, ettei ole mitään syytä tuoda ylimääräistä termiä 'ei-kapitalistinen kehitys' keskusteluun, jos käsitteet viime kädessä samaistuvat. Toisen käsityksen hän torjuu kysymyksellä: kuinka sitten oli mahdollista, että ei-kapitalistinen kehitys on toteutunut myös sosialistisessa valtiossa.¹⁵

Käytännössä Starushenkon edustamat, voisi sanoa äärimmäisen laajalaiset tulkinnat, johtavat horjuvuuteen ei-kapitalistisen kehityksen kriteerien määrittelyssä, jopa siihen, että määrittely tulee täysin mahdottomaksi. Käytännön esimerkkinä tästä on esim. Neuvostoliiton tiedeakatemian Afrikkainstituutin yli kahdenkymmenen tiedemiehen tekijäkollektiivin vuonna 1976 julkaisema laaja tutkimus "*Afrikka: sosialistisen orientaation ongelmia*", jossa Egypti-

ti luetaan johdonmukaisesti kuuluvaksi sosialistisen orientaation tai ei-kapitalistisen kehitystien (termit samaistetaan ao. teoksessa) valtioihin. Ja vielä vuonna 1977 Starushenko katsoo edellä mainitsemassani kirjassa Egyptin (yhdessä Sudanin kanssa) maaksi, joka on ei-kapitalistisella kehitystiellä, mutta jossa taistelu tällä tiellä pysymisestä on kärjistynyt. Mielestäni tätä voi sanoa unikuvaksi, jossa kuvitelmat ovat muuttuneet todellisuudeksi. Samalla se osoittaa kyvyttömyyttä arvioida kriittisesti omia tai oman tiedemiskollektiivin esittämiä näkemyksiä.

2. Näkemyksryhmä: Ei-kapitalistinen kehitystie sisältää alkuvaiheessaan porvarillis-demokraattisten uudistusten kauden

Toisen ryhmän mielipiteitten ydin on siinä, että ei-kapitalistinen kehitystie nähdään vasta sosialistisen perspektiivin avaavana, mutta joko alkuvaiheissaan tai kokonaisuudessaan ei vielä sosialistisena kehityksenä. Tällä näkökannalla ja sillä, joka näkee ei-kapitalistisen ja sosialistisen kehitystien eri olosuhteissa sovellettavina saman yhteiskunnallisen kehityksen muunnoksina, on tulkinnoissaan myös yhteistä. Mutta lähtiesään siitä, ettei ei-kapitalistinen kehitys ole alusta alkaen sosialistista kehitystä, joutuu näin ajatteleva tutkija laajentamaan ei-kapitalistisen kehityksen kriteerejä määriteltessään, missä tilanteessa kyseinen prosessi alkaa. Hänhän tavallaan sijoittaa esikapitalististen ja sosialististen tuotantosuhteiden väliin porvarillis-demokraattisten uudistusten kauden, jonka hän näkee lainmukaisesti kuuluvan ei-kapitalistisen kehitystien alkuvaiheeseen.

Ne tutkijat taas, jotka viime kädessä yhdistävät ei-kapitalistisen ja sosialistisen kehitystien kysyvät taas tässä yhtey-

dessä, onko oikein soveltaa kehittyneiden kapitalististen maiden olosuhteisiin kehitettyä vallankumousteoriaa myös taloudellisesti kehittymättömien maiden vallankumousprosessiin? Emmekö voi olettaa – ja myös kokemusperäisesti osoittaa – että porvarillis-demokraattisten uudistusten vaihe voidaan ei-kapitalistisen kehityksen oloissa sivuuttaa yhdistämällä se samaan sosialistisen kehityksen vaiheeseen, jonka olennainen osa taloudellisesti kehittymättömissä maissa on ei-kapitalistinen kehitystie?

On todettava, että nyt käsittelyssä me oleva näkökulma on neuvostokirjallisuudessa varsin laaja ja moni-ilmeinen. Tässä ryhmässä on tutkijoita, jotka tulevat hyvin lähelle edellä käsittelemäämme tai kolmatta suuntausta. Seuraavassa joitakin ydinkohtia.

Tunnetuimpia tähän ryhmään kuuluvia tutkijoita on R. A. Uljanovskij. Hän kirjoittaa: "Ei-kapitalistinen kehitystie on nimenomaan siirtymävaihe. Se on äärimmäisen monimutkainen joukko yhteiskunnallis-taloudellisia ja poliittisia prosesseja, jotka *avaavat edistyksen ja sosialismin näkymät* (kurs. – PM). Tällä kaudella suoritettavat uudistukset mitätöivät kapitalismin luonteen luonnonhistoriallisena välttämättömytenä ja *luovat mahdollisuudet liikkeelle* kohti sosialismia (kurs. – PM); tämän mahdollisuuden muuttaminen todeksi riippuu täydellisesti vallankumouksellisdemokraattisten voimien valmiudesta ja kypsyydestä."¹⁶ Uudistusten sisältöä Uljanovskij kuvaa: "Kansallisen demokration valtion tulee ratkaista anti-imperialistisen, feodalisminvastaisen ja demokraattisen vallankumouksen tehtävät loppuun saakka, hävittää monopolit ja ulkomaisen pääoman kaikkivalta, vahvistaa poliittista ja taloudellista itsenäisyyttä, voimistaa kaikinpuolisesti talouden valtionsektoria, taata kansan laajat demokraattiset oikeudet ja vapaudet ja

kansalaisten todellinen osanotto valtiollisen politiikan määrittelyyn, toteuttaa maatalousreformin läpivienti ja merkittävästi kohottaa asukkaiden elintasoja.”¹⁷ Kriteerit ovat varsin yleisiä.

V. G. Solodovnikov kirjoittaa lähes samaan tapaan: ”Afrikan mantereiden taloudellisesti jälkeensäjääneiden maiden siirtymiseksi sosialismiin vaaditaan kokonainen siirtymäkausi, jonka kuluessa luodaan materiaalis-tekniset ja yhteiskunnalliset olosuhteet sosialismin voitolle. Tätä siirtymäkautta taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta jälkeensäjääneisyydestä sosialismiin suuntaan marxismileninismi kutsuu ei-kapitalistiseksi kehitystieksi.” Ja edelleen: ”Mikä on luonteenomaista ei-kapitalistiselle kehitystielle? Maa, joka on lähtenyt tälle tielle hylkää kapitalismin järjestelmän, mutta tässä maassa ei vielä ole edellytyksiä sosialismin voitolle. Siksi ei-kapitalistiselle kehitystielle ovat ominaisia seuraavat kaksi elementtiä: kapitalismin hylkääminen ja ohjelma vähittäisestä siirtymisestä sosialismiin. Tämä on jälkeensäjääneille maille erityinen tie siirtyä sosialismiin, maille, joissa kapitalismi ei ole kehittynyt ja sen vuoksi kysymys sosialistisesta, prolettaarisesta vallankumouksesta ei ole päiväjärjestyksessä. Ei-kapitalistinen tie sosialismiin on vähittäisten uudistusten, sosialismin täydelliselle voitolle tarvittavien edellytysten luomisen tie.”¹⁸

Minusta kuitenkin näyttää, että yhdessä tärkeässä kysymyksessä Uljanovskij laajentaa ei-kapitalistisen kehitystien kriteerit ratkaisevasti laajemmalle kuin Solodovnikov. Kysymys on: millä ideologisella perustalla voimme olettaa pystyttävän johtamaan ei-kapitalistista kehitystä? Tarvitaanko ei-kapitalistista tietä etenevän maan johtoon tieteelliselle sosialismille toimintansa perustava puolue?

Uljanovskij katsoo, että ei-kapitalisti-

nen kehitys ei ainoastaan ole mahdollinen, vaan yleensä tapahtuukin jonkin muun ideologian kuin tieteellisen sosialismin johdolla.¹⁹ Uljanovskij kirjoittaa: ”Ei-kapitalistisen kehityksen sisäiset ristiriitaisuudet ovat moninaisia. Ratkaisevin niiden joukossa on, oletettavasti, kansallisen demokratian ja siitä johtuen myös kansallinen demokratian valtion yhteiskunnallisen pohjan epäyhtenäisyys. Voimille, jotka ovat yhtyneet imperialisminvastaisella pohjalla toteutettavien perusteellisten yhteiskunnallisten uudistusten nimissä, on ominaista suuri kirjavuus, liikkuvuus, luokkapohjan moninaisuus ja näistä syistä epä johdonmukaisuus. Näissä valtioissa johtavissa asemissa ovat radikaalit, pikkuporvarilliset, nationalistiset ainekset, joiden ideologiassa johdonmukaisen imperialisminvastaisen asenteen toteuttaminen tulee ilmi 'kansallisen', 'subjektiivisen sosialismin' konseptioiden kautta.”²⁰ Tai vielä jyrkemmin: ”Nykyisen historiallisen kauden päätunnusmerkki on siirtyminen kapitalismista sosialismiin. Tätä siirtymää eivät toteuta ainoastaan ne maat, joissa valta on työväenluokalla.”²¹ Tähän voisi todeta, että onhan toki kapitalismin rakentaminenkin pitkällä aikavälillä siirtymistä sosialismiin. Mutta miten tältä perustalta määritellään kriteerit ei-kapitalistiselle kehitystielle? Tässä suhteessa Uljanovskij tulee hyvin lähelle aiemmin käsittelemääni ei-kapitalistisen kehityksen äärimmäisen laaja-alaista tulkintaa.

Solodovnikov puolestaan lähenee tässä kysymyksessä selvästi niitä, jotka vetävät yhtäläisyysmerkit ei-kapitalistisen ja sosialistisen kehityksen välille. Hän kirjoittaa: ”Menestyksellinen eteneminen ei-kapitalistisella kehitystielellä on viime kädessä mahdollonta ilman, että maassa on vallankumouksellinen etujoukkopuolue, joka ohjaa kehityksen tieteellisen sosialismin pääperiaatteiden

mukaisesti.”²² Tästä lähtökohdasta seuraava olennaisia kriteerejä maalle, jonka määrittelemme ei-kapitalistisella tiellä olevaksi.

Mielestäni yhteiskunnallista kehitystä ohjaavan etujoukon ideologian tulee olla keskeinen kriteeri määriteltäessä jonkin maan yhteiskunnallisen kehityksen suuntaa.

Uljanovskij kritikoi kovin sanoin sekä niitä, jotka vaativat ”proletariaatin hegemonian” toteutumista ei-kapitalistisen kehityksen koko kaudella, että niitä, jotka ”yliarvioivat ei-kapitalistisen kehitystien menestyksiä”. Jälkimmäisiä Uljanovskij syyttää ”vaarallisista pseudovallankumouksellisista seikkailuista” ja yhtenäisen imperialisminvastaisen rintaman hajottamisesta sekä toteaa, että kansainvälinen kommunistinen liike ”hylkää tämän vastuuttoman seikkailulinjan”. Edellisiä Uljanovskij ruoskii ”antautumisesta työväenluokan johtavan osuuden, etujoukkopuolueen ja tieteellisen sosialismin periaatteiden teesien houkutuksille, ottamatta huomioon sitä ideologis-poliittista kontekstia, joka antaa näille täysin marxilaisilta kuulostaville iskulauseille erityisen sisällön.”²³ Uljanovskij jatkaa: ”Joskus yleisdemokraattiset reformit on toteutettu niin radikaalisti ja johdonmukaisesti, että ne on yhdistetty muutoksiin, jotka toisissa olosuhteissa suoritettaisiin sosialistisen vallankumouksen ensimmäisellä siirtymävaiheella. Kuitenkaan tämä ei ollenkaan merkitse, että ei-kapitalistisen kehityksen maat olisivat jo lähteneet sosialismin tielle.

Näin on, jos ei-kapitalistisen tien kriteerit ovat samat kuin Uljanovskilla, mutta näin ei ole, jos kriteerit ovat tiukemmat. Vielä yksikään maa ei ole edennyt sosialismiin sivuttaen kapitalistisen kehitysvaiheen pikkuporvarillisen vallankumouksellisen-demokraattisen, tieteellisen sosialismin joitakin puolia

hyväksyvän ja toisia hylkäävän, ideologian johdolla. Kaikkialla missä se on onnistunut on johdossa ollut tieteelliseen sosialismiin nojaava puolue.

3. Näkemysryhmä: Ei-kapitalistinen kehitystie on sosialistisen kehitystien sovellutus alikehittyneisiin maihin

Tähän ryhmään kuuluvat tutkijat kirjoittavat: ”Sekasotku ei-kapitalistisen kehitystien tulkinnoissa selittyy huomattavassa määrin sillä, että tätä kysymystä tarkastellaan yleensä irrallaan niiden maiden vallankumouksellisesta käytännöstä, jotka jo kymmenien vuosien ajan ovat edenneet ei-kapitalistista kehitystietä sosialismiin. Valtaosassa tätä teemaa käsitteleviä töitä (pääosaltaan artikkeleita) ei tarkastella Aasian sosialististen maiden kokemusta, puhumattakaan siitä, että tätä kokemusta yleistettäisiin. Epäilemättä jokaisessa konkreettisessa historiallisen kehityksen vaiheessa ei-kapitalistisen tien kokemusta rikastuttavat uudet tiedot, jotka vaativat tieteellistä yleistämistä. Sen ohella kuitenkin Idän sosialististen maiden hankkima suuri kokemus tekee mahdolliseksi vastata kysymykseen: mitkä ovat ei-kapitalistisen kehityksen pääpiirteet eri historiallisilla kausilla; mitkä ovat näihin piirteisiin liittyvät tavat ja muodot yhteiskunnan muuttamisessa.”²⁴

Lainaamassani artikkelissa kiteyttävät kirjoittajat tulkintansa ei-kapitalistisesta kehitystiestä seuraavaan: ”...ei-kapitalistinen kehitystie on sosialistisen kehitystien heikosti kehittyneissä maissa sovellettava muoto, joka on tullut mahdolliseksi vasta nykyisellä historiallisella kaudella, ts. kapitalismista kommunismiin siirtymisen kaudella...”²⁵ Täysin saman tulkinnan tekevät ko. artikkelin kirjoittajaryhmään kuuluvat G. F.

Kim – nykyinen Neuvostoliiton tiedeakatemian kirjeenvaihtajajäsen – ja L. M. Gataullina – tunnettu Mongolian kokemuksen tutkija – monissa myöhemmissä töissään. Kirjassaan *Proletaarin internationalismi ja Idän vallankumoukset* (teos on käännetty englanniksi) Kim ja kirjan toinen tekijä F. I. Shabshina, käyttävät mm. termiä ”sosialistisen kehityksen ei-kapitalistinen muoto” (Non-Capitalist Way of Socialist Development), joka jo sinänsä vaatii tiukkoja kriteereitä ei-kapitalistiselle kehitykselle, ja korostavat voimakkaasti sosialismin rakentamisen yleisten lainalaisuuksien merkitystä myös ei-kapitalistisen kehityksen maille.²⁶

Viime aikoina tämä näkemys tulee voimakkaasti esiin Gataullinan tutkimuksessa *Ei-kapitalistisen kehityksen ongelmia, Mongolian kansantasavalta*, jonka keskeisenä johtopäätöksensä on juuri sosialismin rakentamisen yleisten lainalaisuuksien huomioimisen välttämättömyys menestykselliselle ei-kapitalistiselle kehitykselle. Gataullina toteaa mm: ”...ei-kapitalistinen kehitystie on mahdollinen vain sillä ehdolla, että poliittinen valta maassa on loppuun saakka työätekevien eduille omistautuneilla voimilla – voimilla, jotka ovat valmiit päättäväiseen taisteluun tuotantovälineiden yksityisen omistusoikeuden täydelliseksi poistamiseksi ja ihmisten välisen riiston lopettamiseksi.”²⁷ Ja edelleen: ”Yhteinen päämäärä – sosialistisen ja tulevaisuudessa kommunistisen yhteiskunnan rakentaminen – oikeuttaa tarkastelemaan ei-kapitalistista kehitystietä sosialistisen kehityksen soveltukseksi heikosti kehittyneisiin maihin.”

Nämä näkemykset ja kriteerit poikkeavat selvästi aikaisemmin käsittelemistämme. Tämä tulkinta edellyttää kehityksen johtoon tieteellisen sosialismin perustalta toimivan puolueen ja katsoo, että ei-kapitalistinen kehitys on sosialis-

tista kehitystä taloudellisesti heikosti kehittyneissä maissa ts., että ei-kapitalistisen kehitystien valtiot ovat jo sosialistisella kehitystiellä, vaikka ne eivät taloudellisen jälkeensä jääneisyyden vuoksi voi ryhtyä heti ei-kapitalistiselle kehitystielle johtaneen vallankumouksellisen prosessin jälkeen sosialismin täysimittaiseen ja laajaan rakennustyöhön. Se ei kuitenkaan merkitse koko sosialismin rakennustyön lykkäämistä tulevaisuuteen.

Mielestäni näin on mahdollista määritellä kriteerit ilmiöille, joita voimme kutsua ei-kapitalistiseksi kehitykseksi. Tulee mahdolliseksi määritellä, minkä ideologian ja minkä luokan johdolla ja millaisten luokkien yhteistyöllä on mahdollista *suunnata* maan kehitys kohti sosialismia kapitalismin ohitse. Näin voidaan myös eritellä tarvittavia konkreettisempia ehtoja, eikä jouduta laajentamaan ei-kapitalistisen kehityksen sisältöä itse asiassa lähes kaikkiin vähänkin edistyksellisyteen viittaaviin ratkaisuihin koko afro-aasialaisessa maailmassa. On tarpeen palauttaa termille ei-kapitalistinen kehitys sen tieteellisyys ja tuoda esille tieteellinen traditio, joka sitä on edustanut.

Ei-kapitalistinen kehitystie, sosialistinen orientaatio

Syynä uuden termin – sosialistinen orientaatio – käyttöön otolle ei-kapitalistinen kehitystie-termin rinnalle on usein esitetty, että afrikkalaiset tai aasialaiset vallankumoukselliset demokraatit eivät halunneet hyväksyä käyttöönsä termiä ei-kapitalistinen kehitystie.²⁸ Tässä mielestäni kuitenkin sekoitetaan asioita. Vallankumousteoriaan liittyvän tieteellisen termin hyväksyminen tai hylkääminen ei mielestäni voi olla kiinni vallankumouksellisen-demokraattisten johtajien tai ideologien tahdosta tai poliittisen kielenkäytön tarpeista. On eri

asia, että konkreettiseen poliittiseen tilanteeseen sovelletussa kielenkäytössä voidaan tarvita asioiden kuvaamiseksi muitakin termejä kuin esim. ei-kapitalistinen kehitystie. Huolestuttavaa on myös se, että kahden samaa asiaa ilmaisemaan tuodun termin ilmestyminen tieteelliseen keskusteluun tekee itse ilmiön olemuksen entistä vaikeammin hahmotettavaksi.

Ehdotukseni onkin – saman ehdotuksen olen tehnyt neuvostoliittolaiseen keskusteluun liittyvässä puheenvuorossani²⁹ –, että molemmille termeille on edullista, että ne myös sisällöllisesti erotetaan selkeästi toisistaan ja että niillä kuvataan laadullisesti erityyppisiä prosesseja.

Termin ei-kapitalistinen kehitystie käyttö olisi mielestäni syytä rajata tarkan tieteellisesti määriteltuihin tapauksiin ja vain niihin kehitysmaihin, joissa on meneillään marxilais-leniniläisen puolueen ja siten tieteellisen sosialismin johdolla tapahtuva sosialismin rakentaminen, joka tapahtuu joko kokonaan ohittaen kapitalistinen kehitysvaihe tai sitä merkittävästi lyhentäen.

Jos taas pyrkimykset sosialismin suuntaan ovat vasta pikkuporvarillisen ideologian perustalla toimivan vallankumouksellisen demokratian johdolla tapahtuva prosessi, on mielestäni tällöin liian aikaista ja jopa virheellistä puhua ei-kapitalistisesta kehitystiestä. Näissä tapauksissa ja tällaisissa oloissa olisi paikallaan käyttää termiä sosialistinen orientaatio, sillä kokonaisen taloudellisen yhteiskuntamuodon sivuttaminen, kuten termi ei-kapitalistinen tie ilmaisee, asettaa toteutuakseen suorittajilleen erittäin suuret vaatimukset.

LÄHTEET

1. Marx K. Kirje Engelsille 8. 10. 1858, Marx, Engels, Kirjeitä, Moskova 1976, s. 108.
2. Marx K. Kirje "Otetsvestvennyje Zapiskin" toi-

mitukselle. Marx, Engels, Kirjeitä, Moskova 1976, s. 322.

3. Engels F. Kirje Karl Kautskylle 12. 9. 1882, Marx, Engels, Kirjeitä, Moskova 1976, s. 358.

4. Lenin V. I. Kommunistinen Internationalen II kongressi, 1920. Kansallisuus- ja siirtomaakysymystä käsitelleen valiokunnan selostus, Lenin V. I., Teokset osa 31, s. 230.

5. Lenin V. I., mt. s. 228.

6. Lähteinä valottaessani välittömästi vallankumouksen jälkeisten vuosikymmenten neuvostoliittolaista keskustelua ovat seuraavat artikkelit: Prager P., K postanovke voprosa o nekapitalistitsheskom puti razvitija otstalyh stran, Proletarskaja revolutsija, no 5/1930, ss. 55–94 ja 6/1930 ss. 73–102 sekä Berro N., K Marks i F. Engels on nekapitalistitsheskom puti razvitija otstalyh stran. "Revolutsionnyj Vostok, no. 3–4/1933, ss. 23–44.

7. Prager P., mt., s. 68 (5/1930).

8. Prager P., mt., s. 68 (5/1930).

9. Kts. esim. Berro N., mt., s. 24, 25, 40, 41 ja Prager P., mt., s. 79, 84 (5/1930) ja s. 92, 101, 102 (6/1930).

10. Kts. Prager, mt., s. 75 (5/1930).

11. Prager, mt., s. 93–96 (6/1930).

12. Kts. Simonija A. N. Strany Vostoka: puti razvitija. Moskal 1975, ss. 3–4.

13. Starushenko G. B. Natsija i gosudarstvo v osvobodjajushisja stranah. Moskva 1967, s. 206 ja 221.

14. Mt., s. 207.

15. Starushenko G. B. Sotsialistitsheskaja orientatsija v razvivajushisja stranah, Moskva 1977, s. 44.

16. Uljanovskij R. A. Sotsializm i osvobodivshisja strany. Moskva 1972, s. 458.

17. Uljanovskij R. A. Otsherki natsionaljno – osvoboditelnoj borjby, Moskva 1976, s. 210.

18. Solodovnikov V. G. Afrika vybiraj putj, Moskva 1970, ss. 135–136.

19. Tätä näkökantaa edustaa myös mm. V. I. Pavlov – kts. mm. Ulyanovskij R., Pavlov V. Asian Dilemma: A Soviet View and Myrdals Concepts, Moscow 1973, s. 157.

20. Uljanovskij. 1976, s. 203.

21. Uljanovskij, mt., s. 216.

22. Solodovnikov V. G. Problemy sovremennoj Afriki, Moskva 1973, s. 237.

23. Uljanovskij, 1972, ss. 454–456.

24. Vaintsvaig N. K., Gataullina L. M., Kim G. F., Kulikova F. I. Teorija i praktika nekapitalistitsheskogo puti razvitija – Narody Azii i Afriki, no. 4/1966, ss. 48–49.

25. Mt., s. 49.

26. Kim G. F., Fhabsina F. I. Proletarian Internationalism and the Revolutions in the East, Moscow 1972, ss. 102–114.

27. Gataullina L. M. Problemy nekapitalistitsheskogo razvitija. Mongolskaja narodnaja Respublika, Moskva 1978, s. 21.

28. Kts. esim. Starushenko, 1977, s. 42.

29. Multanen P. Problemy sotsialistitsheskogo orientatsii v Jegipte 1952 – 1970 gg. Dissertatsija. Moskva 1978, ss. 143–144.

"Sota alkaa huhtikuun 1. päivänä" – katsaus USA:n suunnitelmiin maailmanherruudesta

OSA II

N. JAKOVLEV

Suunnitelmat muuttuvat

Syyskuun 3. päivänä 1949 amerikkalaisen pommikone B-29, joka oli päättämässä tarkkailulentoaan Tyynenmeren pohjoisosassa, havaitsi tavanomaisia kohteita tehdessään ilman radioaktiivisuuden kohonneen. Tietoja tutkittiin kuumaisesti ja viikon kuluttua asia oli varma: Neuvostoliitossa oli suoritettu atomipommikoe. USA:n kongressin atomienergiavaliokunta, joka suurin piirtein vuotta aiemmin oli johtanut ilmatilan säteilytutkimusohjelmaa, oli vahingoniloinen: sotilaat, varsinkin ilmavoimat, olivat olleet väärässä ja tiedemiehet oikeassa arvioidessaan Neuvostoliiton tieteen tilaa.

Neuvostoliiton tiedemiehet ja insinöörit tekivät lopun amerikkalaisten atomiasemonopolista. Aineelliset uhrukset eivät olleet turhia. Neuvostoliittoa suojasi tästä lähtien atomikilpi.

Syyskuun 25. päivänä 1949 uutistointi TASS ilmoitti: "Neuvostoliitto tunsu atomiaseen salaisuuden jo vuonna 1947. Samalla on todettava, että levottomuuteen, jota eräät ulkomaalaispiirit asian johdosta lietsovat ei ole minkäänlaisia perusteita. Huolimatta hallussaan olevasta atomiaseesta Neuvostoliiton

hallitus on edelleen ja aikoo vastedeskin olla sillä kannalla, että atomiaseen käyttö olisi ehdottomasti kiellettävä". Washingtonin vastaus tähän kuului: "on tutkittava, onko mahdollista ryhtyä ennaltaehkäisevään sodankäyntiin".

Amerikkalainen tutkija A. Brown toteaa, ettei tähän sotaan kuitenkaan ryhdytty, sillä – kaiken muun ohella – Yhdysvallat ei olisi pystynyt voittamaan tällaista sotaa vuosina 1949–1950. Brownin mukaan ei strateginen ilmahyökkäys olisi pystynyt tuohon aikaan antamaan Neuvostoliitolle ainoatakaan korjaamatonta iskua. Viime vuonna julkaistussa teoksessaan "Dropshot". USA:n sotasuunnitelma Neuvostoliittoa vastaan vuonna 1957" Brown tarkastelee yksityiskohtaisemmin syitä tähän.

Vuoden 1949 lopussa USA:lla oli käytössä 840 ja varalle 1350 strategista pommikonetta sekä yli 300 atomipommia. Ainoastaan Brittein saarilla sijaitsevista tukikohdista pystyttiin tavoittamaan Moskova, Leningrad ja muita Neuvostoliiton Euroopanpuoleisen osan kohteita. Sodan alkamisajankohdaksi sovittiin 1. tammikuuta 1950. Ensimmäisten kolmen kuukauden aikana oli tarkoitus pudottaa noin 300 atomipommia ja 20 000 tonia tavanomai-

sia pommeja sataan neuvostoliittolaiseen kaupunkiin. Tähän laskettiin tarvittavan kuutisentuhatta lentoa (Troija-suunnitelma).

Esikuntapäälliköiden komitea tutki mahdollisuuksia saattaa seuraavat strategiset alueet toimintakyvyttömiksi: Moskova-Leningrad, Ural, kohteet Mustallamerellä, Kaukasia, Arkangeli, Tashkent-Alma-Ata, Baikal ja Vladivostok. Esimerkiksi Mustanmeren aluetta koskevat laskelmat näyttivät tällaisilta: 233 kpl B-29- ja B-50-pommi-koneita (32:ssa on atomipommeja ja jäljellejääneet ovat mukana tukahduttamassa Neuvostoliiton ilmatorjuntaa ja estämässä tutkien toimintaa) pudottaa kohteisiin 24 atomipommia (kolme atomipommia menetetään tuhoutuneiden koneiden mukana, kahta ei pudoteta lainkaan ja kolme ei osu maaliin). Menetykset: hävittäjät tuhoavat 35 konetta, ilmatorjunta ampuu alas 2 ja 5 konetta menetetään muista syistä. Lisäksi epämääräinen joukko koneita saa vikoja, joita ei pystytä korjaamaan.

Lopputulokseksi saatiin, että tavoitteista saavutetaan 70 prosenttia ja menetykset muodostavat 55 prosenttia. Mutta pystyvätkö joukot jatkamaan toimintaansa kun menetykset ovat näinkin suuria? Toisen maailmansodan aikana koki kaikkein raskaimmat menetykset 97 pommittajasta koostuva ryhmä, joka pommitti maaliskuun 30. ja 31. päivän välisenä yönä vuonna 1944 Nürnbergiä. Lentokoneista jäi sille tielleen 20 eli 20,6 prosenttia. Lentokoneiden miehistön keskuudessa syntyi kuuhuntaa, joka lähenteli kapinaa. Nyt menetykset muodostaisivat 55 prosenttia.

"Teknisistä syistä" ilmahyökkäystä Neuvostoliittoon ei voitu suorittaa salamanopeasti. Moskovan ja Leningradin pommitukset olivat suunnitelmassa vasta yhdeksäntenä päivänä sotatoimien alkamisesta. Toisaalta taas optimisti-

simmatkin laskelmat osoittivat, että Neuvostoliiton ilmavoimat tekisivät Brittein saarilla sijaitsevat tukikohdat täysin toimintakyvyttömiksi (tällä kertaa atomiaseilla) viimeistään kahden kuukauden kuluttua, kenties aikaisemminkin.

Osoittautui myös, että kohdistuessaan iskuja Neuvostoliiton kaupunkeihin USA:n strategiset ilmavoimat joutuvat kokonaan sivuun muusta sodasta. Niillä ei enää olisi riittävästi koneita ja tukikohtia ja huoltojärjestelmäkkin olisi täydellisen epäjärjestyksen vallassa. Pentagonissa laskettiin, että Neuvostoliiton armeijat olisivat tähän mennessä saapuneet jo Atlantin ja Intian valtameren rannoille. Selviönä amerikkalaisten sotasuunnitelmissa Neuvostoliittoa vastaan pidettiin Euroopan, Lähi-Idän ja Kaukoidän menetystä sodan ensimmäisinä kuukausina.

USA:n ilmavoimien operatiivisen hallinto-osaston päällikkö kenraalimajuri S. Andersson ilmoitti huhtikuun 11. päivänä 1950 USA:n ilmavoimien ministereille S. Symingtonille: "USA:n ilmavoimat eivät voi a. täydellisesti toteuttaa Troija-suunnitelman mukaista ilmahyökkäystä, b. taata USA:n ja Alaskan alueen puolustusta ilmahyökkäyksen varalta."

Kysymys ennaltaehkäisevän sodan aloittamisesta Neuvostoliittoa vastaan vuonna 1950 poistettiin päiväjärjestyksestä, koska tuli selväksi, että USA:lla ei ole kylliksi voimia lyödäkseen Neuvostoliittoa. Päätettiin näin ollen muodostaa eri maiden liittoutuma Neuvostoliittoa vastaan. Tähän tarvittiin kuitenkin aikaa. Sotatoimien uudeksi alkamisajankohdaksi määrättiin 1. tammikuuta 1957.

Dropshot

Vuonna 1949 esikuntapäälliköiden ko-

mitea laati sotasuunnitelman, jonka koodinimeksi tuli Dropshot (asian salaamiseksi valittiin sana, jossa ei ollut mieltä). Kaavailuihin otettiin mukaan USA:n lisäksi kaikki muutkin NATO-maat. Irlannin, Espanjan, Sveitsin, Ruotsin, Egyptin, Syyrian, Libyan, Irakin, Saudi-Arabian, Jemenin, Israelin, Iranin, Intian ja Pakistanin tuli "koettaa pysytellä neutraaleina, mutta tulla mukaan, mikäli ne joutuvat hyökkäyksen tai vakavan uhan alaisiksi". Luonnollisesti monet NATO-maat tuskin tiesivät, että ne oli otettu mukaan suunnitelmiin.

Strateginen suunnitelma näytti tällaiselta: "Yhteistoiminnassa liittolaisten kanssa saavutettava Neuvostoliittoa koskevat sotilaalliset tavoitteet murtamalla sen tahto ja kyky vastarintaan strategisella hyökkäyksellä Länsi-Euraasiaan ja puolustuksella Kauko-idässä.

"Ensivaiheessa välttämätöntä: puolustaa läntistä pallonpuoliskoa; ryhtyä ilmahyökkäykseen; aloittaa Neuvostoliiton asevoimien pidättelevä alueella pohjoisnapa - Grönlanninmeri - Norjanmeri - Pohjanmeri - Rein - Alpit - Piavejoki - Adrianmeri - Kreta - Kaakkois-Turkki - Tigriksen laakso - Persialahti - Himalaja - Kakkois-Aasia - Etelä-Kiinanmeri - Japaninmeri - Itäkiinanmeri - Tsugaru - Kaijokoyen salmi - Beringinmeri - Beringinsalmi - Pohjoisnapa; pidettävä hallussa ja valvonnan tärkeimmät strategiset alueet, tukikohdat ja kuljetusreitit; käytävä psykologista, taloudellista ja maanalaista sotaa ja saatettava samanaikaisesti neuvostolinnakkeet säälimättömän painostuksen kohteiksi käyttäen hyväksi kaikkia keinoja Neuvostoliiton sotilaallisen voiman tuhoamiseksi niin perusteellisesti kuin mahdollista. Seuraavassa vaiheessa koordinoitava kaikkein aselajien hyökkäysoimet."

Sodan ensi vaiheessa oli tarkoitus puodottaa Neuvostoliittoon yli 300 atomipommia ja 250 000 tonnia tavanomaisia pommeja ja tuhota näin 85 % Neuvostoliiton teollisuudesta. Hyvin yksityiskohtaisesti laadittiin suunnitelmat Neuvostoliiton ilmatorjunnan sekä maa-, meri- ja ilmavoimien lamaannuttamiseksi. Toisessa vaiheessa oli tarkoitus jatkaa hyökkäystä ilmateitse ja valmistella NATO:n maavoimia toimintaan: 164 divisioonaa, joista 69 amerikkalaisia. Meritiet oli myös saatava valvontaan. Kolmannessa vaiheessa siirtyä lännestä päin hyökkäykseen 114 NATO:n divisioonaa ja etelästä Mustanmeren luoteisrannikolle maihin nousseet 50 divisioonaa, jotka tuhoavat täysin Neuvostoliiton Keski-Euroopassa olevat asevoimat. Nämä sotatoimet ja jatkuvat pommitukset pakottavat Neuvostoliiton ja sen liittolaiset antautumaan. Kaikkiaan Dropshot-suunnitelman toteuttamiseen oli määrä käyttää asevoimia 20 miljoonaa miestä.

Viimeistä neljättä vaihetta kuvailtiin suunnitelmassa: "...jotta turvataisiin meidän kansallisten tavoitteittemme toteutuminen, on liittoutuneiden miehittettävä Neuvostoliitto ja muut Euroopan sosialistiset maat." Miehitysjoukkojen kokonaisvahvuudeksi määriteltiin 38 divisioonaa eli noin miljoona maavoimien miestä. Näistä 28 divisioonaa miehittäisi Neuvostoliittoa. Maa tuli jatkaa neljään miehitysvyöhykkeeseen: Neuvostoliiton läntinen osa, Kaukasia - Ukraina, Ural - Länsi-Siperia ja Turkmenistan, Itä-Siperia - Baikalin takainen alue - Primoje. Etukäteen määriteltiin myös ne kaupungit, joihin miehittäjät tulevat sijoittumaan. Mm. Moskovaan tuli majoittaa kaksi divisioonaa. Niin pian kuin miehitysjoukot olisivat saaneet suoritetuksi rangaistustehtävänsä, niille tuli suunnitelman laatijoiden mukaan antaa kulkuvälineitä liik-

kuvuuden takaamiseksi.

Suurta huomiota kiinnitettiin miehitysjoukkojen täydentämiseen ilmavoimilla, joiden tuli antaa näkyvä todiste miehittäjien voimasta. Viidestä sosialististen maiden miehitykseen tarkoitettua ilma-armeijasta neljän tuli sijoitettua Neuvostoliittoon. Jokaiseen armeijaan tuli kuulua 5-6 taisteluryhmää, yksi kuljetuskoneryhmä ja yksi rynnäkköryhmä. Itämerelle ja Mustallemerelle oli määrää sijoittaa operatiivinen lentotukialusyhtymä.

Dropshot oli käänteentekevä vaihe amerikkalaisten sotasuunnitelmissa. Neuvostoliittoon kohdistuvan hyökkäyksen ohella kiinnitettiin merkittävää huomiota rintaman takana olevien liittolaisten, "toisinajattelevien", hyväksikäyttämiseen. Tämä käsite "toisinajatteleva", dissidentti, joka vilahteli jo vuosien 1948-1949 asiakirjoissa, tuli nyt vakituisen käyttöön sotasuunnitelmissa. Esikunnissa ei luonnollisesti ollut harhakuvitelmia toisinajattelevien voimasta. Amerikkalaisissa asiakirjoissa korostettiin jatkuvasti, että he muodostavat mitättömän pienen vähemmistön Neuvostoliiton väestöstä. Itse toisinajattelevat eivät olleet tärkeitä, tärkeää oli heidän käyttämisensä psykologisen sodankäynnin aseena. Dropshot-suunnitelmassa painotettiin asiaa näin: "Psykologinen sodankäynti on merkittävä ase toisinajattelun ja petturuuden kasvattamisessa neuvostoväen keskuudessa; se horjuttaa kansan moraalialia ja kylvää hämmennystä ja epäjärjestyä maahan... Laajan psykologisen sodan käyminen on Yhdysvaltojen tärkeimpiä tehtäviä. Sen päätaivoite on saada Neuvostoliiton kansat ja satelliitit lakkaamaan tukemasta nykyistä hallintojärjestelmää."

Suunnitelman strategisessa osassa psykologisella sodankäynnillä oli seuraavanlainen sija: "Analyysi. Sekä ystä-

vällismielisiin että vihamielisiin ryhmiin tai maihin kohdistuvan psykologisen, taloudellisen ja maanalaisten sodankäynnin aloittaminen tai voimistaminen nostaa suuresti mahdollisuuksia viedä sota nopeaan ja tulokselliseen päätökseen, koska se auttaa murtamaan vihollisen taistelutahdon, tukee ystävällismielisten maiden moraalialia ja vaikuttaa neutraalien maiden asenteeseen liittoutuneisiin nähden."

"Tätä sodankäyntimenetelmää voidaan soveltaa myös rauhan aikana sekä Neuvostoliittoa että sille ystävällismielisiä maita vastaan, mutta sitä on tuntuvasti voimistettava sotatoimien alkamisen jälkeen käyttäen mahdollisimman suuressa määrin hyväksi strategisen ilmahyökkäyksen psykologista vaikutusta... Tehtävä. On pyrittävä yhdistämään psykologinen, taloudellinen ja maanalaisten sodankäynti sotaoperaatio-suunnitelmiin."

Lopuksi Dropshott suunnitelmassa vilkaistiin tulevaisuuteen, lähinnä Kaukoitään, jossa USA oli Neuvostoliittoa vastaan käytävän sodan aikana asettanut strategiseen puolustukseen: "Lähemme siitä, että kommunistinen Kiina ja muut paikallisten kommunistien hallitsemat Kaakkois-Aasian alueet eivät, Koreata ja eurooppalaista satelliittivaltioista poiketen, ole Neuvostoliiton täydellisen herruuden alaisia eivätkä Neuvostoliiton nopean antautumisen sattudessa itse välttämättä antaudu... On pidettävä mielessä, että USA:n kansallisten tavoitteiden saavuttaminen vaatii voimakasta hyökkäystä Kaukoitässä ja Kaakkois-Aasiassa heti Neuvostoliiton antautumisen jälkeen."

Kun otamme huomioon, että Latinalaisen Amerikan ja Afrikan maiden oli määrää olla reservissä ja raaka-ainelähteinä, voidaan suunnitelmasta tehdä johtopäätös: Washington pyrki asevoimin pyyhkimään sosialismin maail-

mankartalta. Samalla se merkitsi, että USA:n harvainvalta pyrki maailmanherruuteen.

Miksi salaiset asiakirjat saatettiin julkisuuteen?

Miten kävi mahdolliseksi, että tutkijat pääsivät tarkastelemaan Dropshot-papereita? A. Brown, joka viime vuonna julkisti suunnitelman, kirjoittaa: "Olen usein aprikoinut tätä ja pakostakin tullut siihen johtopäätökseen, että asiakirjan julkistaminen oli todella typerää. Se olisi pitänyt polttaa, kaivaa maahan tai säilyttää parhaassa mahdollisessa kassakaapissa, sillä se ei todellakaan millään muotoa lisää Amerikan viehätystä Venäjän silmissä... Mutta miten ihmeessä sitten Dropshotin julkaiseminen kävi mahdolliseksi? Sillä sellaisia lakeja, jotka vaativat esikuntapäälliköiden komitealta läsiapaperin julkistamista ei ole..."

"...Asiakirja osoittaa siihen oheistettuine aineistoinen, että 1. USA olisi hyvinkin voinut hävitä kolmannen maailmansodan; 2. Venäjä olisi luultavasti pystynyt valtaamaan Länsi-Euroopan 20 päivässä; 3. USA:n ilmavoimien päällystön mielestä Venäjä olisi 60 päivässä pystynyt saamaan Amerikan silloisen päälliittolaisen Englannin kaikki ne atomi-iskujen kannalta ensiarvoisen tärkeine tukikohtineen täysin toimintakyvyttömäksi; 4. venäläisten suorittamat atomipommitukset ja kommunistisen partisaanisodan käyminen USA:ssa olisivat huomattavassa määrin horjuttaneet Amerikan sodanjatkamiskykyä ja -tahtoa; 5. Amerikka ei olisi pystynyt puolustamaan kaupunkiaan..."

"Henkilökohtaisesti olen sitä mieltä, että esikuntapäälliköiden komitealla ei ollut mitään erityisiä motiiveja, kun se saattoi Dropshotin julkisuuteen. Kaikki on itse asiassa varsin yksinkertaista –

suunnitelmaa pidetään joka suhteessa vanhentuneena; tämänhetkisine aseinen olemme täysin valmiita vastaanottamaan tuomiopäivän, ja sen vuoksi dokumentilla ei ole minkäänlaista ratkaisevaa merkitystä". Näin siis A. Brown.

Jonkinlainen pisara totuutta noissa päätelmissä on. On luonnollista, että suunnitelman julkistamisen motiivit eivät ole kovin yksiselitteisiä. Mitä taas tulee paperin vanhentumiseen, niin Dropshot-suunnitelman kaltaisiin hankkeisiin ei voida soveltaa ajan etäisyyttä. Kukaan järkevä ihminen ei teki si sellaista erehdystä.

Voidaan perustellusti väittää, että asian julkistaminen on tavallaan puolustelua. Taka-ajatuksena on esittää varteenotettavia todisteita siitä, että Washington ei ole koskaan ollut pehmeä kommunismin edessä. USA:n sotakiihkoilijat pitävät puolestaan kallisarvoisena kyynelähtivää väitettään, että USA ei tuolloin antanut Neuvostoliitolle atomi-iskua, vaikka menestys olisi ollut taattu.

Kuitenkin ne, jotka ovat laskeneet asiakirjat julkisuuteen, ajattelevat enemmän tulevaisuutta kuin menneisyyttä. Amerikkalaisille on havainnollisesti näytetty, millaisia seurauksia Neuvostoliittoa vastaan käytävä sota olisi tuonut mukanaan jopa aikoina, jolloin lämpöydinaseista ei vielä ollut tietoaakaan, eivätkä mannertenväliset ohjukset vielä olleet ehtineet suunnittelupöytää pitemmälle. Peitetysti ja joskus jopa julkisesti on todettu, että nykyisten voimasuhteiden vallitessa mitelly voisi olla tuhoisa myös USA:lle.

Tässä lähestymmeikin pääasiaa: osoituksia Neuvostoliiton kanssa käytävän sodan vaarallisuudesta pidetään tositteena niiden yritysten valtaisasta nerokkuudesta, joiden tarkoituksena on muilla keinoin saattaa Neuvostoliitto tap-

piolle. Kysymys on psykologisesta sodankäynnistä. Vuonna 1950 USA:n kansallinen turvallisuusneuvosto laati ohjeen 68, jonka tarkoitus oli tulla ohjeen 20/4 tilalle.

Uusia painopisteitä

Kysymys ei loppujen lopuksi ollut muusta kuin painopisteen muuttumisesta. Uudessa asiakirjassa entiset tavoitteet vahvistettiin. Projektin laatijat (USA:n ulkoministeriön suunnittelu-neuvosto, jonka johdossa oli tuolloin Paul Nitze) lainasivat runsaasti ohjetta 20/4, mutta lisäsivät asiakirjaan levottomuuden ellei miltei pakokauhun makua: "Neuvostoliiton uhka USA:n turvallisuudelle on voimakkaasti kasvanut. Luonteeltaan se on samanlainen kuin 24. 11. 1948 vahvistetussa kansallisen turvallisuusneuvoston ohjeessa 20/4 todettu. Uhka on nyt kuitenkin huomattavasti lähempänä kuin aiemmin. Tasavalta ja sen kansalaiset ovat suuressa varassa. Kysymys ei ole pelkästään tasavallan vaan myös koko sivilisaation elämästä tai kuolemasta."

Ohje 68 toi laajasti esiin ne perustavaa laatua olevat muutokset, jotka olivat järjestyneet maailmaa edeltäneiden 35 vuoden aikana. Viisi imperiumia – Turkin, Itävalta-Unkarin, Saksan, Italian ja Japanin – oli lakannut olemasta. Jäljelle oli jäänyt vain kaksi suurvaltaa, kaksi keskusta USA ja Neuvostoliitto, joihin mahti oli yhä enenevässä määrin keskittynyt. Ohjeissa vahvistettiin myös, vaikkakin epäselvästi, USA:n ja Neuvostoliiton välinen sotilaallinen tasapaino eli siis esikuntapäälliköiden komitean jo vuosina 1943–1944 tekemä johtopäätös.

Tasapainoa pidettiin sietämättömänä. USA:n ja Neuvostoliiton taloudellisesta potentiaalista tehtiin yksityiskohtaisia laskelmia, ja todettiin, että USA:n on

kohotettava sotilasmenojaan. Onko sotilasmenoilla sitten kattoa? Ohjeessa 68 todettiin: "Hätätilanteessa USA voi myöntää bsuttokansantuotteestaan näihin tarkoituksiin varoja aina viiteenkymmeneen prosenttiin saakka, kuten tapahtui viime sodan aikana." Näiden mielteiden takana oli eräs Washingtonin keskeisiä ajatuksia: nostamalla sotilasmenoja vedetään Neuvostoliitto mukaan kilpavarusteluun ja – päästämättä asiaa viedä sotaan saakka – saateen Neuvostoliitto perikatoon.

Neuvostoliitto toisti uudelleen ja uudelleen kantaansa, että atomipommi on kiellettävä. Tästä ohje 68 totesi: "Meille on ehdotettu, että ilmoittaisimme olevamme käyttämättä atomiasetta muutoin kuin atomiasein hyökkäävää vastaan... Jos aiomme pitää kiinni tavoitteistamme, emme voi vilpittömästi antaa tällaista ilmoitusta ennen kuin meillä on varmuus, että voimme päästä tavoitteisiimme ilman sota tai sodan sattuessa käyttämättä atomiasetta strategisessa tai taktisessa tarkoituksessa."

Ohjelman perusongelma oli seuraava: "Yhdysvaltojen kyky ryhtyä tehokkaiisiin hyökkäystoimiin rajoittuu tällä hetkellä atomiaseeseen. Sillä voidaan antaa isku Neuvostoliitolle, mutta ilmeisesti tämä operaatio ei yksin riitä pakottamaan Kremlia antautumaan, ja se voi edelleen käyttää voimaansa pystyttääkseen herruutensa suurimpaan osaan tai koko Euraasiaan."

Ohje 68 näytti tien umpikujasta. Yhtäältä oli tuntuvasti tehostettava USA:n ja sen liittolaisten sotilaallisia valmisteluja. Toisaalta, kuten ohjeessa sanotaan, oli kylvettävä hävityksen siemeniä itse neuvostojärjestelmän sisälle, jotta Kreml saataisiin muuttamaan politiikkaansa. Edelleen todettiin, ettei "hillitsemispolitiikka" ilman sotilaallista ylivaltaa ole muuta kuin bluffia.

Ohje 68 totesi edelleen: "Meidän on

käytävä avointa ja psykologista sotaa saadaksemme imiset luopumaan joukoittain uskollisuudesta Neuvostoliitolle ja romuttamaan kaikki Kremlin suunnitelmat. Niin ikään on voimistettava oikein ajoitettuja salaisia toimenpiteitä ja operaatioita taloudellisen, poliittisen ja psykologisen sodankäynnin alueella, jotta saataisiin herätetyksi ja tuetuksi levottomuutta ja kapinamieltä strategisesti tärkeissä satelliittivaltioissa."

Lopulliset tavoitteet olivat ohjeen mukaan: "1. Meidän on oltava voimakkaita sekä kansallista elämää koskevien periaatteittemme vakiinnuttamisessa että sotilaallisen mahtimme kehittämisessä; 2. Meidän on johdettava menestyksellisesti toimivan vapaan maailman poliittisen ja taloudellisen järjestelmän rakennustyötä... 3. Mutta omien periaatteittemme vakiinnuttamisen ohella meidän politiikkamme ja toimintamme on saatava aikaan perustavaa laatua olevia muutoksia neuvostojärjestelmän luonteessa. Kremlin hankkeiden tyhjäksi tekeminen on ensimmäinen ja tärkein askel kohti näitä muutoksia. Jos nämä muutokset ovat pääasiassa neuvostoyhteiskunnan sisäisten voimien aikaansaamia, ne ovat tehokkaampia ja tulevat meille halvemmiksi."

Huhtikuun 7. päivänä 1950 ohje 68 esitettiin Trumanille. Sitä alettiin välittömästi toteuttaa, vaikka Truman vahvistikin sen virallisesti vasta 30. syyskuuta. Ohje 68 oli USA:n politiikan perustana monta vuotta, ja tärkeimmistä kohdissaan se on voimassa edelleen.

Ohje 68:n julkistamisella oli epäilemättä tarkoitus rakentaa siltä menneisyyden ja tulevaisuuden välille, näyttää USA:n ulkopoliittikan jatkuvuus. Ohjeen ajankohtaisuudesta ovat osoitukseksi viime vuosien kansainväliset tapahtumat, ja poliittisen ajattelun alueella "Kolmikantakomission" selonteko

"Yleiskatsaus lännen ja idän suhteisiin", joka ilmestyi vuonna 1978.

Kolmekymmentä vuotta myöhemmin

Kolmikantakomission selonteko toteaa: "Me voimme sanoa, että 30 viime vuotta on lännen ja idän välisille suhteille ollut luonteenomaista pitkäaikainen konflikti. Näihin suhteisiin on aikana tullut myös yhteistyön elementtejä. Huolimatta vakavien ongelmien mm. Kiinan ja Neuvostoliiton välisen konfliktin esillenousemisesta, teollisuusvaltioiden ja vähemmän kehittyneiden maiden välillä vaikuttavasta jännityksestä (pohjoisen ja etelän suhteet) ja uusien sitoutumattomien maiden ilmaantumisesta, on idän ja lännen välillä konfliktilla mielesämme edelleen johtava merkitys."

Mikä sitten on kolmikantakomissio? Aikakauslehti Penthouse kirjoitti vuonna 1977: "Komissio on monimiljonäärien ja näiden neuvonantajien suljettu kerho, jonka tarkoituksena on hallita maailmaa." Lehden mukaan vuonna 1973 perustettuun komissioon kuuluu USA:n, Länsi-Euroopan ja Japanin edustajia. Sikäli kun tiedetään, salaisissa kokouksissa hahmotellaan yhtenäistä politiikkaa, mm. keinoja kapitalistisen maailman tärkeimpien poliittisten, taloudellisten ja valuuttaongelmien ratkaisemiseksi. Mikäli on uskomista Zbigniew Brzezinskin sanoihin, sen lopullisena tavoitteena on perustaa "kehittyneiden valtojen yhteisö". (Kolmikantakomissiota esitellään laajemmin mm. Jorma Lindforsin artikkelissa "USA:n 'uusi' ulkopoliitiikka", joka löytyy Soihdusta 4/1977 - Toimitus.) Vuodesta 1973 lähtien komissio on julkaissut erikoistutkimusryhmien selontekoja. Mainittu yleiskatsaus on järjestyksessä viidestoista.

Viidennestätoista katsauksesta henkii

kansallisen turvallisuusneuvoston ohjeen 68 suositusten maku: "Vakaa maailmanjärjestys, josta usein puhutaan lännessä, ei ole realistinen tavoite... Itse asiassa illuusio vakaudesta on vahingollinen, sillä sen mukaan lännen tulisi rajoittua pelkkiin puolustustavoitteisiin... Meidän perustavoitteemme pitkäaikaisissa suhteissa kommunistisiin maihin on: Lännen ei tule tyytyä tärkeimpien periaatteidensa puolustamiseen ja toteuttamiseen vain omalla alueellaan. Lännen on asetettava tavoitteekseen vaikuttaa luonnollisiin muutosprosesseihin, joita tapahtuu kolmannessa maailmassa ja jopa kommunistisessa maailmassa..."

"Kun on kysymys rauhanomaisista muutoksista, jotka vastaavat meidän arvojamme, on meidän pyrittävä muuttamaan näitä valtakomentoja *sisältä käsin* vaikuttamalla niiden vaihtoehtojen valintaan, jotka ovat mahdollisia ja välttämättömiä olemassaolevan järjestelmän puitteissa... Länsi ei voi todella tehokkaasti vaikuttaa asioiden kulkuun vain yksinkertaisesti toteamalla, mitä se pitää parhaana, tai nostamalla vaatimuksia, joita neuvostojohdolle esitetään. Mutta liennytyksen vallitessa tapahtuvissa neuvotteluissa meidän on muotoiltava kumppaneidemme edessä olevat vaihtoehdot siten, että jokin linja sisäisissä asioissa näyttäisi näiden kannalta toista edullisemmalta."

Edelleen katsauksessa todetaan: "Demokraattiseen liikkeeseen kuuluvien toisinajattelevien poliittinen toiminta painostaa järjestelmää". Valitettavasti vain "nämä ryhmät ovat pienilukuisia... eikä niillä ole vaikutusta joukkoihin". Näiden merkitys läntisten maiden kannalta on, että ne puolustaessaan kapitalismin arvoja ovat sosialismivastaisen rintaman etulinjoilla. Katsauksen mielestä länsivallat "voivat ja niiden on pyrittävä siihen, että itäiset

valtakomennot hyväksyisivät kyseisten maiden ihmisoikeusrikkomuksista kertovan informaation, jota läntiset joukkotiedostusvälineet levittävät ja mm. suuntaavat itään. Läntiset hallitukset tekevät viisaasti, jos eivät luo sellaista vaikutelmaa, että ne ovat ryhtymässä avoimiin yrityksiin muuttaa väkivaltaisesti itäisten maiden sisäpolitiikkaa. Tämän linjan negatiiviset tai positiiviset seuraukset riippuvat suuressa määrin tyylistä ja menetelmistä."

Kuten tiedetään, nyt keskustiedustelupalvelu CIA sanelee tyylin ja laatii menetelmät. On tietenkin selvää, että nämä eivät ole asioita, joista huudellaan missä sattuu. Kun CIA:n toimeenpanijoilta tiukataan näitä asioita, toimintaan astuu "todenmukaisen kiellon oppi", joka muotoiltiin kansallisen turvallisuusneuvoston ohjeessa 10/2 jo vuonna 1948: "Salaisiin operaatioihin kuuluvat propaganda, taloudellinen sodankäynti, suorat ehkäisevät toimet mukaanluettuna sabotaasi ja myyräntöy vihamelisiä valtioita vastaan, mm. maanalaisen liikkeen avustaminen... Tämä toiminta on suunniteltu ja toteutetaan siten, että sen organisaattoria, USA:n hallitusta, ei voida ulkoa käsin tunnistaa. Mikäli joi-takin paljaistuksia sattuu, USA:n hallitus voi todenmukaisesti kieltää kaiken vastuunsa tapahtuneesta."

* * *

Siinä on lännen Neuvostoliittoavastaan suuntaaman politiikan linja. Sekulkee yksityiskohtaisista kuuman sodansuunnitelmista kylmän sodan ja lopuksipsykologisen sodankäynnin suunnitelmiin ja merkityksen kasvuun USA:n maailmanherruuden tavoittelussa.

Itulaisuus – perifeeristä ’uusfilosofiaa’

KIMMO SARJE

”Viisaat eivät halua muuta kuin arvostelua. Typerykset suuttuvat arvostelusta...”

Matti Puolakka

Keväällä 1979 aloitti Helsingissä toimintansa toistaiseksi rekisteröimätön *Itu*-niminen kulttuuriyhdistys, jonka kantavina voimina on joukko 70-luvun alun tunnettuja maoisteja kuten *Tomas Brunila* ja *Matti Puolakka* – molemmat entisen maolaisen *Punakaarti*-lehden toimittajia – *Heli Santavuori*, joka on nykyään itulaisten pää-äänenkannattajan *Ituja*-lehden vastaava toimittaja. Sen lisäksi itulaiset julkaisevat erilaisia teesikokoelmia, (jotka usein ovat *Matti Puolakan* hengentuotteita), runokirjasia ja järjestämiensä keskustelutilaisuuksien ja seminaarien aineistoja.

Maolaisuuden vaihtuminen itulaisuudeksi on ainakin parissa suhteessa kiinnostava erittelyn kohde. Ensinnäkin on yleisesti ottaen antoisaa seurata erilaisten yhteiskunnallisten pyrkimysten kohtaloita. Toiseksi, vaikka *Marx* huomauttikin *Pääoman* metodia selvittäessään, että yhteiskunnallisia ilmiöitä eriteltäessä ei voida käyttää ”mikroskooppia ja kemiallisia reagensseja” ja että abstraktiokyvyn on korvattava ne molemmat, voinee kuitenkin maolaisuuden ja itulaisuuden tarkastelun mainiosti rinnastaa alhaisten lämpötilojen fysiikkaan, jonka etuna on tutkittavan objektin karaktäärin, määräävien piirteiden

voimistuminen. Tarkoitin, että itulaisuudessa ilmenee pelkistettyinä ja yliampuvina monet tämän hetken nuorisoa, opiskelijoita ja lukeneistoa liikuttavat pyrinnot. He ovat kiinnostuneita mm. tieteen, politiikan ja moraalien keskinäissuhteen eksplikoisesta sekä ihmiskuvasta ja etiikasta. Useimmiten ongelmia lähestytään vanhaan maolaiseen tapaan diletanttimaaisesti sivuuttaen nykyaikainen marxilainen keskustelu, joten relevantteja vastauksia ei juuri voi odottaa.

Ranskalainen ’uusfilosofia’ on kiinnostavalla tavalla analoginen monien suomalaisten 80-luvun taitteen subjektivistien ilmiöiden kanssa, mutta tavallista läheisempää samankaltaisuutta voitaneen havaita ’uusfilosofian’ eräiden piirteiden ja itulaisuuden välillä, joita maolaisen taustan lisäksi yhdistivät monet tämän hetkiset maailmankatsomukselliset asettamukset. Oletettavaa onkin, että ’uusfilosofia’ ei ole mikään puhtaasti ranskalainen ilmiö, vaan pikemmin ollen tekemisissä jonkinlaisten objektiivisten ajatusmuotojen kanssa; toisin sanoen ajatusmuotojen, jotka syntyvät toisistaan riippumatta joissain suhteissa saman tapaisten yhteiskunnallisten olosuhteiden tuotteina. Itulaiset

eivät nimittäin kirjoituksissaan milloinkaan viittaa mahdollisiin ranskalaisiin esikuviansa.

Analogia ranskalaisen 'uusfilosofian' ja itulaisuuden välillä tulee kuitenkin ymmärtää väljänä; kotoinen itulaisuutemme ei ole mitenkään määränsä, laatunsa eikä merkityksensä suhteen rinnastettavissa ranskalaiseen 'uusfilosofiaan'. Itulaisuushan on pelkkä kuriositeetti.

Mitä itulaisuus on?

Itulainen elämänfilosofia ja sen toiminnalliset periaatteet on ilmaistu kolmessa teesikokoelmassa, joista perustavin on *Itua elämäni*-niminen julistus, sitä täydentävät vielä kaksi teesivihkosta *Itua ihmissuhteisiin* ja *Itua vastakulttuuriin*. Itulaisuuden keskeisinä lähtökohtina ovat individualismi ja voluntarismi, ja tässä mielessä se ilmentää äärimmillään 70-luvun lopulla yleistyneitä individualistis-emsansipatorisia pyrkimyksiä.

Itulaiset vastustavat kaikkia "ulkoapäin" tarjottavia malleja. Heidän mukaansa "maailman tiedostamisessa on ratkaisevaa itsetuntemus", ja siksi he "miettivät mitä haluavat" ja "tekevät mitä haluavat":

"Yhteistä meille on se, että uskomme viimekädessä vain itseemme... Me emme tee mitään mikä ei olisi mielihalujemme mukaista... Me emme usko mihinkään, mistä ei olisi nautintoa...emme haluaa koskaan ajatella niin, etteikö se olisi hauskaa."

"Ihminen on oman onnensa seppä", sanovat itulaiset. Neuvo on sama, jota Benjamin Franklin tarjosi 1700-luvulla uuden mantereen yrittäjäporvareille. Maolaiset käsitykset ihmisistä determinoivista yhteiskunnallisista voimista on hylätty; yksilön tavoitteet ovat toteutettavissa tässä ja nyt, jos hän vain niin haluaa. Tosin tämä asenne ei juuri poikkea "suuren harppauksen" hengestäkään.

Yhteiskuntamme suurimpana ongelmana itulaiset kokevat vieraantumisen:

"Ihminen ei pelkää mitään niin paljon kuin vieraantuneisuutta."

Tomas Brunilan mukaan vieraantuneisuus on olennaisempaa kuin aineellinen ahdinko. Itsemurhat, avioerot, alkoholismi ja henkiset sairaudet hän näkee teollisten yhteiskuntien varsinaisina vit-sauksina. Niiden synnä hänen mielestään on vieraantuminen jonka olemuksena hän pitää järjen ja tunteen toisistaan erkanemista. Vaikka hän uskoo hahmottavansa vieraantumisen yhteiskunnalliset syyt, perää hän ennen muuta ongelman psykologista analyysia. Brunila tunnustautuu marxilaiseksi, mutta hänen mukaansa Marx ei kuitenkaan ole esittänyt minkäänlaista vieraantumisteoriaa.⁵

Vieraantuneisuutta ilmentää itulaisten mukaan myös luontosuhteemme, "olemme irtaantuneet niin kauas luonnosta". Samasta syystä he näkevät vastakkaisina (alkuperäiset) "kansanihmiset" ja (degeneroituneet) "kaupunkilaiset":

"...todelliset kansanihmiset ovat aina paljon elävemmän ja tunteikkaamman (ehkäpä samalla myös ja nimenomaan paljon ajatuksekkamman) näköisiä kuin kaupunkilaiset."

Tunteiden korostaminen on yleisemminkin tunnusomaista itulaisuudelle. 70-luvun maolaisuuden aiheuttamat emotionaaliset repressiot halutaan ottaa nyt monin verroin takaisin:

"Olemme kiinnostuneempia puhumaan tunteista kuin asioista... Tunteissa on totuus."

Mutta kuinka sitten vieraantuminen olisi voitettavissa? Yhteiskunnalliset muutospyrkimykset eivät tunnu antavan vastausta ongelmaan, ne ovat toisarvoisia itulaisten mielestä; orientoituu-

ko henkilö vasemmistolaisesti tai oikeistolaisesti, on heistä yhdentekevää. Itulaiset ajattelevatkin, että inhimillinen vapautuminen ei ole politiikan vaan *kulttuurin* ongelma:

"...kulttuuri kaikissa eri muodoissaan on vieraantuneelle ihmiselle ratkaiseva keino päästä itseensä käsiksi... Ihmisten kulttuurinälkä – ja omatekoisen kulttuurin nälkä – saattaa olla kaikkien suurin nälkä tämän päivän Suomessa."

Näin ollen myös tehokkain tapa vieraantuneisuuden voittamiseksi on *taiteellinen itseilmaisuus*, "johon pystyy kuka tahansa ja milloin tahansa":

"Me kehoitamme toisiamme ilmaisemaan itseään kaikin mahdollisin tavoin... Meistä jokainen on elämänsä taiteilija."

Kulttuurin ja taiteellisen itseilmaisun lisäksi inhimillinen vapautuminen on itulaisten mukaan mahdollista myös *ihmissuhteissa*:

"Ihminen ei kaipaa mitään niin paljon kuin läheisiä ihmissuhteita."

Mahdollistaakseen vapautumisensa ihmissuhteiden kautta voi tutustua sekä Matti Puolakan teesikokoelmaan *Ihmistä ja ihmissuhteista* että *Itua ihmissuhteisiin*-julistukseen, joka mm. sisältää eräänlaisen ihmissuhdekatekismuksen kymmenine käskyineen ja selityksi-neen:

1 § "Me uskomme, että ihminen on luotu onneen kuin lintu lentoon" (s.2).

2 § "Älkää uskoko pikkumukavuuksiin omassa elämässänne – uskoka a ihmiseen itsessänne" (s.4).

3 § "Muistakaa; ihminen voi koska tahansa rakastua ja nimenomaan myös avioliitossa oleva" (s.13).

4 § "Älkää pitkö toisistanne, ellette tuota toisillenne iloa" (s.15).

5 § "Osoita aina halua rehellisyyteen, tee se aina selvästi ja suoraan, mutta älä anna pikkusormeasi sille pahalle, joka vie koko käden" (s.16).

6 § "Älkääkö koskaan ryhtykö suhteisiin kenekään kanssa kuin muiden ihmisten vuoksi – tähän kuulutte muihin ihmisiin" (s.18).

7 § "Älkääkö koskaan lakatko etsimästä elämää" (s.21).

8 § "Yritä ihmissuhteissasi vain yhtä – sitä että olet pelkäämättä lähimmäisiäsi" (s.22).

9 § "Lakkaa pelkäämästä itsesi munaamista!" (s.23).

10 § "Etsi itsestäsi kaikkea mitä sinussa on – etsi tiesi meidän luo" (s.26).

Menetettyä itsetuntoa etsimässä

Maolaisen taustan lisäksi useita 'uusfilosofeja' ja itulaisia yhdistää toisiinsa ennen muuta totaalinen pettymys politiikkaan. Pettymyksen tunteita alettiin kokea Ranskassa vuoden 1968 tapahtumien jälkeen ja Suomessa maolaisten keskuudessa vasta ehkä runsaat viisi vuotta myöhemmin. Esimerkiksi *Françoise Lévy*n mukaan Marx on pettänyt hänet.¹¹ Tuloksena on ollut kova moraalinen krapula, jota helpottaakseen hän on uppoutunut Marxin yksityiselämän tutkimiseen. *Bernard-Henri Lévy* puolestaan väittää, että "kun vallankumoukselliset projisoivat unelmansa tämän maailman muotoihin, he eivät saa aikaan muuta kuin sellaista, mikä näyttää vallankumoukselliselta".¹² Vastaavasti kotoisen Matti Puolakamme teesikokoelmien *101 teesiä typeryydestä* ja *101 lisäteesiä typeryydestä* yhtenä läpäisevänä ajatuksena on syyllisyydentunto ja itsepetos. – (Huonoa itsetuntoaan hän tosin pyrkii myös paikkailemaan toteamalla, että "viisaat ihmiset ovat paljon useammin ja enemmän alemmuudentuntoisia kuin typerykset").¹³

"Ihminen ajattelee aina kun huomaa pettävänsä itseään – typerykset eivät huomaa.

Ihmiset kieltäytyvät ajattelemasta asioita aina täsmälleen siinä määrin kuin he kieltäytyvät ajattelemasta omaa itsepetostaan.

Voiko ihminen käyttäytyä typerämmin kuin eläin? Voi, ehdottomasti, ja paljonkin typerämmin. Syy on se, että eläin ei osaa pettää itseään.

Jos olette kiinnostuneita elämästä, niin uskoka – petätte itseänne hyvin paljon.

Ajatelkaa miten paljon petätte itseänne siinä mitä ette tee – ajatelkaa miten paljon petätte itseänne siinä mitä teette.

Voiko dialektis-materialistisia ajattelumenetel-

miä opiskella senkin vuoksi, että oppisi ymmärtämään sitä, millä tavoin mahdollisesti...pettää itseään...

Me emme tunne mitään niin paljon kuin syyllisyyttä – ne nykyajan stressaantuneet ja vieraantuneet ihmispolot.¹⁴

Pettymyksen syynä ovat ennen muuta maolaisen voluntaristisen vallankumouksellisuuden sekä teoreettinen että käytännöllinen kariutuminen ja ehkä osaltaan myös demokraattisen ja kommunistisen liikkeen vaikeudet. Esimerkiksi *C.Jambet* ja *G.Lardreau* kuvaavat osuvasti ranskalaisen voluntarismin umpikujaa: "Toukokuusta 68 lähtien olimme absoluuttisen varmoja siitä, että vallankumous ei ainoastaan ollut mahdollinen, vaan että me olimme itse sitä koko ajan tekemässä. Tämä vakaumus oli kaikilla militanteilla maoisteilla. Vallankumous ei ollut ainoastaan tehtävissä, se oli koko ajan tapahtumassa ja sitä tehtiin."¹⁵

Nykyisten itulaisten henkisten kilvoittelujen taustalla on tärkeää nähdä myös maolaisuudelle ominainen ylikollektivistisestä asenteesta seurannut anti-intellektuaalisuus. Esimerkiksi *Jambet* ja *Lardreau* pitivät aiemmin lähtökohtana sitä, että älyllinen toiminta on mahdollista vain joukoille eikä indiviideille. He eivät osanneet ratkaista tietoisuuden yhteiskunnallisten ja yksilöllisten momenttien keskinäisyyhteitä. Ylikollektivistinen fiktio johti tietysti ennen pitkää umpikujaan, kun poliittinen emansipaatio ei enää näyttänytkaan mahdolliselta heitettiin häränpyllyä ja alettiin kiivailla individualistisen emansipaation puolesta. *Jambet* vaatikin, mikä sinänsä on myönteistä; että "oli pakko hinnalla millä hyvänsä aloittaa uudeleen ajattelu".¹⁶ Suomessa taas pääteltiin, että oli hinnalla millä hyvänsä saatava *itua* elämään. Ajattelemiseen heräämisen ihanuudesta kertovat myös *Matti Puolakan* teesit *Ajatuksia ajatte-*

lemisestä, joista ensimmäinen ajatus kuuluu:

"Kuunneltaessa tarkkaavaisesti ihmisten puheita voidaan havaita, että jos ajattelemisen on ylipäättensä mitään, niin se on varmastikin jotain aivan muuta kuin mitä sen yleensä ajatellaan olevan."¹⁷

Eriytymätön kuvitelma joukoista ajattelun subjektina ei ole ainoa maolaisuuden momentti, joka uudessa tilanteessa halutaan kieltää. Kritiikin kohteeksi joutuvat kokonaisuudessaan asketismi, alistuminen "joukkojen tasapäiseen diktatuuriin", halu, tunteet ja mielihyvä valtaavat kiinnostuksen keskiön. Vain tunnustamalla yksilöllisten passioiden, intressien ja itsekkyyden merkitys voidaan pelastua itsepetokselta ja syyllisyydentunnolta:

"Tiedätkö, minkä vuoksi ihmiset pettävät itseään? – Syy on ihmisen sosiaalisuudessa: Ihminen voi pettää itseään vain siksi ja vain siinä, ettei hyväksy, huomaa ja tunnusta sitä mitä haluaa.

Vain hyväksymällä oman itsekkyytensä ihmiset oppivat olemaan pettämättä itseään.

Syyllisyyden tunteesta voi päästä vain yhdellä ainoalla mahdollisella tavalla: tekemällä jotain selaista mitä haluaa tehdä. Muuta mahdollisuutta ei ole edes teoriassa!"¹⁸

Yksilöllisten halujen tiedostaminen ja tunnustaminen luo perustan sekä itulaisten ajattelulle että moraalille. Takavuosien uhrautumis- ja velvollisuusetiikka, jonka yhtenä kaunokirjallisenä lähteenä on varmasti vaikuttanut *Nikolai Ostrovskin: Kuinka teräs karastui*-teos¹⁹, on vaihtunut passiontätysteisiin ja hedonistisiin äänenpainoihin:

"Ihmisen luonnollisessa olotilassa on kaikkien luonnollisinta se, että hän ajattelee mitä haluaa.

Jos tunteiden ja mielihalujen ajattelemisen on ajattelemista, niin silloin täytyy kaiken muun ajattelemisen lähteä siitä.

Moraalittomuus sanan todessa ja moralisoimattomassa mielessä ei voi olla mitään muuta kuin sitä, että ei ajatella, mitä halutaan.

Tekopyhät moralisoijat luulevat etsivänsä elämässään muutakin kuin nautintoa, mutta itseasiassa he etsivät vain pientä nautintoa.

Olettakaapa, että pinnallisuus ja tyhjänpäiväisyys voisivat olla jotakin muuta kuin sitä, ettei välitetä mielihaluista. Olettakaapa, ja päädytte olettamaan ihmistä aivan mystiseksi ja mielipuoliseksi kapistukseksi.²⁰

Halu ja nautinto ovat keskeisiä kysymyksiä myös useille ranskalaisille 'uusfilosoifeille'.²¹ Esimerkiksi *P.Nemo* käsittelee jumalallista nautintoa. *J.-P.Dolle*, joka aikoinaan uskoi että vallankumous tapahtuisi Marxin teorian pohjalta, huomasi myöhemmin, että "vallankumouksellisena oleminen merkitsee sitä, että haluaa ja tekee vallankumousta ja jotta tämä vallankumous voitaisiin tehdä on sille välttämätön ja riittävä ehto, että ihmiset sitä haluavat."²² Halun merkitystä korostaa myös Lardreau: "Älkäämme enää teeskennelkö, että vallankumous on välttämätön. Antaakamme sille jälleen halun ja uskon dimensio."²³

Dollelle puhdas haluaminen avautuu kuitenkin vain runoudessa ja siksi vallankumouksellisuus onkin hänelle poeettista toimintaa. Hänen tavoitteenaan olisi synnyttää poeettista joukko-liikettä – johonkin samantapaiseen kai myös itulaiset pyrkivät. Mitä runous merkitsee Dollelle sitä näyttelemisen Matti Puolakalle:

"Ennen vanhaan minä aina ihmettelin sitä, miksi ihmiset näyttelevät niin paljon; myöhemmin olen alkanut ihmettelemään sitä, miksi ihmiset eivät näyttele tietoisesti juuri lainkaan. Vasta kun minussa oli tapahtunut *tämä suuri muutos* (korostus KS), opin ymmärtämään näyttelemistä – aloin oppia myös elämään."²⁴

Näyttelemisen kaikkivoipaisuus on siinä, että ainakin hyvin näytellessään "ihminen osaa älyllisesti tarkkailla ja ilmentää tuntemuksiaan", ja näin viimein sekä kauneuden että elämän taroituksen ongelmat alkavat lähettää ratkaisuaan:

"Kauneus on omien tunteiden moninaisuuden, muuttuvuuden ja ristiriitaisuuden havaitsemista –inhimillinen kauneus on tuota.

Minkä vuoksi muuten elätte ellette tunteidenne vuoksi?"²⁵

Ihmisihanne

Heli Santavuoren kirjoittamassa runomuotoisessa pääkirjoituksessa (Ituja 2/79) on sitten vihdoin annettu taiteellinen muoto itulaiselle ihmisihanteelle. Pääkirjoitus kertoo Pertsanimisestä nuorukaisesta. "Luotan sinuun siksi että pidät itsestäsi... Sinulla on arka itsetunto mutta et myöskään kaihdakaan itsesi munaamista."

Pertsan ei siis ainakaan petä itseään, vaan päinvastoin hän uhoaa tervettä itulaista egoismia, ja samalla hän on kuitenkin valmis asettamaan itsensä rohkeasti alttiiksi. "Sinä osaat kaikkea: laulaa, piirtää, runoilla ja tiskatakin..." Pertsan kykenee myös itulaiseen taiteelliseen itseilmaukseen ja kaiken kukkuraksi monipuolisesti. Hän täyttää emansipaation ensimmäisen ehdon.

"Sinä osaat olla naiivi... Sinua ei väsy katselemasta, olet sillä lailla kiinni tunteissasi... Sinä puhut koko olemuksellasi..." Toisin sanoen Pertsan on aito kansanihminen, vilpittömän olento, joka ei ole tukahduttanut emootioitaan. Päin vastoin hänen kommunikointinsa on välitöntä ja kokonaisvaltaista; se lähentelee näyttelemistä. "Sinussa on ihmeellinen pyrkimys etsiä vain olennaista...riidoista sinun kanssasi oppii hyvin paljon." Ihmissuhteissaan kuten muissakin pyrkimyksissään Pertsan on ehdoton. Mikään puolivillainen ei hänelle kelpaa. Suhde Pertsan kanssa voi olla vain syvä ja komplisoitunut. Emansipaation toinenkin ehto on täytetty: Pertsan on *free*.

VIITTEET

1) Itulaiset ovat julkaisseet seuraavat seminaariaineistot:

– *Ympäristöliike tärkein joukkoliike?* (Olli Tammilehto, Pekka Sundell, Heli Santavuori ja Ville Komsij).

– Punk, mitä kapinaa? (Jyrki Siukonen, Pertsa Koskela, Maukka ja Kimmo Sininen).

– Vieraantuneisuus tämän ajan pääongelma? (Dan Steinbock, Juha Olavinen, Yrjö Haila ja Tomas Brunila).

– Ihmiskuva eri aatevirtauksissa ja tämän ajan todellisuudessa (Sakari Hänninen, Pertti Lindfors ja Tomas Brunila).

Lisäksi odotettavissa on vielä *Kirottu kolminaisuus*-niminen aineisto (Dan Steinbock, Heli Santa-vuori ja Kimmo Sarje). Ennakkomainonnasta huolimatta se ei kuitenkaan ole vielä ilmestynyt?

2) Matti Puolakalta on vastikään ilmestynyt *Kysymyksiä marxilaisesta ihmiskäsityksestä*-niminen kirjanen, joka on ensimmäinen tutkielma *Tunne itsesi!*-sarjassa. Jatkossa on vielä odotettavissa:

- Moraali – mitä se on?
- Itsetuntemus tiedotamisen periaatteena.
- Kysymyksiä marxilaisesta psykologiasta.
- Kiinan kulttuurivallankumouksen epäonnistuminen ja marxilainen ihmiskäsitys.
- Vieraantuneisuus yhteiskunnallisena pääongelmana.
- Vieraantuneisuus ja ihmissuhteet.

3) *Itua elämään!* ss. 9, 17 & 19.

4) emts. 5

5) T. Brunila paneelikeskustelussa *Vieraantuneisuus tämän ajan pääongelma?* ss. 2-3, ks. myös T. Brunila: *Vieraantuneisuudesta, Aura 4/79*.

6) *Itua ihmissuhteisiin!* ss. 11.

7) *Itua elämään!* s. 2 & *Itua ihmissuhteisiin!* s. 6.

8) *Itua elämään!* s. 2 & *Itua vastakulttuuriin!* s. 10.

9) *Itua elämään!* ss. 7 & 12.

10) emts. 5

11) F. Levy: *Karl Marx: Erään saksalaisen porvarin historia*, Grasset 1976, s. 7. Lainausta on otettu Hannu Siveniuksen mainiosta artikkelista "Ranskan 'uusfilosofit' – uutta filosofiaa vai älyllistä barbariaa", *Tiede & edistys 4/79*, s. 6. Ks. myös N. Molotsanov: 'Uusi filosofia' vai vanha kommunismin vastaisuus, *Sosialismin teoria ja käytäntö 11/78*.

12) B-H. Levy radiohaastattelussa *Kadotettu sukupolvi* 1976; artikkelissa H. Sivenius 1979, s. 5.

13) M. Puolakka: *101 lisäteesiä typeryydestä*, s. 9.

14) emt. teesit 102, 104, 110, 114, 178 & 179 ja M. Puolakka: *101 teesiä typeryydestä – ja muita teesejä muista aiheista*, ajatus n:o 20 jaksossa "Ajatuksia ajattelemisesta".

15) C. Jambet ja G. Lardreau haastattelussa, *La magazine litteraire 112/113* 1976; artikkelissa H. Sivenius 1979, s. 5.

16) C. Jambet: Platonin puolustuspuhe, 1975; artikkelissa H. Sivenius 1979, s. 5.

17) M. Puolakka: *101 teesiä typeryydestä*, s. 56.

18) M. Puolakka: *Teesejä ihmisistä ja ihmissuhteista*, ss. 1, 2 & 31.

19) Maolainen *Demo* ry otti vuonna 1973 faksimilepainoksen Ostrovskin teoksen vuonna 1936 Leningradissa julkaistusta suomennoksesta. Kirjassaan Ostrovski kuvaa vallankumouksen jälkeistä kiihkeää sosialismin rakennustyötä Neuvostoliitossa. Kirjan päähenkilö Pavel Kortshagin alistaa kaikki henkilökohtaiset pyyteensä vallankumouksen välittömiin intresseihin, mikä lopulta johtaa hänen sankarilliseen tuhoutumiseensa. Ostrovskin mottona on: "Vain eteenpäin, vain tulilinjaan, vain vaikeuksien kautta voittoon – ei minnekään muulla tavoin."

20) M. Puolakka: *101 lisäteesiä typeryydestä*, s. 10; *101 teesiä typeryydestä*, s. 56; *Teesejä ihmisistä ja ihmissuhteista*, ss. 5 & 9.

21) B-H. Levy arvelee, että kirjoitukset halusta ja mielihyvystä ilmentäisivät metafysiikan uutta tulemistä (ks. H. Sivenius 1979, s. 6). Vaikka halun ja mielihyvän korostamisella olisikin jotain yhteistä 1600- ja 1700-luvun moraali- ja yhteiskuntafilosofian kanssa, epäilisin Levyn kantaa. Filosofisen selityksen sijasta olisin taipuvainen kannattamaan psykologis-ideologista tulkintaa: halun ja mielihyvän korostaminen ilmentävät mielestäni ensisijaisesti maolaisuuden yksilöllisyyttä repressoivan orientaation psykologista negatiivisuutta.

22) J-P. Dolle: *Vallankumouksen halu*, Grasset 1972, s. 21; artikkelissa H. Sivenius 1979, s. 5.

23) G. Lardreau: *Kultainen apina*, Mercure de France 1973, s. 89; artikkelissa H. Sivenius 1979, s. 6.

24) M. Puolakka: *Teesejä ihmisistä ja ihmissuhteista*, s. 46.

25) emts s. 54 & 56

Järjestäytynyt porvari

SEPPO IISALO

Väitän, että edistysellinen liike Suomessa tuntee puutteellisesti luokkavastustajansa, oikeiston ja suuropääoman. Ollaan kyllä taantumusta ja byrokratiaa vastaan, mutta usein vais-tonvaraisesti. Ei tunneta riittävän perusteellisesti vastustajan käytössä olevaa koneistoa, ei vastustajan strategiaa eikä sen harjoittamaa politiikkaa.

Jos omassa toiminnassamme otamme huomioon vain itsemme ja liittolaisemme ja unohdamme vastustajan juonet, on aina vaarana joutua hakoteille.

Korostan tätä yksinkertaista perusasiaa, koska olen ollut havaitsevinani viime aikoina virinneessä keskustelussa piirteitä, jotka tuskin vievät tätä liikettä eteenpäin. Keskustelua käydään vastustajan ehdoilla.

Jos siis halutaan päästä todellisiin tuloksiin, on tunnettava itsensä, liittolaisensa ja vastustajansa.

Monopoliin esikuntien asema

Alustuksen aiheena on "Järjestäytynyt porvari".

Niin kuin kaikki tiedämme, taantumusporvaristo on järjestäytynyt suurin piirtein kaikilla elämän alueilla. Talou-

dellisesti, poliittisesti, aatteellisesti, uskonnollisesti, sotilaallisesti.

Elämme valtiomonopolistisessa Suomessa. Taantumus vaikuttaa meillä yhtä lailla omien, ns. vapaaehtoisten järjestöjensä kuin myös valtiokoneiston kautta.

Porvariston vapaaehtoisia järjestöjä on satoja: ensimmäisenä mieleen tulevat oikeistopuolueet kokoomus, kars, sitten EVA, reserviläisjärjestöt, Itsenäisyyden Puolesta ry, Stefanus Lähetys, Kadettikunta, Suomalaisen yhteiskunnan tukisäätiö, martat, Amnesty International, Maanpuolustuksen tuki...

Mitkä näistä järjestöistä ovat edistysellisen liikkeen ja Suomen tulevaisuuden kannalta vaarallisimpia? Onko vaarallisin joku fasistiporukka, vai onko se kokoomuspuolue?

Vaikka ei ole helppoa panna oikeistolaisia ja äärioikeistolaisia järjestöjä tärkeysjärjestykseen, yksi asia on selvä: porvariston luokkavallan säilyttämisen kannalta huomattavampia ovat työntantajajärjestöt, monopoliin esikunnat. Toisin kuin yleensä tiedetään, ne ovat taantumusporvariston kaiken toiminn-

nan, ei vain taloudellisen toiminnan keskuksia.

Niistä muodostuu se ratkaiseva renkas, joka yhdistää käytännössä valtion ja monopolien mahdin.

Sitä paitsi työnantajajärjestöistä useimmiten johtavat langat yhtä hyvin kokoomukseen, oikeiston sotilaallisuuteen kuin myös aatteellisiin tai poliittisiin "yhden asian" järjestöihin.

Työnantajajärjestöjen uudelleenorganisointi

Käsittelen lyhyesti sitä, millä tavoin monopolien esikunnat on 1970-luvun aikana uudelleenorganisoidu Suomessa. Tämä uudelleenorganisointi on ollut niin perusteellinen, että sitä aiheellisesti on luonnehdittu ennennäkemättömäksi maamme historiassa.

Suomen Työnantajain Keskusliitto on vahvempi kuin koskaan. Jonkinlaisen kuvan tämän esikunnan voimavaroista saa, kun tietää että sen palkkalistoilla on yli 700 työntekijää, joista osa porvariston parhaita asiantuntijoita.

Teollisuuden järjestöt ovat koonneet voimansa yhteen. Suomen Teollisuusliitosta, Metsäteollisuuden keskusliitosta ja Teollisuudenharjoittajien liitosta muodostui vuoden 1976 alussa Teollisuuden Keskusliitto.

Tämä merkitsi muun muassa puunjälöstus- ja metalliteollisuuden eräiden vanhojen skismojen tasoitumista. Samalla se veti keskisuuren teollisuuden aikaisempaa kiinteämmin suurteollisuuden vaikutuspiiriin.

Yrittäjäin Keskusliitto ja Suomen Yrittäjäjärjestöjen liitto ovat yhdistyneet (1977). Nyt Yrittäjäin Keskusliiton - poliittiselta ohjelmaltaan äärioikeistolaisen järjestön - vaikutuksessa on noin 60 000 yritystä.

On syntynyt kokonaan uusia monopolien yhteisjärjestöjä. Tällainen on vuonna 1974 perustettu Elinkeinoelämän valtuuskunta. Ennen 1970-luvun puoliväliä ei EVA:n kaltaista järjestöä ollut olemassa.

Näiden järjestelyjen ohella elinkeinoelämä on uudistanut tutkimus- ja propagandakoneistonsa. Jo vuonna 1971 Taloudellinen tiedustustoimisto (TT) ja Elinkeinoelämän tutkimuslaitos (Etla) organisoitiin uudelleen. Vuoden 1975 jälkeen on Uusi Suomi ja Kauppalehti, sittemmin muitakin lehtiä, kiedottu uudella tavalla monopolien käyttöön.

EVA:n viestintäpoliittisessa muistiossa mainittiin, että elinkeinoelämä rahoittaa yli 160 lehteä (1978).

Uudet "yhden asian" järjestöt

Samaan aikaan varsinaisten monopolien esikuntien uudelleenjärjestämisen kanssa on perustettu kokonaan uusia "yhden asian" järjestöjä, ja vanhojen järjestöjen toimintamahdollisuuksia on ratkaisevasti parannettu. Mainitsen tässä nimeltä kolme: Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen tutkimussäätiö, Vapaan koulutuksen tukisäätiö ja Maailman luonnon säätiö. Kaikki toimivat aloitteellisesti omalla rajatulla yhteiskunnallisen vaikuttamisen sektorilla oikeiston tavoitteiden hyväksi.

Aseistettu porvari

Edellä on puhuttu vain osasta porvariston koneistoa, jonka tehtävänä on turvata hallitsevien luokkien vallan säilyminen tämän päivän ja tulevaisuuden Suomessa. On tavallaan puhuttu integrointitaktiikan toteuttamisen välineistä.

Taantumusporvaristo ei kuitenkaan ole niin tyhmä, että se jättäisi valtansa turvaamisen vain taloudellisten, poliit-

tisten tai propagandakeinojen varaan.

Entäpä jos ne eivät riitä? Entäpä jos työväenluokka liittolaisineen jonakin päivänä synnyttää sellaisen joukkoliikkeen, että se toden teolla horjuttaa monopolien valtaa?

Tällaista tilannetta varten tarvitaan kättä pitempää, sitä varten tarvitaan porvariston väkivaltaaktiikkaa.

On valtion väkivaltakoneisto, armeija ja poliisi, ja on suurpääoman johtama vapaaehtoinen sotilaallislautonoinen organisaatio, reserviläisjärjestöt.

Koko väkivaltakoneisto tunnetaan nimellä **totaalisen maanpuolustuksen kriisikoneisto**. Se kattaa eri elämän alueet sotilaallisesta, taloudellisesta ja henkisestä maanpuolustuksesta väestönsuojeluun, viestintään, lakeihin ja hallintoon. Tämä koneisto on tiukasti oikeiston käsissä.

Koneiston yksi lenkki on kriisiajan ns. **tehostetun suojaamisen suunnitelma** yksityisiä yrityksiä varten. Runsaat kolme vuotta sitten Tiedonantaja paljasti nämä suunnitelmat yksityiskohtittain. Asiasta tehtiin eduskuntakysely, eikä silloinen puolustusministeri Seppo Westerlund kiistänyt suunnitelmien olemassaoloa.

Lyhyesti sanottuna kyse on seuraavasta:

Sotilaspiirit yhdessä työnantajien kanssa ovat valmistaneet kaikkia suuria ja keskisuuria yrityksiä varten kriisiajan tehostetun suojaamisen suunnitelman. Se on hyvin yksityiskohtainen, mallirunko lähes 30 sivua.

Suunnitelman pohjalta on luotu yritysten sisään sotilaallislautonoinen organisaatio. Työnantaja on valinnut miehet eri tehtäviin työläisten mielipiteen kartoittajia ja aseistettavia vartiosastoja myöten. Aseenkantoluvat on hankittu etukäteen yrityskohtaisesti.

Koneisto on sotilastermiä käyttäen

käskyvalmiina. Toimeenpanokäskyn antaa sotilaspiirin päällikkö esimerkiksi työnantajan toivomuksesta.

Jotta saisi jonkinlaisen kuvan suunnitelmien nykyvaiheesta, luen otteen Helsingin sotilaspiirin entisen päällikön eversti Ossian Wuorenhaimon eräälle yritykselle pari vuotta sitten lähettämästä kirjeestä: "Asiaan liittyen pyydetään tekemään perusteltu esitys tehokkaan suojaamisen vaatimasta kivääriaseistuksen tarpeesta ja mahdollisuuksista aseiden säilyttämiseen tarvittaessa jo rauhan aikana."

Luonnollista on, ettei tietoja siitä onko aseita jo tehtaiden vintillä, julkisuuteen kovin helpolla vuoda.

Työläisten ja demokratian kannalta on huomattava, että suunnitelmissa ei puhuta sotatilanteesta vaan "kriisistä", "mahdollisesta kriisiajasta", toiminnasta "tuholaistoimintaa", "sabotaashia" ja "tihuotit" vastaan "sisäisen tai ulkopuolisen vaaran uhatessa" (kaikki suoria lainauksia).

Suunnitelmien työläisvastaisuudesta kertoo myös se, että niissä puhutaan työnantajan "luottohenkilöistä", jotka sijoitetaan organisaation avainpaikoille.

Sanalla sanoen tarkoitus on rakentaa tehtaiden sisään uusi suojeluskunta, joka tarpeen vaatiessa on työnantajan käytettävissä.

Suunnitelmat ovat hyvin pitkällä. Silti tuskin erehdyn, jos väitän että 99 prosenttia Suomen työläisistä ei tiedä mitään niiden olemassaolosta.

Kuitenkin kyse on työläisten kannalta selvästä uhasta.

Koneisto on vahva

Yhteenvetona väitän, että monopoli-porvaristo on 1970-luvulla kyennyt tehokkaasti vastaamaan valtiomonopolistisen kehityksen ja maassamme tapahtuneiden poliittis-aatteellisten muutos-

ten nostamiin järjestöllisiin haasteisiin. Kiistaton tosiasia on, että uudelleenmuovatus monopolien koneiston vaikutus ulottuu hallituksesta, eduskunnasta ja yksityisistä puolueista yleiseen mielipiteeseen asti.

Kun edistysellinen liike suunnittelee 80-luvun strategiaa, se ei myöskään voi olla ottamatta huomioon taantumusporvariston rakentamaa väkivalta-koneistoa, jonka merkitys jossakin tilanteessa saattaa kohota arvaamattomasti.

EVA:n rooli ja arviot

Lopuksi puutun eräisiin yksityisiin, keskustelua herättäneisiin teemoihin. Ensimmäinen on Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA. On kiistely sen merkityksestä. On sanottu, että EVA:n roolia on yliarvioitu.

Mielestäni ei ole oikein verrata EVA:a esimerkiksi Suomen Työnantajain Keskusliittoon. Niiden tehtäväalue on erilainen. EVA:lla ei esimerkiksi ole kenttäorganisaatiota. Sen työntekijämäärä on sangen pieni, alle 20.

Kun EVA:a perustettiin, idean isä *Päiviö Hetemäki* sanoi, että EVA:n tulee olla mahdollisimman pätevistä henkilöistä koottu pieni idearyhmä. Sen tulee tunnustella tulevaisuuden näköaloja ja etsiä elinkeinoelämälle uusia vaikutuskanavia. Tässä tehtävässään EVA on onnistunut.

Vuonna 1976 EVA laati elinkeinoelämälle toimintaohjelmaa 80-lukua varten. Se tunnetaan muistiona nimeltä "Minne menet markkinatalous". Tämän muistion lähtökohta on mielenkiintoinen. Siinä nimittäin pohditaan yhteiskuntarakenteen tasolla tapahtuneen muutoksen heijastusvaikutuksia poliittisiin voimasuhteisiin.

Samaa teemaahan käsitteivät *Pertti Hynynen* ja *Seppo Ruotsalainen* kes-

kustelussa *Soihtu* 4/79:ssä. Hynynen ja Ruotsalainen totesivat, että vasemmistolle (ja varsinkin SKDL:lle) epäedulliset vaalitulokset selittyvät paljolti rakennemuutoksella.

On syytä panna merkille, että elinkeinoelämän parhaat aivot olivat jo vuonna 1976 toisella kannalla. EVA:n muistiossa nimittäin sanottiin, että voimasuhde yhteiskuntarakenteen tasolla on muuttunut EVA:n edustamille piireille epäedulliseen suuntaan. Tästä juontuu elinkeinoelämän tarve parantaa omaa subjektiivista työtään: organisaatioitaan ja politiikkaansa.

EVA:n arvio oli tietysti oikea. Hynysellä ja Ruotsalaisella taas painoivat tarkoituksenmukaisuusyyt: heikkoa vaalitulosta ei uskallettu panna hallituspolitiikan ja vasemmistolaisen liikkeen (johdon) subjektiivisten heikkouksien kontolle.

Tällainen asenne on kuitenkin vahingollinen, koska se ei kannusta korjaamaan oman työn puutteita, vaihtamaan virheelliseksi osoittautunutta poliittista käytäntöä.

EVA oli viisaampi. Se yhdessä muiden monopolien järjestöjen kanssa ryhtyi tuumasta toimeen.

Siitä, mitä EVA kehotti tekemään jotta "elinkeinoelämä" kykenisi säilyttämään ja jopa vahvistamaan yhteiskunnallista vaikutustaan rakennemuutoksesta huolimatta, olisi varmasti opittavaa vastapuolellakin.

Ensinnäkin EVA totesi, että on otettava ratkaisevasti hyökkäävämpi, omaleimaisempi ote ideologisessa taistelussa. Käytännössä se on johtanut kattaviin, hyvin organisoituihin propagandakampanjoihin sekä operatiivisen otteen paranemiseen tiedotustoiminnassa.

Toiseksi EVA kehotti tehostamaan oman väkensä aatteellista ja poliittista kouluttamista.

Kolmanneksi vaadittiin oman toiminnan suunnitelmallisuuden lisäämistä: ennakoimaan paremmin, mitä Suomessa on tapahtumassa ja etsimään riittävän ajoissa vaikutuskeinoja.

Neljänneksi EVA kehotti elinkeinoelämän edustajia osallistumaan politiikkaan, vaikuttamaan eri poliittisiin puolueisiin työväenpuolueitakaan unohtamatta. Tähän liittyi ajatus keskusteluyhteyden löytämiseksi mitä erilaisimpiin yhteiskunnallisiin voimiin ja sitä kautta keskustelun ohjaaminen elinkeinoelämälle suotuisaan suuntaan.

Tietysti EVA kehotti paljon muuhunkin, mutta tässä on tärkeintä tuoda esiin vastustajamme asenne löytää todelliset vaikutuskeinot yhteiskuntaelämässä.

Oikeistolaistumisen syyt

Viime aikoina on paljon pohdittu syitä maassamme tapahtuneeseen oikeistolaistumiskehitykseen, ennen muuta kokoomuksen hämmästyttäväksi luonnehdittuun kasvuun.

Mielestäni on selvää, että se ei johdu yhteiskunnan rakennemuutoksesta vaan siitä miten tätä rakennemuutosta on osattu käyttää hyväksi.

Kokoomuksen asema muodollisena oppositiopuolueena tilanteessa, jossa hallituksen talouspolitiikka aiheuttaa laajaa tyytymättömyyttä, on ollut sille edullinen. Samalla kokoomus on kyennyt ulospäin muuttamaan kasvojaan sekä parantamaan omaa organisaatioitaan ja käyttämään pienetkin poliittiset kiistakysymykset taitavasti edukseen. Se on itsensä kannalta harjoittanut etevää politiikkaa.

Kuitenkin kokoomuksen vahvistumisen ja koko oikeistolaistumiskehityksen taustalla on muitakin tekijöitä, joihin tässä alustuksessa olen yrittänyt viitata. Taustalla on valtava organisatorinen,

strateginen ja taktinen otteen paraneminen luokkavastustajamme piirissä.

Ei ole mikään sattuma, että EVA:n esittämä yhteiskuntasopimuksen politiikka, ns. suomalainen historiallinen kompromissi, saa vastakaikua jopa eräiltä SKP:n johtohenkilöiltä.

Tämän kehityksen katkaiseminen on 80-luvun edistyksellisen liikkeen tehtävä.

UUSI LAULU

Pseudotieteellistä musiikkikritiikkiä
vuodesta -75

**AINA
AJAN
VALTIMOL-
LA!**

**1-80 NYT
KIOSKEIS-
SA!**

**Sensatio:
SIBELIUKSEN
kohmuistelmat
1.:nä Suomessa!**

**2/80
tulossa(!):**

Maaillan johtava
dylanologi

prof. A.J. WEBERMANN
haastattelee Dylania

TILAA TÄMÄ LEHTI 35 MK:LLA
KATASTROFITILI pst 1791 47-3

Sananen vielä

JUHA OLAVINEN,
päätoimittaja, leipuri vaan ei vielä adepti.

Edellisessä Soihtu-lehdessä oli toimitussihteeri *Kimmo Sarjen* kriittinen arvio 'auralaisuudesta', toimittamani Uuden Ajan Aura-lehden liepeille löyhästi liittyvästä ilmiökentästä. Kohtelias ja asiallinen arvio sisälsi huomattavan paljouden osuvia huomioita sekä luonnehdintoja tutkimuskohteestaan, joskin kirjoitus pohjautuen etupäässä vuosien 76-78 Auroissa julkaistuun materiaaliin kosketti ohuemmin viime vuosien kehitystrendejä. Seuraavassa haluaisin kuitenkin muutamalla sanalla pyrkiä tuomaan lisävalaistusta eräisiin maailmankatsoimuksellisiin, metafysiisiin sekä poliittisiin ongelmiin.

Yhteiskunnallisen epävarmuuden lisääntyminen on vaikuttanut myös auralaisuuden hahmottumiseen, kuten Sarjekin huomauttaa, tosin samainen tekijä lienee keskeisessä asemassa minkä tahansa poikkeavan virtauksen muotoutumiselle. Kuten useille soihtulaisillekin omasta kokemuksesta on tuttua, lieventää yhteiskunnallisen epävarmuuden aiheuttama vieraantuminen huomattavasti tajunnallisia siteitä siihen ideologiseen kenttään, jonka keskellä aiemmin aikaansa oli viettänyt. Tällainen vieraantunut tila ja 'luokkien ulkopuoli-

suus' on omalla tavallaan hyvin mielenkiintoinen ja dynaaminen positio tarjotessaan (pakottaessaan) tavanomaisista riippuvuusuhteista suhteellisen vapauden tarkastella maailman menoa uudesta ja tuoreesta näkökulmasta käsin. Lienee soihtulaisillekin selvää, että usein radikaalit käänteet omassa maailmankatsomuksessa ja yhteiskunnallisessa sitoutumisessa ovat mahdollistuneet juuri tällaisen väliinputoamisvaiheen myötä.

Kenties eräs auralaisia luonnehtiva ominaispiirre, mikä erottaa heidät esim. soihtulaisista, on tietoinen pyrkimys voimistaa omaa vieraantumistaan normaalipoljennosta ja näkemys, että juuri 'vieraantumisessa' tai 'välitilassa' on jotain hyvin oleellista ja keskeistä ja että se voisi olla avain maailman syvemmälle ja totuudenmukaisemmalle oivaltamiselle ja näin myös yhteiskunnan järjestelmälliselle rakentamiselle.

Edellä esitetystä seuraa ymmärrettävästikin pyrkimys löytää aktiivisia menetelmiä, jotka ulkoisten olosuhteiden aiheuttaman vieraantumisen ohella voisivat edesauttaa vallitsevista ideologisista ja tajunnallisista kytkennöistä irtaantumista, jotta päästäisiin syvemmin perille olemassaolon luonteesta. Totuuttahan me kaikki viime kädessä etsimme.

Näin löydetään helposti runsaasti erilaisia menetelmiä syntyneeseen tarpeeseen. Havaitaan eritoten itämaisisissa traditioissa kehitetyn näitä menetelmiä, mietiskelymenetelmiä. Löydöstä innostuneena ja oman psykologisen vajavaisuuden johdosta ei havaita, että samankaltaisia menetelmiä on tarjolla läntisissäkin traditioissa joskin usein huomattavasti kehittymättömämissä muodoissa. Useimmiten nimitetään läntisissä traditioissa vieraantumismenetelmää filosofian nimellä. Näin Auralahdessäkin alkuaikoina propagoitui innoilla erilaisia itäisiä traditioita ja menetelmiä ja vasta myöhemmin ovat läntiset traditiot alkaneet saavuttaa niille kuuluvaa asemaa.

* * *

Sarje huomautti arviossaan myös hippiliikkeen vaikuttaneen auralaisuuteen, mikä onkin totta sillä tekijä, joka aiheutti hippiliikkeen syntymisen (osin tosin myös kuihtumisen) on vaikuttanut myös auralaisuuteen: psykedeliset aineet. Tämän kiertelemättömän tosiasian lähempi tarkastelu on perin ongelmallista, ovathan tällaiset ainekset yleisessä tietoisuudessa äärimmäisen vaarallisia, pelottavia ja lainvastaisia. Lieneekö tässä syytä siihen, etteivät soihtulaiset sen paremmin kuin muutkaan 'edistykselliset' piirimme ole juuri sanallakaan painuneet ns. huumeekysymykseen vaikka omakohtaistakin kokemusta varmasti runsaasti löytyy. Niin tai näin, joka tapauksessa ovat eräät auralaisuuteen vaikuttaneet laajentaneet kokemuskenttäänsä näilläkin aineilla saavuttaen kokemuksia, jotka asettavat kerrassaan omaan arvoonsa hienosyisemmätkin yleistä arvonantoa nauttivat tulkinnat maailmasta, ja mitkä kokemukset perinpohjaisuudessaan saavat kaikki väitteet tällaisten tilojen harhanomaisuudesta

tuntumaan lähinnä huvittavilta. Vaikkakin tällaiset kokemukset kestäessään ovat useimmiten ikäänkuin itsetulkkaavia eivätkä kaipaakaan sen kummempia selityksiä, syntyy kokemuksen väistyttyä useimmiten enemmän tai vähemmän polttava tarve ymmärtää tapahtunutta jonkin teorian kautta. Näin on moni havainnut ja myöntänyt, eräät hyvinkin pitkin hampain, että ns. teosofisissa aatteissa on huomattavaa selitysvoimaisuutta näihin kokemuksiin. Tällaisia tyypillisiä voimakkaita ja ns. normaaliselitysteorioiden valossa mahdottomia kokemuksia ovat mm. selvänäköisyys, subjektin ja objektin erottamaton yhteenkuuluvuus, ilmiökentän monitasoisuus, itsessä ja muissa ihmisissä havaittava monikerroksellisuus ja -persoonaisuus, ajassa ja avaruudessa lähes rajoittamaton liikkuvuus etc. Koska samankaltaisia kokemuksia ovat useat kokeneet myös vaille mitään lisäaineita erilaisten tajunnallisten menetelmien avulla ja koska useat kokemukset ovat intersubjektiiivisesti todennettavissa sen lisäksi että ne ovat subjektiivisesti kaikkein perustavinta laatua olevia on ymmärrettävää tällaisten kokemusten keskeisyys omassa uskomusjärjestelmässä. Vaikeinta on olla ristiriidassa oman itsensä kanssa, tulkitsipa tämän itsen siten tällä tai tuolla tavalla.

* * *

On siis ilmeistä, että auralaiseen ideologiaan ovat teosofiset opit vaikuttaneet huomattavasti, vaikkakaan suhdetta historialliseen teosofiseen traditioon ei niimeksikään ole ollut. On kuitenkin painotettava että vakaana pyrkimyksenämme ei ole niinkään vakuuttaa väärauskoisia oman ideologiamme paremmuudesta vaan eri tavoin edesauttaa ja vahvistaa itsekkunkin potentiaalista kykyä hahmottaa oma maailmankatsomuksen-

sa jonka uskomme olevan loputtomasti muuttuvan, kerros kerrokselta erilaisista uskomuksista purkautuvan jatkumon. Nähdäkseni auralaisuuden ydin ei olekaan tietty joukko todellisuutta koskevia väittämiä, vaan pyrkimys hahmottaa ja välittää metodeja, joiden avulla itse kukin voisi todellisuutensa hahmottaa.

Muutama selvennys

Kirjoituksensa kappaleessa 3. 1. esitellessään ansiokkaasti allekirjoittaneen ja hra Laakson tunnettua megalomaniiaa on Kimmo Sarje tehnyt muutaman luvattoman tulkinnan lukemastaan. Esitellessään "tietoisuuden muutoksen kokenutta ihmistä" antaa Sarje tällaiselle ihmiselle tunnusmerkkejä, jotka eivät hänelle kuulu. Esitetyt ominaisuudet kuuluvat siisjaan yksilölle, joka on kerrassaan vapautunut kaikista ideologisista siteistä (vääristä tietoisuudesta) eikä siten enää lainkaan 'nuku'. Vaikka nähdäkseni herra Sarjekin on kokenut 'tietoisuuden muutoksen' ei se ole vapauttanut häntä ajoittaisesta nukkumisesta – 'tietoisuuden muutoksen' kokeminen ymmärtämässäni mielessä tarkoittaakin sitä, ettei tällainen yksilö enää *koko ajan* nuku. Näin siis yksilö, joka ei ole saavuttanut inhimillisessä mielessä lopullista vapautumisastetta, vapautunut omasta menneisyydestään (omista systään), toimii osittain itselleen ulkoisten syiden johduksesta sitä itse tiedostamatta.

Sarje kirjoittaa edelleen kyseisen kappaleen loppupuolella aikaisemmista elämästä ja karmasta tavalla, joka vaatii muutaman huomion. Tiettyjen persoonien, kirjoituksessa siis Laakson ja Olavisen, yhdistäminen edellisiin elämiin on perin väärinymmärrettyä tulkintaa ns. jälleensyntymisopista (joka ohimenneen sanoen ansaitsi muutenkin hieman vakavampaa huomiota ja tutkimusta

osakseen), elämäkohtaisilla persoonallisuuksilla ei jälleensyntymisessä ole mitään jatkuvuutta. Toteamus 'näin karma siis vaikuttaa' on myös yhteyteensä kuulumaton. Karman yksinkertainen perusideahan on siinä, että jokaisella syyllä on seuraus, voimalla vastavoima. Kenties 'mystistä' kyseisessä opissa on väite, että myös kaikilla ei-fyysisillä syyllä ja teoilla on tarkasti vastaavat seuraamukset: paha saa kyllä palkkansa! Oppi ei kuitenkaan ole niin huvittava kuin miltei se monen juttua tänne asti kahlanneen tajunnassa ilmenee. Itseasiassa sen avulla voimme kätevästi selvittää koko olemassaolon luonteen kun oivallamme, että jos jotain kerran on tapahtunut, on sen ennemmin tai myöhemmin kummottava itsensä.

* * *

Kappaleessa 3. 2. toimitussihteeri Sarje kommentoi Aura 2/79:ssä ollutta politiikkaa käsitellyttä kirjoitusta tavalla, joka palauttaa mieliin 'jo voitetuksi' uskomani vaiheen soihtulaisessa kritiikissä. Muutama ylimalkainen huomio ja sopiva sitaatti tuntuu riittävän. Uskallan kuitenkin edelleen väittää, että politiikka jutussamme esitimme jotain hyvinkin keskeistä politiikan olemuksesta, enkä edelleenkaan voi olla näkemättä politiikan perusolottuvuutena avoin-suljettu-akselia.

Niissä tutkielmissa, joita itse olen viime vuosina politiikka-käsitteen sisällöstä ns. edistyksestä julkaisuista luenut ei nähdäkseni juurikaan ole pyritty tunkeutumaan ongelman ytimeen, vaan lähes poikkeuksetta on näissä kirjoituksissa luisuttu politiikka-käsitteen tutkimuksesta erilaisten poliittisten strategioiden hahmottamiseen, mikä vähäisen ymmärryksen mukaan on kerrassaan eri asia. Mitä on politiikka? Toivotta-

vasti Soihtu-lehdessäkin asiaa piakkoin taas kaiveltaisiin.

* * *

Lopuksi

Herra Sarjen arvion loppu on yllättävänkin avoin vihjaus auralaisten liittymiseksi työväenliikkeen osaksi. Tarkoittaako Sarje tässä sosialidemokraatteja, kuten siteerattu A. A. Saarnio aikoinaan Tietäjässä, vaiko vieläkin radikaalimpaa puoluetta jää tässä meille arvoitukseksi. Kenties vastausta tähän kysymykseen alkaa lähivuosina syntyä, kunhan itsekin täsmällisemmin opimme ymmärtämään, mitä aatteemme yhteiskunnalliseen käytäntöön yhdistettynä itse asiassa tarkoittaakaan.

Olaviselle

Juha Olavisen kommentti kirjoitukseeni Auralaisuus – uusteosofiaa ja kulttuurikritiikkiä (Soihtu 1/80) tuo kiinnostavaa lisävalaistusta auralaisuuden taustaan ja pyrkimyksiin. Esimerkiksi hänen huomautuksensa psykedelisten aineiden käytön vaikutuksesta auralaiseen todellisuudenkuvaan on varmasti tärkeä. Olihan narkoottisilla aineilla myös suuri merkitys teosofian äidin madame *Blavatskyn* elämässä. Kuitenkin kompetenssini arvioida, ovatko psykedeliset aineet ja kuinka käytettyinä ensisijaisesti tietoisuutta laajentavia vai vääristäviä, on melkolailla rajoittunutta. Välttääkseni fraasit jätän asian tarkemman komentoimisen sikseen. Samoin tietoni itämaisista filosofioista ja uskonnoista ovat vielä niin pintapuolisia, että Olavisen näitä seikkoja koskevat huomautuk-

set saattoivat hyvinkin olla paikallaan.

Oikeaan osuvana pidän myös sitä, että Olavinen korostaa auralaisuuden tutkivaa ja etsivää luonnetta. Uskoakseni juuri tämä seikka tekee auralaisuudesta yhteiskunnallisesti kiinnostavan ilmiön. Lisäksi vaikuttaa siltä, että auralaisten harrastus yhteiskunnallisia kysymyksiä kohtaan olisi kasvamassa. Tähän viittaa myös Olavisen huomautus kirjoituksensa lopussa: "...kunhan itsekin täsmällisemmin opimme ymmärtämään, mitä aatteemme yhteiskunnalliseen käytäntöön yhdistettynä itse asiassa tarkoittaakaan." Kommentissaan Olavinen moittii tapaani arvostella hänen yhdessä *Laakson* kanssa esittämää politiikka-konseptiota, joka kaikesta huolimatta on mielestäni vielä perin alustava ja pinnallinen. Mikäli auralaiset aidosti "etsivät totuutta", kuten Olavinen kirjoittaa, ja haluavat sanoa jotain relevanttia yhteiskunnasta, taloudesta, luokista, valtiosta ja politiikasta, ei se yhteiskuntatieteiden nykyvaiheessa ole mahdollista selvittämättä välejä marxilaisuuden kanssa.

KIMMO SARJE

SKP:n ristiriitojen ratkaisusta -kommentti Aarne Saariselle

MATTI HYVÄRINEN,
PERTTI ROVAMO

Etenkin johtajien velvollisuus on tehdä itselleen yhä selvemmäksi kaikki teoreettiset kysymykset, vapautua yhä enemmän perinnäisten, vanhaan maailmankatsomukseen kuuluvien fraasien vaikutuksesta ja pitää alati mielessään, että siitä lähtien kun sosialismista on tullut tiede, sitä on myös tieteenä käsiteltävä, ts. sitä pitää tutkia.
V. I. Lenin, Mitä on tehtävä

”On palattava sääntöjen edellyttämälle pohjalle... Omatuntoni on puhdas ja rauhallinen, kun en muuta vaadi kuin paluuta puolueen voimassa olevien sääntöjen noudattamiseen koko puolueessa... Asetan keskuskomitean ja poliittisen toimikunnan vähemmistön päävastuuseen mahdollisesta lopullisesta puoluehajaannuksesta”, sanoo *Aarne Saarinen*, SKP:n puheenjohtaja.

”Suomalaisessa yhteiskunnassa on vuorenkorkuisia ongelmia, mutta SKP ei pääse ratkomaan niitä, koska osapuolet pitävät toisiaan ’kraiveleista’ kiinni estäen puolueen eteenpäin suuntautuvan toiminnan”, hahmottelee SKP:n ongelmaa *Seppo Ruotsalainen*. ”Kokeemukset eivät houkuttele jatkamaan entiseen tapaan”, päätelee Saarinen edelleen.

Saarinen osuu kiistämättä oikeaan siinä, että väki puolueessa ja puolueen lähellä alkaa turhautua. Toiminta ei pelaa. Edustajakokouksissa tehdään yksimielisiä päätöksiä, mutta heti kokousten jälkeen riidat jatkuvat.

Saarisella on psykologista silmää toisellakin kohtaa. Hän puhuu siitä, miten turhauttava on edustajakokous, jossa edustajat vain siunaavat ”osapuolien” etukäteen sopimat asiat. Siksi hänen

vastauksensa on, että on päästävä äänestämään edustajakokouksessa.

Mutta ratkeavatko ongelmat ”säännöt kunniaan”-kampanjalla? Onko demokratiaa päästä pelkästään äänestämään edustajakokoukseen saman enemmistö-/vähemmistöjaon pohjalta, parhaassa tapauksessa vielä keulamiesten vahtiesä äänestämisen uskollisuutta? Kuinka monta todellista poliittisen työn ongelmaa, ”suomalaisen yhteiskunnan vuorenkorkuista ongelmaa”, Ruotsalaisen sanoja lainataksemme, tällaiset purkaukset ratkaisisivat?

Vai olisiko kyseessä uusi, entistä mitavampi erä peliä, jota *Hannu Taanila* kuvasi: ”Me olemme, koko porukka, häpeällisesti alistuneet siihen että meidän ainoa panoksemme on se, että me järjestämme esimerkiksi Sinisalon ja Pursiaisen taistelun, jota tiedotusvälineet sitten seuraavat niinkuin Anne Pohtamon poikaystäväpörssiä tai kuningatar Silvian lapsensaantia”. Jälleenkö näyttävä erä sisäistä riitaa, josta on osattu kehittää lähes kansallinen huvi? Jälleenkö edustajakokous lehdistön etusivuille käyttäen tätä vakiintunutta ja varmaa ”taistolaiset kuriin”-menetelmää?

Eikö turhauman kasvaessa ratkaisun

avaimet ole pikemminkin niillä, jotka voivat osoittaa *mitä uutta* voimme tehdä tilanteelle; *minin voimme puuttua*, jotta kehitys puolueessa kulkisi kohti yhtenäisyyttä, jotta edustajakokouksen päätökset myös toteutuisivat?

Sääntöjen kautta voittoon?

Pian puoli vuotta Saarinen on eri sanakääntein vakuutellut, että kyse ongelmien ratkaisussa on vain sääntöjen toimeenpanosta. Mutta miksi hän näkee säännöt niin keskeisiksi?

Saarin ajattelussa on kaksi lähtökohtaa. *Ensinnäkin* ongelma sääntöjen noudattamisessa on siinä, ettei edustajakokouksissa äänestetä, ettei "vähemmistö" alistu "enemmistön" päätöksiin, vaan päätökset tehdään kompromisseina. *Toiseksi* hän lähtee siitä, etteivät aatteelliset ja poliittiset erimielisyydet puolueessa enää ole olennaisia. "Ryhmittymillä ja organisaatioilla on taipumus jatkaa olemassaoloaan sisäisellä voimalla, vaikka jatkamiselle ei enää olisi aluperäistä tarvetta", kuten Saarinen asian ilmaisee.

"Puolueen ylin päättävä elin on edustajakokous", sanovat säännöt (§ 13). Ja juuri edustajakokouksen päätöksiin suuntautuu Saarin purnaus: "(Edustajakokousten) päätökset ovat pitkälle menevien kompromissien tulos, joka vähiten tyydyttää siitä osaa puolueesta, joka haluaisi perustaa puolueen toiminnan sääntöjen pohjalta" (kursivointi meidän).

Puolueen johdossa on siis ryhmä, joka ei ole tyytyväinen edustajakokouksen päätöksiin vaan sääntöihin. Tämä muistuttaa tunnusta "ei linja mitään, kunhan kuri säilyy".

Onko sitten puolueen ongelma kurin puutteessa? Kokonaan toisin polemisoi Esko Seppänen Soihdun

80-lukuseminaarissa: "SKDL:ssä ja SKP:ssä toimitsijavalta, jäsenedemokratian laiminlyönnit sekä nurja suhtautuminen pikkuisenkin toisella tavalla ajatteleviin tovereihin on yleistä. Puoluetoiminta näyttää tehottomalta. Ainakin se heijastaa tehottomasti muutosvaatimuksia kentästä puolue-elinten kautta kansalliseen päätöksentekoon (Soihtu 5 - 6/79).

Samaan suuntaan todistaa vuoden vaihteessa tehty tutkimus, jonka mukaan *kokoomuksen kannattajat* olivat *tyytyväisempiä* Koiviston hallituksen politiikkaan kuin SKDL:n kannattajat. Kuilu Saarin hallituslinjan ja kannattajien toiveiden välillä tuntuu olevan huima; se ei kieli ainakaan liiasta demokradiasta liikkeessä.

Mitä ratkaisee se, että näiden kiistämättömien ongelmien lisäksi Saarinen yrittää "on äänestettävä edustajakokouksessa"-vaatimuksillaan legimoida edustajakokouksista muihin puolue-elimiin ulottuvan systemaattisen äänestysmenettelyn, jolla jokainen poikki-puolinen ehdotus voidaan nurjeta "taistolaisena"? Tähän tuollainen menettely puolueen nykyisissä oloissa johtaisi, sen ymmärtää kuka tahansa.

Jos Saarinen aikoo keskittää seuraavan edustajakokouksen valmistelut kurin, sääntöjen pohtimiseen, niin oli hänen tarkoituksensa mikä tahansa, hän tällä tiellä muuttaa sentralismin byrokraatiaksi ja SKP:n väistämättä vallankumouksellisesta reformistiseksi puolueeksi.

Vai onko sittenkin niin, että aatteelliset poliittiset erimielisyydet ovat olleet ja menneet ja jäljelle on jäänyt vain henkilöiden skisma?

Saarin totei syksyisessä puheessaan: "Puolueen aatteellisesta perustasta, marxismi-leninismistä ei käsitykseni mukaan vallitse erimielisyyttä muussa mielessä kuin tämän opin *olemukses-*

ta...” (kursivointi meidän). Toveri Saarinen, mistä me olemme yhtä mieltä, jos olemme eri teillä teorian olemuksesta? No, saattaahan tuo olla lipsahdus, mutta koko marxilaisen analyysin ohkaisuus, problemaattisuus ja mielestämme virheellisyyskin tulee esiin, kun Saarinen alkaa analysoida suomalaista yhteiskuntaa, esittää sen peruspiirteitä.

Arkipäiväistä analyysia

Saarinen toteaa: ”Puolueen on kaikessa toiminnassaan otettava huomioon valitsevat yhteiskunnalliset ja poliittiset tosiasiat, joista *tärkeimmät ovat seuraavat*:

- Suomi on pitkälle teollistunut maa...
- Suomen kansan suuri enemmistö on varsin tyytyväinen vallitseviin olosuhteisiin, siitä huolimatta että on aihetta myös yhteiskunnalliseen tyytymättömyyteen.
- Suomessa ns. porvarillinen teoria on suhteellisen laajaa ja laajat väestöjoukot kokevat Suomen olevan ”vapaa maa”.
- Edellä mainituista syistä ei kansan suuri enemmistö koe tarvetta suuriin ja perustavaa laatua oleviin yhteiskunnallisiin uudistuksiin...
- Siis vain meidän puolueemme ja kansandemokraattinen liike on asettanut tavoitteeksi syvällisten yhteiskunnallisten uudistusten toteuttamisen... Mutta tässä me seisomme toistaiseksi käytännöllisesti katsoen yksin.” (KU 26. 2. 80, kursivointi meidän)

Näille kaikille havainnoille on ominaista, että ne ovat tavattoman *arkipäiväisiä*. Arkipäiväisiä siinä mielessä, että samat viisaudet voi löytää vaikkapa Helsingin Sanomien yleisön osastolta – paitsi että siellä useammin puututaan Suomessa elämisen *ongelmiin*.

Arkipäiväisyys ei välttämättä ole samaa kuin joutavanpäiväisyys. Kommu-

nistien on ehkä hyvä muistaa, etteivät laajat työtätekevien joukot ole tässä ja nyt kovin vallankumouksellisia, että Suomea ei kovin laajasti koeta minään kurjuuden kehtona. Sekin on totta, että ilman työväenliikettä Suomi olisi kovasti ankeampi asia.

Mutta miksi SKP:n puheenjohtajan täytyy vakuutella sitä, mikä on jo vähän jokaisen tiedossa? Saarinen antautuu tälle arkipäivän viisaudelle täysin riinoin: ”Voi vain kuvitella, että monet ihmiset ajattelevat: mitä nuo kommunistit tuossakin voughottavat”.

Saarisen virhe ei ole siinä, että hän kuvaa noita ehkä puolueelle ongelmallisiaakin asioita. Virhe on siinä, että hänen katseensa pysähtyy arkitietoisuuden tasolle ja jää siitä arvioimaan kommunistien toimintaa. Ja tästä näkökulmasta kommunistien aatteet, politiikka, tavoitteet ovat aina enemmän tai vähemmän ”voughotusta”, koska tuo *arkitietoisuus itse on kapitalismin tuotetta*. Vaihdoissa, markkinoilla – ja miksei valtiossa, politiikassa – ihmiset asettuvat toisiaan vastaan tasavertaisina, vapaina tavaromistajina – ei enää riistävänä porvaristona ja riistettynä työväenluokkana. Juuri tälle Marxin paljastamalle vapauden ja tasa-arvon illuusiolle rakentuu se arkitietoisuus, joka pitää kapitalismia hyvänä.

Näyttää sille, että Saarinen ei lainkaan käsitä, mikä pääomasuhde on, sillä niin huutava ristiriita on hänen puheensa ja viime aikaisen marxilaisen tutkimuksen ja keskustelun välillä. Sillehän on ollut ominaista puhe pääomasuhteen ja tavarasuhteen tunkeutumisesta viime vuosikymmeninä yhä laajemmalle suomalaisen yhteiskuntaa, yhä useamman elämänalueen alistamisesta yhä suuremmin pääomalle, ja on pohdittu sen vaikutuksia aina sosiaalisia suhteita ja arki-ajattelua myöten.

Siinä missä Saarinen puhuu ”hyvästä

(Soihtu 5 – 6/79). Juuri tähän kuoppaan Saarinen kompastuu. Mutta mitä on kapitalismi? ”Ratkaisevaa on se, että kapitalismissa on vallalla *pääomasuhde ja arvotaki...* Siten kapitalismille erityistä luokkayhteiskuntana on se, että lisätyö haltuunotetaan työläisiltä lisäarvon muodossa – juuri se muoto jossa lisätyö puritetaan sen välittömiltä tuottajilta erottaa eri yhteiskunnat toisistaan”. Ja edelleen Marx ”totesi pääoman edistykseellisyys siinä mielessä, että se kehittää valtavasti tuotantovoimia, saa aikaan mullistuksen tuotantoehdoissa. Mutta hän ei paljastanut vain näitä sisäisiä lakeja, vaan osoitti myös, miten ne toteutuvat, millaiset ovat niiden välttämättömät *toteutumismuodot*” (Suomalainen kapitalismi s. 68).

Siten pääoman kasautuminen ei merkitse kansallisen hyvinvoinnin ja vaurauden kasvua, vaan vaurauden ja vaikutusvallan kasaantumista yhteiskunnan toiseen kohtioon, nykyään ennen muuta monopoleille. Ja sen tavallinen ihminen tuntee mitä erilaisimmissa muodoissaan elämisen vaikeutumisena. Siksi kapitalistinen yhteiskunta vaatii koko tämän yhteiskunnallisen kehityksen toteutumismuodon uudistamista, sosialistista vallankumousta.

Siksi siinä missä Saarinen näkee jokseenkin harmitonta ”kansallisen rikkauksen” kasvua, nähdään tosiasiaassa pääomasuhteen tunkeutumista yhä uusille elämäniloille, nähdään kapitalismin repressiokeinojen kehitystä, sen pyrkimystä alistaa ihminen yhä sujuvammin omille tarkoituksiperilleen. Silloin ei juuri helpota, jos ”myös valtiojohtoisten yritysten omaisuus on suuresti kasvanut” (Saarinen) – kun nämä yhtiöt vieläpä kuuluvat STK:hon ja ovat usein etumaisia työläisten oikeuksien kaventajia.

Koko ”kansallinen rikkauskin” kasvaa lopulta kovin ristiriitaisesti. Suomalainen kapitalismi-teoksen mukaan

Suomessa vallitsee ristiriita jälkeenjääneen ja hyvin teohottoman tuotantorakenteen ja toisaalta pääoman varsin hyvien arvonlisäyhteisöjen välillä. Monopolit eivät siis ole niinkään hyviä tuotannon kehittämisessä kuin valtion ja talouspolitiikan hyväksikäytössä omien voittojensa takaamiseksi. Monopoliin rikastuminen kuvaa siis niiden suurta poliittista vaikutusvaltaa ja samalla se luo entistä vahvemman perustan vaikuttaa hallitusten politiikkaan.

Mitä tämä merkitsee puolueen päälinjalle?

”Ainoa historiallinen keino historiallisen tuotantomuodon lopettamiseksi ja uudistamiseksi on sen ristiriitaisuuksien kehittäminen”, sanoo Marx Pääomassa. Mutta Saarinen ei pohdi ristiriitoja, hän ottaa jälleen päättelyn välineeksi arki-tietoisuuden: ”Minulla on se käsitys, sen olen aikaisemminkin sanonut, etteivät laajat joukot käsittää, mitä me tarkoitamme esim. tunnuksella: laaja demokraattinen rintama monopoleja vastaan”.

Saarinen antaa ymmärtää, että nyt puhutaan vain puolueen kielestä, agitaatiosta, sen istuvuudesta tämän päivän yhteiskuntaan. Hänen mukaansa ihmisiä ei saada taistelemaan monopoleja vastaan, koska niitä ei koeta ”kielteisinä ja vaarallisina”. Ja niinpä hän tiivistää: ”Sanotun johdosta minusta tuntuu, että kyseessä oleva tunnus ei ole vetävä, mobilisoiva tunnus... Tuskinpa se on SKP:n aivoissa syntynyt vaan tuontitavaraa. Voi hyvin kuvitella, että monet ihmiset ajattelevat: mitä nuo kommunistit tuossakin asiassa vouhottavat”.

Mutta se mitä Saarinen tässä vastustaa ja pyrkii muuttamaan, ei kuitenkaan ole mikään joukkoliikkeen, lehdistökirjoittelun tai vaalien tunnus – kyseessä on puolueen omaan analyysiin perustuva *päälinjan muotoilu*. Päälinja on yli-

määräisessä edustajakokouksessa 1970 määritelty "demokraattisen rintaman rakentamiseksi taistelussa monopoleja ja poliittista taantumusta vastaan työtä-tekevien demokraattisten oikeuksien laajentamiseksi, rauhan lujittamiseksi ja sosialismin edellytysten luomiseksi".

Päälinjaua voidaan tietysti muuttaa, jos puolueen *tieteellinen* analyysi siihen johtaa. Seppo Toiviaista mukaillen: päälinja ei voi olla iskelmä, jota vaihdetaan sen mukaan mikä menee parhaiten kaupaksi minäkin päivänä. Kyse on siis siitä, miten puolue arvioi *kapitalismin ristiriitoja* toimintansa objektiivisena perustana; nykyinen päälinjan muotoilu perustuu kansan ja monopolien ristiriidan toteamiseen yhteiskunnan pääristiriidaksi.

Koska on kyse *tieteestä*, on silkkaa demagogiaa puhua tuontitavarasta, joka ei ole "syntynyt SKP:n aivoissa". Anton Tšhov totesi laittamattomasti: "Kansallista tiedettä ei ole kuten ei ole kansallista kertomatauluakaan; mikä on kansallista, ei enää ole tiedettä".

Saarisen ajattelulle on ominaista, että peräkkäisissä virkkeissä, pohdittaessa SKP:n päälinjaa, rajataan "SKP:n aivot" kansainvälisestä kommunistien keskustelusta ("tuontitavaraa"), mutta vaaditaan *alistumista kapitalismin dominoimalle arkiajattelulle*. Milloin nimittäin SKP voi muotoilla kriittisen päälinjan, jota "monet ihmiset" eivät pitäisi "vouhotuksena"?

Entä sitten kysymys demokratiasta tuossa päälinjan muotoilussa? Saarinen esittää: "Tässä mielessä riittää, kun puolue vaatii demokratian laajentamista kaikkialla yhteiskunnassa". Mutta tälläkin linjalla on ongelmansa: "Mutta pelkkä tunnus ei riitä, vaan ihmiset on saatava kokemaan tarvetta demokratian laajentamiseen... Miten laajat joukot saadaan kokemaan tällaista tarvetta, se lienee perusongelma".

Kun EVA puhui "työntekijöiden osallistumistarpeen" voimistumisesta, on Saarisen ongelmana lopulta ihminen, joka kysyy: "Saanko osallistumisesta jotain etua, hyötyä? Täytyy nimittäin ottaa huomioon, että tämä kapitalistinen järjestelmä on kasvattanut ihmiset ajattelemaan pääasiassa vain omia taloudellisia etujaan, kaikki muu on toisarvoista". Koko parlamentarismien, edustuksellisen demokratian ongelma onkin lopulta joukkojen syytä: "Ns. edustuksellinen demokratia on laajoja joukkoja ajatellen mukavampaa: tarvitsee vain harvoin osallistua vaaleihin ja vuosikokouksiin ja niiden kautta siirtää vallankäyttöä ja ennen muuta vastuu suppeille piireille".

Onko puolueen vastaus uudelle nuorisoliikkeelle, tyytymättömyille toimihenkilöille, opintoveikaliikkeelle, kuu-kausipalkan puolesta taisteleville metsätyömiehille: "edustuksellinen demokratia on laajoja joukkoja ajatellen mukavampaa"? Saariselle ovat koko ajan ongelmana *ihmiset*, liian tyytyväiset ihmiset, valtion politiikka ja puolueet ovat kritiikin ulkopuolella.

On selitelty, ettei Saarinen lainkaan yritä muuttaa puolueen päälinjaa. Mutta se minkä hän tekee, on juuri monopolien (ja kapitalismin) vastaisen elementin poistaminen päälinjasta; jäljelle jää vain toiminta "demokratian puolesta yleensä" ja toisaalta siitä *täysin irrallisen jäävä* sosialismin haave.

Tulee mieleen, että muutoksen tarve voi olla äärimmäisen pragmaattinen: maan hallituksessa on vaikea noudattaa nykyistä politiikkaa ja puhua samaan aikaan "monopolien vastaisuudesta". On paljon helpompi puhua "historiallisesta kompromissista" kansallisen porvariston kanssa kansallisen omaisuutemme kasvattamiseksi kuin monopolien rikastuttamisesta kansan kustannuksella. Saarinen itse on todennut, että

muut puolueet ovat luopuneet yhteiskunnan syvällisistä muutosvaatimuksista. Pitäisikö SKP:nkin alistua pitemmälle annettuun todellisuuteen ollakseen jatkuvasti hallituksessa?

SKP:n päälinja ei ole perustunutkaan ajatukseen, että "monopolioiden vastaisuudella" olisi sellaisenaan laaja tietoinen kannatus. Kyse on siitä perspektiivistä, josta puolueen pitäisi eri taisteluita *kehittää* ja siitä pohjasta josta erilaiset taloudelliset ja demokraattiset liikehdinnät objektiivisesti nousevat törmätyksensä monopolieihin ja niiden politiikkaan sekä valtion asettamiin rajoihin.

Ja tämän enemmän tai vähemmän spontaanin taistelun *kehittäminen* tietoisesti yhteiskunnalliseksi muutosvaatimukseksi ja liikkeeksi vaatii vakavaa pohtimista ja työtä. "Ei-monopolististen kerrosten edut eivät voi välittömästi yhdistyä, so. talouden alueella. Siihen rajoittuvassa taistelussa ne ovat korkeintaan samansuuntaisia etuja. Ei-monopolistiseen samankaltaisuuteen sisältyvä rintaman mahdollisuus voi todellistua ainoastaan *poliittisena liittona*", kirjoittaa *Juhani Ruotsalo* (Tiedonantaja 18. 12. 79).

Ruotsalo jatkaa: "Rintama ei muodostu niinkään jonkinlaisen valmiin demokraattisen liikkeen voimistumisen kautta, vaan pikemminkin niin, että tilanne ja siinä hahmotettava poliittinen vaihtoehto poliittisesti yhdistää erilliset, toisiaan oman kehityksensä puitteissa lähenneet liikkeet" tilanteessa, jossa "hallitsemisen (valtion) perusteita koskevat vaihtoehdot ovat tulleet tai tulemassa luokkataistelun välittömiksi, reaalisiksi kohteiksi".

Pelkkä demokratian vaatimus ei riitä, on asetettava tavoitteeksi ei-monopolistinen ts. monopolien vastainen, demokraattinen *rintama*. Sillä ilman rintaman perspektiiviä jäädytään voimattomina nykyisen hallitsemista-

van, poliittisen vallan ja valtion pauloihin. Tässä mielessä Saarinen esittää SKP:n päälinjan *epäpoliittisointia*.

Integraation ongelmasta

"Toimiminen SKDL/SKP:n enemmistöosapuolen apulaisena ja reservinä ei innosta ketään... JOKA:ssa toimineille suhde SKDL/SKP:hen on ongelmallinen. Toisaalta haluttaisiin olla mukana tekemässä sosialistista Suomea, mutta toisaalta on jouduttu näkemään, että juuri valtiollistunut SKDL/SKP on suurin este sosialistisen näköalan tiellä", kirjoittaa *Vesa Koivu* (Jylkkäri 6/80). Hän oli puheenjohtaja kokouksessa, jossa Jyväskylän Opiskelevat kansandemokraatit JOKA päätti lopettaa toimintansa. Ja kyseessä oli taatusti "enemmistöläinen" järjestö, jota ketkään "taistolaiset" eivät ole kaapanneet. Taustalla on ennen muuta yksi poliittinen kysymys: tutkinnonuudistus. Siinä SKDL:n ja SKP:n edustajat maan hallituksessa omaksuivat eri linjan kuin koko tutkinnonuudistuksen vastainen liike yliopistoissa; niin SOL, Tutkijaliitto kuin JOKA:kin olivat jyrkästi vastaan "uudistusta", joka merkitsi yliopistojen alistamista tiukemmin pääoman tarpeille.

Jatkossa seurasi keskusteluja työväenluokan ja puolueiden integroitumisesta porvarilliseen yhteiskuntaan ja valtioon. *Jukka Kanerva* arvioi kirjoituksessaan "Tulopoliittikka työläisen ideologiana" (Jylkkäri 19. 4. 78): "Työläisväestö on selvästi menettänyt yhteiskunnallisesti muuria murtavan edistyksellisen luonteensa". (Miten samanlainen arvio kuin Saarisen 'Suomen kansan suuri enemmistö on varsin tyytyväinen vallitseviin olosuhteisiin'), ja vaatii työväenliikkeen hylkäämistä.

Keskustalaiset ja jyväskyläläiset *Juha Kuisma* ja *Harri Saukkomaa* kirjoitta-

vat keskustan Poliitiikan Puntarissa (2/79): Suomessa "puolueista on vähi-
tellen valautumassa valtiokoneiston
projektioita... äänestäjiä suostuttelevia
valtiomainosyhtymiä... (jotka) rekrytoi-
vat väkeä valtioapparaatin kaartilaisiksi
ja yrittävät gallupoimalla ja markkinap-
sykologisin keinoin pitää 'kentän' tyyty-
väisinä".

Juhani Ruotsalo kirjoittaa Kulttuuri-
viihkoissa (2/80) samansuuntaisesti: "70-
luvulle tultaessa oli jo alullaan puoluei-
den valtiollistumisen, yhdenmukaistu-
misen ja byrokratisoitumisen prosessi,
jonka surkeat tulokset herättävät tänään
sekä huvittuneisuutta että toivottomu-
muutta (Muistettakoon, SKP:tä tämä
koskee varauksin ja erityisellä tavalla).
Puolueiden toiminta yhdenmukaiste-
taan valtiossa kalkyloidun kompromis-
sin puitteisiin, ja tämä kompromissi
siirretään jäsenten ja kannattajien kaut-
ta 'kansalaisten tahdoksi'."

Miten Saarinen vastaa tähän kritiik-
kiin: "Tiedän olevan sellaisiakin mieli-
piteitä, joiden mukaan puolueen osallis-
tuminen hallitukseen vain pönkittää ka-
pitalistista järjestelmää tässä maassa.
Tällaisia käsityksiä lienee joissakin vel-
jespuolueissakin. Tosiasia kuitenkin on,
että kapitalismi on pysynyt ja näyttää
pysyvän vielä pystyssä kaikissa kapita-
listisissa maissa ilman kommunistien
hallituksiin osallistumista. Ei mikään
Länsi-Euroopan kommunistinen puolue
ole pystynyt horjuttamaan kapitalismia
oppositiossakaan ollen, ei myöskään
Suomessa. Näin ollen mainittu arvio on
tuulesta temmattu ja demagoginen".

Loistavaa. Älykästä. Paitsi, että tuolla
logiikalla voi perustella mitä tahansa
alistumista, integraatiota ja luopumista.
Esimerkiksi SKP:n sulauttaminen sosia-
lidemokraattiseen puolueeseen on sen
mukaan "perusteltua" ja on samoin
"demagogiaa" väittää sen lujittavan ka-
pitalismia. Eihän näet yksikään Länsi-

Euroopan kommunistinen puolue ole
kyennyt horjuttamaan kapitalismia,
vaikka ei olekaan sulautunut sosialide-
mokraatteihin.

Ei, integraation ongelmaa – ja sitä
kautta laskevaa puolueen ja työväenluo-
kan arvovaltaa – ei voi sivuuttaa noin
kevyesti. Mitä itse asiassa merkitsee,
että SKDL on vuodesta 1966 ollut
enemmän tai vähemmän yhtäjaksoisesti
maan hallituksessa *ilman* radikaaleja tu-
loksia tai aktiivista tukea joukkotaiste-
lulle radikaalin vaihtoehdon puolesta?

Nyt on 14 vuoden aikana opetettu ha-
vainnollisesti, että on normaalia kun
kommunistit, työväenluokan edustajat,
istuvat hallituksessa yhdessä porvariston
kanssa harjoittamassa huonoa politiik-
kaa. Miten kasvaa työläisten luokkatie-
toisuus tällä tiellä? Entä se nuoriso, jon-
ka kasvaessa SKP on ollut käytännössä
kaiken aikaa hallituksessa – millä perus-
teella se voi nähdä puolueen *eilaisena*
puolueena, työväenluokan eduista läh-
teväna puolueena ja sen politiikan eri-
laisena politiikkana, työväenpolitiikka-
na?

Ainoa taso, jolla Saarinen sivuaa poh-
dintaa integraatio-teemasta ovat hänen
mietteensä reformien ja vallankumouk-
sen keskinäissuhteista: "On tehtävä joh-
topäätös, että puolueemme on edelleen
osallistuttava taisteluun reformien puo-
lesta vallitsevan järjestelmän puitteissa,
vaikka tämän taistelun menestymisen ei
välittömästi lisäisikään sosialismin kan-
nattajia". Suomen Kuvalehdessä (8. 2.
80) Saarinen menee vielä pitemmälle:
"Osallistumalla aktiivisesti uudistuspo-
liittikkaan samalla vähennämme – niin
on ainakin toistaiseksi käynyt – sosialis-
min kannattajia. – Työväestön elinolo-
suhteiden parantaminen vähentää sosia-
listisen vallankumouksen tarvetta".

Näin kapitalismi näyttää lähes rajat-
toman kehityskelpoiselta. Ja jos puolue
harjoittaa kapitalismin kritiikkiä, on

vaarana, että se koetaan "vain olevia oloja arvostelevana, vain oleviin oloihin tyytymättömien, katkerien ja elämässään epäonnistuneiden ihmisten puolueena". Se mitä Saarinen ei näe tai ei osoita, on kapitalismin rajat ja ristiriidat. Hänen teesiensä pohjalta on jokseenkin mahdoton nähdä, *miksi* sosialismi ja kommunismi on ylipäätään tarpeen.

Marx, Engels, Lenin tai kommunistinen liike ei ole koskaan kiistänyt taistelua reformien, työväen elinolojen parantamisen puolesta. Taistelu yleisen äänioikeuden, torpparivapautuksen tai lapsilisäjärjestelmän puolesta on nostanut olennaisesti työväenliikkeen arvovaltaa ja sosialismin kannatusta tässä maassa. "Aktiivinen osallistuminen uudistuspolitiikkaan" teki SKDL:stä 1958 eduskuntavaaleissa suurimman ryhmän, *miksi* se nyt vähentäisi sosialismin kannatusta?

Miksi siis Saarinen syyttää "aktiivista uudistuspolitiikkaa" kannatuksen alenemisesta? Siksi, ettei hän voi sanoa suoraan, että SKP:n ja SKDL:n istuminen (äänestyspäättöksillä) viimeaikaisissa hallituksissa on tiputtanut SKDL:n kannatuksen alemmas kuin se on koskaan ollut. Kuten tutkimukset kertovat, SKDL:n perinteiset kannattajat ovat tyytymättömiä hallituksen politiikkaan.

Otetaan reformipolitiikasta kaksi meille läheistä esimerkkiä: *opintotuki* ja *tutkinnonuudistus*. Viimeisen kymmenen vuoden ajan ovat opiskelijat puhuneet ja toimineet sellaisen opintotuen puolesta, joka mahdollistaisi kriittisen, hiostamattoman ja turvaton opiskelun myös tavallisista kodeista oleville opiskelijoille. Toiminta opintotuen puolesta on koskettanut opiskelijoiden suurta enemmistöä. "Aktiivista uudistuspolitiikkaa" harrastanut hallitus on sen sijaan toteuttanut opintotuen reaalisin

arvon alentamisen noin 60 prosenttiin 1970-luvun alun tasoon verrattuna.

Sen sijaan hallitus kyllä toteutti "tutkinnonuudistuksen" ja keskiasteen koulutus uudistuksen – huolimatta edustavien opiskelijajärjestöjen, tutkijoiden, opettajien vastustuksesta. Hallitus on "uudistuspolitiikallaan" nimennyt *Yrjö Kukkapuron* Taideteollisen korkeakoulun rehtoriksi vastoin koulun kantaa.

Opiskelijalle ei jää käteen viime vuodelta mitään mainittavaa reformia, joka olisi taisteltu tai saatu SKDL/SKP:n edustajien aloitteesta hallituksessa läpi. Jokaisessa merkittävässä kysymyksessä hallitus ja opiskelijat ovat olleet vastakkain. Ja SKDL/SKP hallitusrintamassa.

JOKA:n tapahtumat kertovat, miten maksuttu linja on vakavasti vaurioittanut puolueen mainetta paitsi muun yliopistoväen myös kansandemokraattisen liikkeeseen samaistuvien piirissä. Siitä kertovat myös ne terapialuonteiset ehdotukset, että puolueen toiminnan kärki olisi suunnattava valtion alueella kansalaisyhteiskuntaan, koska toiminta valtion piirissä ei tuota tuloksia (Martin Scheinin, *Kommunisti* 1/80).

Suomalainen kapitalismitutkimuksen mukaan sama pätee muuhunkin yhteiskuntaan: on "käynyt ilmi, että integraatiopolitiikkaa voidaan rakentaa taloudellisten myönnytysten sijaan myös 'kansallisen yksimielisyyden' ideologian varaan" (s. 410). Laman aikana ei ollut varaa taloudellisiin reformeihin, nyt vältetään ylikuumenemista. Onneksi kapitalistien "vain juridisesti" hallitsema "kansallinen omaisuus" kehittyi myönteisesti.

On kadonnut yhteys ihanteiden ja jokapäiväisen politiikan väliltä. *Lars D. Erikson* kirjoittaa: "tähän asti SKDL:n ja (ja SKP:nkin) esittämät vaatimukset ovat usein joko vain liittyneet päivänpolitiikkaan tai sitten olleet niin tiukasti ankkuroidut tulevaisuuteen, ettei ku-

kaan oikein ole voinut käsittää mikä tämän hetken ja kaukana hämmöttävän tulevaisuuden suhde on... Ehkä niiden välillä ei ole vallinnutkaan mitään suhdetta" (Yhteisrintama 6/79).

Onko siis niin, että liikkeen aatteelliset ja poliittiset erimielisyydet eivät enää ole olennaisia? Takanako on vain halu jatkaa organisaatioiden olemassaoloa? Kun siis 12 kommunistista kansanedustajaa ja SOL vastustivat valtiollista tutkinnonuudistusta, tapahtuiko se vain siksi, että "organisaatio halusi jatkaa toimintaansa sisäisellä voimallaan"? Osoittivatko opiskelijat tuolloin vain "äärimmäisyysasenteita", jotka ovat lähtöisin tyystin toisenlaisista yhteiskunnallisista ja poliittisista oloista?

Vielä edustajakokouksesta

Kaiken esitetyn perusteella tuntuu siltä, että SKP:n ongelma on jossain aivan muualla kuin sääntöjen noudattamisessa tai kurissa. Ongelmat eivät voi ratketa, ellei ratkaista poliittisia ongelmia.

Saarinan on vaatinut, että 19. edustajakokouksessa tehdään "selvät ja yksiselitteiset päätökset" kiistakysymyksissä, esimerkiksi hallituskysymyksessä, että palattaisiin vanhaan – äänestyksiin ja avoimeen hajaannukseen 15. edustajakokouksen tapaan.

Saarinan puhuu kyllä edustajakokouksen avoimesta, demokraattisesta ja kaikinpuolin sääntöjen mukaisesta valmisteesta. Mutta ontolta se tuntuu. Puolueen jäsenlehti Päivän Posti (2/80), joka julkaisi nämä puolueen keskusteluteissa esitetyt teesit, jätti tapansa mukaan julkaisematta toisen näkökannan – *Urho Jokisen* puheen keskusteluteissa.

Saarinan mukaan puolueessa esitettiin vielä ennen 14. edustajakokousta – siis 60-luvun alkupuolella – "revisionistiseksi tulkittavia mielipiteitä", mutta

että nyt vallitsee yksimielisyys marxismi-leninismistä. Todellakin: aatteellisen työn perussuuntaus ei nyt olekaan *muuttua*, porvarillista Marxin, Engelsing ja Leninin teoriaa (tämä pyrkimys rajoittuu lähinnä jonnekin Yhteisrintaman ja KOJ:n piiriin). Ongelmana on teorian epätieteellistämisen asemesta *luopuminen teoriasta*. Ollaan tiellä, jolla teoria ja marxilainen tutkimus ei ohjaa politiikkaa, vaan politiikan käytäntö hakee tuekseen erilaisia apologioita. Kapitalismin objektiivisten ristiriitojen paljastamisen asemesta politiikka rakennetaan arkitietoisuudelle, sille miten "monet ihmiset" näkevät "kommunistien vouhotuksen".

Hallituksessa olon tueksi luodaan selitteleviä käsitteitä (kansallinen porvaristo), jotka eivät nouse marxilaisesta teoriasta tai konkreettisesta tutkimuksesta, vaan joiden ainoa tehtävä on kielellisellä tasolla kaunistaa harjoitettua politiikkaa. Marxismi-leninismi eristetään opintopiirin ja julkilausumien opiksi, jolla ei ole politiikan ja puolue-elämän käytäntöä ohjaavaa merkitystä.

Jokaisen puolueen täytyy todella uusiutua. Mutta Saarisen puheissa ja Aallon historiallisissa kompromississa hahmoteltu "uusi" ei sisällä *poliittisesti uutta* – yksikään poliittisen työn ongelma ei niiden myötä aukene – se on vain 70-luvun hallituksissa harjoitetun politiikan perustelua, legitimointia. Uutta tilanteessa on pyrkimys puolueen edustajakokouspäätösten ja päälinja alistaminen ja muokkaaminen tämän käytännön tueksi. Siksi ne eivät nykyisessä muodossaan "tydydyt" sitä osaa puolueesta, joka haluaisi perustaa puolueen toiminnan sääntöjen pohjalle".

Siksi myöskin tämän "säännöt kunniaan"-kampanjassa ei olekaan kyse muodollisuudesta vaan ankaran sisällöllisestä kysymyksestä: onko SKP myös edustajakokouksensa jälkeen oppositiossa

monopoleja ja kapitalismia vastaan, pyrkii se yhteiskunnan laadulliseen muuttamiseen.

Kun nyt tieteellinen tutkimus osoittaa, että objektiivisesti Suomen yhteiskunnallisten ongelmien ratkaiseminen edellyttää monopolien herruuden lopettamista ja kapitalismin kukistamista, merkitsevät edustajakokouksen tulokset paljolti, tunkeeko SKP yhdessä yhteiskuntasopimukseen ja kapitalismiin integroituneiden puolueiden tavoin "tyytyväisyyttä" myös kaikkein kriittisimpään yhteiskunnalliseen voimaan ja monopolien vastaisen taistelun ydinjoukkoon, omiin kannattajiinsa, vai toimiiko SKP tämän laajan kriittisen potentiaalin koajana, edistyskellisen yhteiskunnallisen vaihtoehdon hahmottajana.

Vain näin tulkittuna Saarisen sanoman taakse kätkeytyy Seppo Ruotsalaisen toteama vaihtoehto: "1. joko järki voittaa SKP:ssä ja pysähdytämme liikkeen alaspäin vievän suuntauksen tai 2. SKP - SKDL joutuu valitsemaan 'phjanmaan kautta' kulkevan tien. Siksi puolueen ongelmat voidaan voittaa vain ratkomalla sen edessä olevat *poliittiset* ongelmat: on vältettävä vaara, että SKP:n integroimisen avulla Suomi astuu hyvin pitkän askelen kohti "marcuselaista, tyytyväistä" yhteiskuntaa, se vaikeuttaisi luokkataistelutilannetta vuosikymmeniksi.

"Asioiden yhteinen analyysi on kuitenkin menestyksellisen toiminnan perusta", kuten tutkijoiden vetoomuksessa SKP:n keskuskomitealle todetaan. Tutkijoiden painottamaa *yhteistä* ja syvälistä strategian ja taktiikan kehittämistä olisi saatava aikaan, olisi kyettävä välittömään ja avoimeen keskusteluun ilman osapuolileimoja ja syrjintää, sillä se vaientaa. Ituina tällaisista keskusteluista ovat olleet esimerkiksi Soihdun seminaarit.

Jotta 19. edustajakokous voisi antaa merkittävän panoksen politiikan kehittelyyn on olennaista kuinka vältetään tulosten odottelu "ylhäältä" ja kuinka poistetaan jäsenten turhautuneisuus jo kokousvalmistelujen aikana. Asioiden on tultava ajoissa julkisuuteen. Asiakirjojen teemat ja täsmälliset luonnokset eivät saa olla harvojen etuoikeuksia.

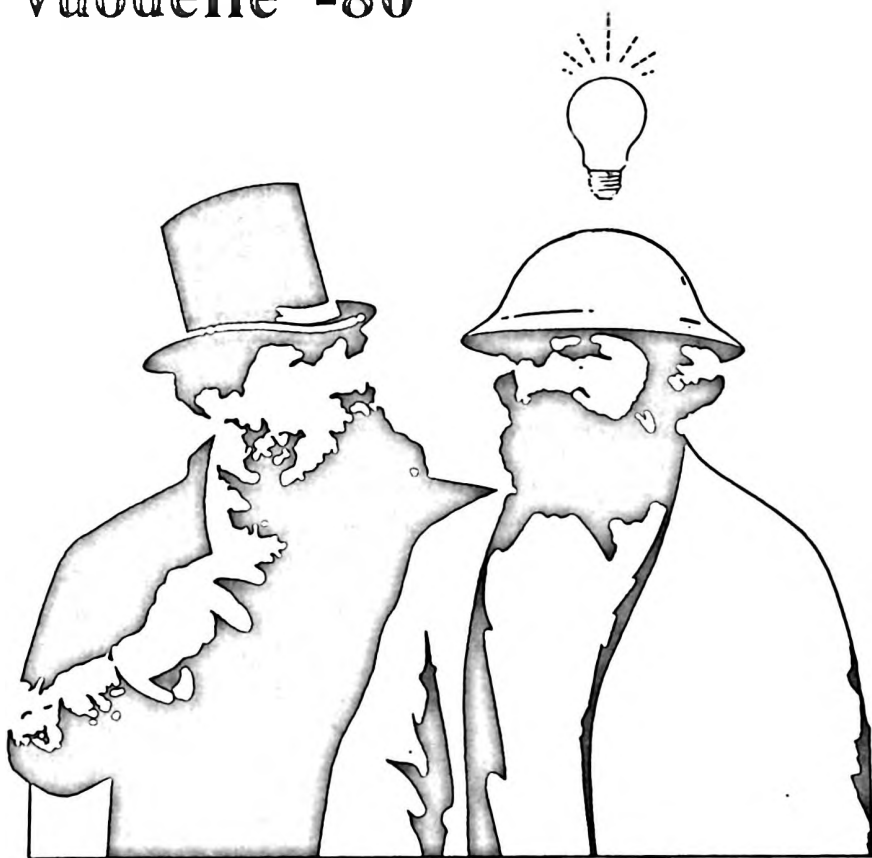
Ja tällaisen yhteisen käsittelyn pohjalta kasvaa hiljalleen myös puolueen yhtenäisyys. Lenin kirjoitti bolshevikkien kokemukseen perustuen miten yhtenäisyys ja voima syntyvät kommunistisessa puolueessa. Hän johti kolme ehtoa puolueen lujuudelle (Vasemmistolaisuus lastentautina kommunismissa): *Ensinnä* on "proletariaatin etujoukon tietoisuus ja uskollisuus vallankumoukselle", *toiseksi* puolueen "kyky luoda yhteyksiä, lähestyä ja vieläpä sulautua mitä laajimpiin joukkoihin, ja *kolmanneksi* puolueen "oikea poliittinen johtotyö, oikea poliittinen strategia ja taktiikka". Demokraattisen sentralismin kehittäjä ei koskaan asettanut kuria tietoisuuden edelle. Aivan kuin Saarisen "säännöt kunniaan"-kampanjaa ajatellen hän jatkoi: "Ilman näitä ehtoja ei voida aikaansaada kuria vallankumouksellisessa puolueessa, joka pystyisi todella olemaan edistyskellisen luokan puolue".

SKP:n edessä olevan haasteen muotoili Juha Partanen Soihdun porvariseminaarissa: "Näyttää siltä, että nykyisessä tilanteessa porvariston on mahdollonta löytää uusia kapteeneja, uusia luotseja. Muutoksien tajuaminen ja pätevä reagoiminen niihin on tullut työväenluokan asiaksi." Yhteisellä valmistelulla 19. edustajakokouksen päätöksistä voitaisiin tehdä Suomen demokraattiselle liikkeelle kollektiivinen luotsi. Tämän kai pitäisi olla perspektiivi.

Tilaa

SOIHTU

vuodelle -80

Tulevia teemoja:

suomalaisen porvariston muotokuvia,
kansainvälistä politiikkaa,
sivistyneistön strategian kehittelyä,
keskustelua kommunistisesta vaihtoehdosta,
kansainvälistä marxilaista keskustelua,
katsauksia,
kirjaesittelyjä . . .

vuosikerta 60 mk, ps-tili 762 69 - 4

SOIHTU- juliste

3-värinen
(harm. kelt. musta)
A 1 10 mk